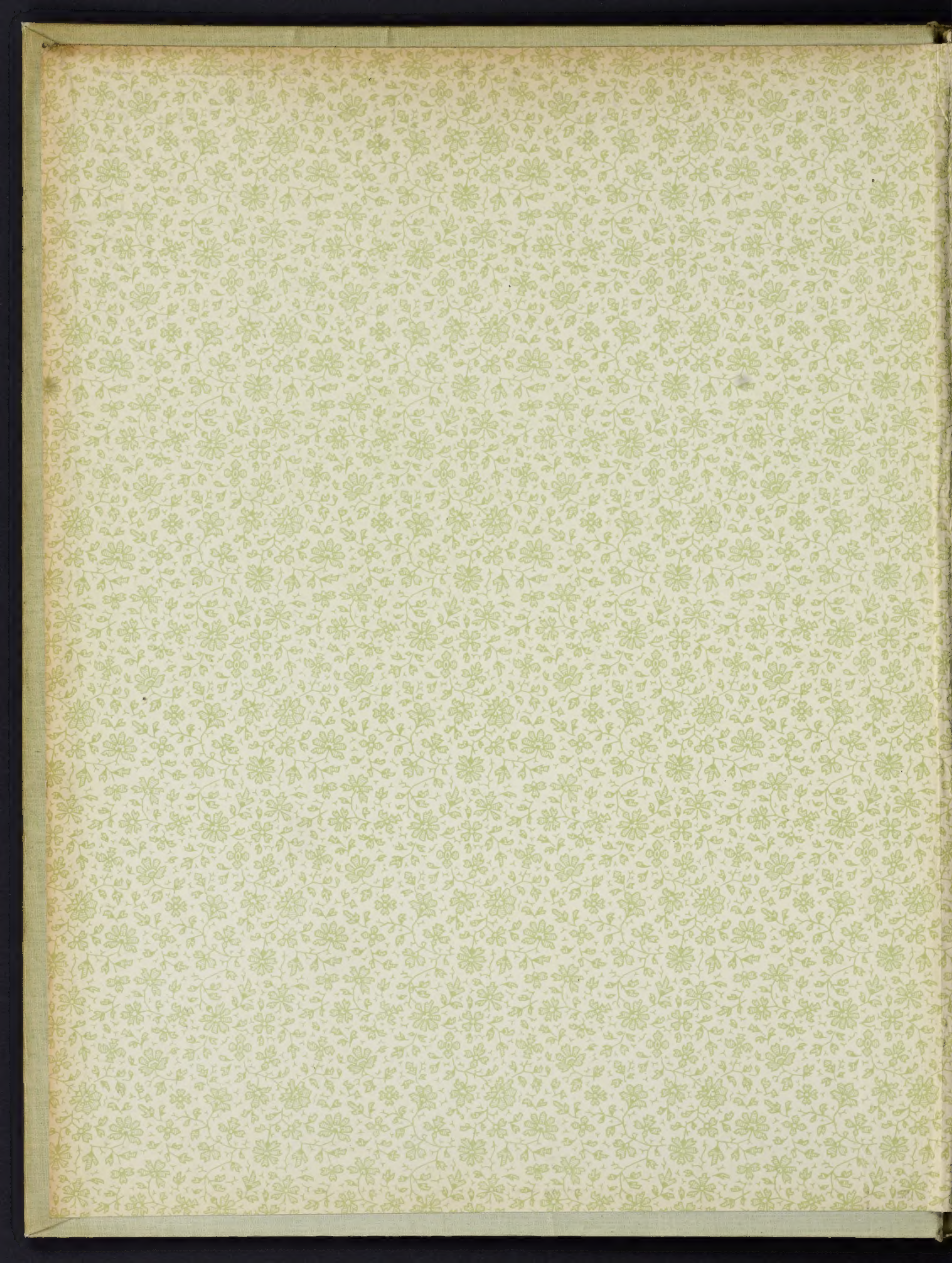
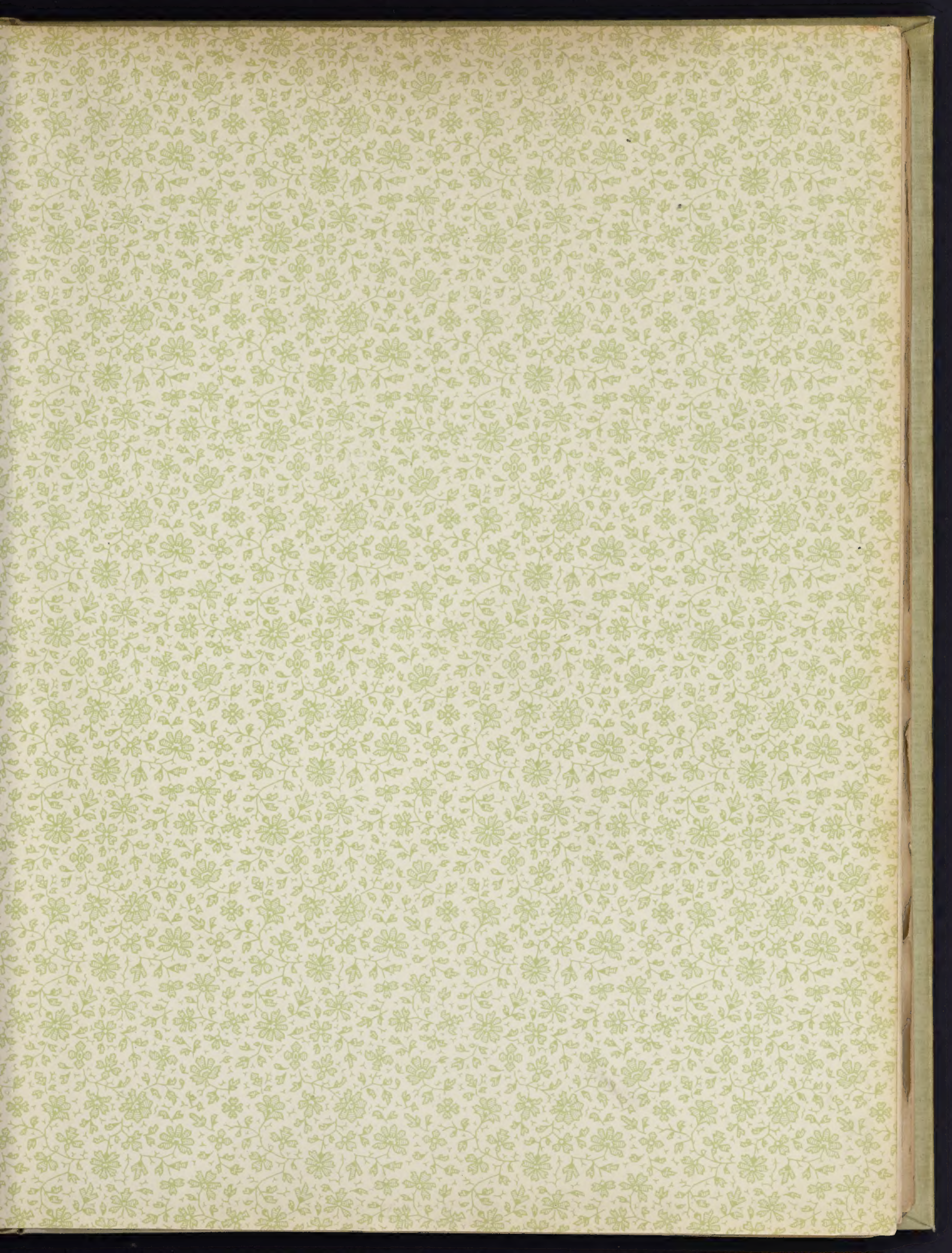
HET SCHILDERS BOEK

ANTWERPEN
DE NEDERLANDSCHE
BOEKHANDEL

HET SCHILDERSBOEK

HET SCHILDERSBOEK.

NEDERLANDSCHE SCHILDERS DER NEGENTIENDE EEUW

IN MONOGRAPHIEËN DOOR TIJDGENOOTEN

MATTHIJS MARIS door G. H. MARIUS
THÉOPHILE DE BOCK door LOUIS DE HAES
AUGUST ALLEBÉ door A. G. C. VAN DUYL
JOHANNES WARNARDUS BILDERS door A. C. LOFFELT
WILLY MARTENS door P. A. HAAXMAN JR.
Mevrouw S. MESDAG—VAN HOUTEN door ANNA C. CROISET VAN DER KOP
ALEXANDER HUGO BAKKER KORFF door JOHAN GRAM
GEO POGGENBEEK door PH. ZILCKEN
J. H. WIJSMULLER door H. M. KRABBÉ
J. VOERMAN door W. STEENHOFF
TONY OFFERMANS door P. DU RIEU TZN.
JAN VAN ESSEN door H. M. KRABBÉ

Met Afbeeldingen hunner werken in houtgravure, photo- en autotypie tusschen den tekst en 12 Autotypieën, 6 Photogravures en 6 Etsen van PH. ZILCKEN buiten den tekst

UITGEGEVEN ONDER TOEZICHT VAN

MAX ROOSES

Conservator van het Museum Plantin-Moretus te Antwerpen

ANTWERPEN

DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL

Directeur: L. H. SMEDING

1900

BOEK- EN KUNSTDRUKKERIJ, V H ROELOFFZEN-HUBNER EN VAN SANTEN, AMST

INHOUD.

ILLUSTRATIËN BUITEN DEN TEKST.

MATTHIJS MARIS

DOOR

G. H. MARIUS.

Vrouwenkop. Eigendom van den heer M. van de Maarel.

MATTHIJS MARIS.

„Moi?" returned the Frenchman, standing back from his easel, and looking at me and at the figure, quite politely, though with an evident reservation: „Je dis, mon cher, que c'est une spécialité dont je me fiche pas mal. Je tiens que quand on ne comprend pas une chose, c'est qu'elle ne signifie rien."
Hand and soul by D. G. Rossetti.

Zelfportret. Eigendom van den heer J. Maris te 's Gravenhage.

Het kon gebeuren dat men, in bewondering voor een dier magische vrouwenkoppen van Thijs Maris staande, evenals in de mystieke vertelling van Rossetti, de woorden Manus Animam als handteekening vond staan; en het

kon gebeuren, dat er dan een andere Franschman nevens stond die als zijn meening hetzelfde antwoord gaf als het hier boven aangehaalde.

Velen zullen voorbijgaan zonder zijn schilderijen op te merken, velen zullen vinden dat deze onbegrijpelijk zijn, en zich boos afwenden; de rationeele beschouwer zal vragen doen, waarop hij het antwoord nimmer zal vernemen. Om dezen schilder te begrijpen moet men niet vragen; en alleen zij die de rust hebben om ontvankelijk te zijn voor indrukken zullen niet te vergeefs terugkeeren. En toch, wanneer men op een tentoonstelling eenige werken van Thijs Maris bijeenziet, werken die zelden thuis zijn daar, dan zijn deze meesttijds uit zoo verschillenden tijd, dat zelfs de nadenkelijke bezoeker verward wordt. En dit verschil tusschen zijn vroegere en latere werken is evenwel bij hem, niet, zooals bij de meeste schilders, een zich moeten vrijmaken van den tijd: Thijs Maris was van het begin af zich zelf, — met het weten van een man begon hij zijn leven. Niet met schokken verkreeg hij deze kennis; de schokken kwamen later — en het raadsel was te dieper.

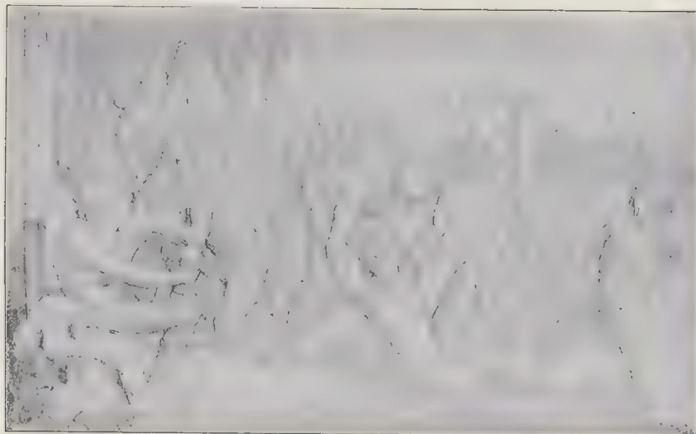
En zooals wij voor zijn werken staan, zoo staan wij ook voor zijn persoon. Van het oogenblik af dat men, voor het op zijn twintigste jaar door hem zelf geschilderde portret staat, dat wij den gretigen oogopslag, de uitgezette neusvleugels, den even geopenden mond, het achterover gebogen gelaat dat in een blij verschiet schijnt te ademen, beschouwen in het kader van zijn leven, staan wij voor een raadsel. Wat werd er van dien lust van leven? Waar bleef het verschiet dat zijn oogen deed lichten? Wat stond hem in den weg om zijn verlangen tot daad te maken: en waarom, kon hij niet die harmonie met het leven om hem heen vinden, het leven dat hem scheen toe te lachen met zijn genadigsten lach, dat leven dat velen zoo gemakkelijk blijkt? Waarom stootte hij zich aan hoeken die anderen nimmer voelen? Had hij geen behoefte aan vrienden? Is hij ontoegankelijk of toont hij zich slechts toegankelijk voor de heel enkelen? Ondervond hij onaangenaams van de menschen? Of was hij bang voor hen? Is hij zonder eerzucht of was zijn zucht naar roem zoo brandend dat hij wist nimmer voldaan te wezen in een bleeken tijd waar geld roem geeft, en droomde hij zich die andere van een Titiaan of een Velasquez? Van het begin tot het eind staat hij voor ons als een natuur vol tegenstrijdigheden, ontoegankelijk voor allen, ook voor hen die hem van jongsaf kennen. En waar wij artisten, wier talent zich in één rechte lijn ontwikkeld hebben, weinig vragen naar de kleine omstandigheden welke hun kunstenaarsloopbaan eer verzellen dan beheerschen, zooals bij een Velasquez, zooals ook bij Jacob Maris, daar zal bij een Rembrandt het karakter zich reeds meer naar voren dringen, terwijl bij Thijs Maris leven en kunst zoodanig verwikkeld zijn dat men nauwelijks weet welke dezer twee het evenwicht schokte; of het zijn kunstopvatting is die de opvatting van zijn leven beheerscht, of dat het zijn levensopvatting is die aan de kunst de wetten richt.

Zoekend naar een oplossing stuit men op nieuwe raadselen, tot men, al verder dringend, komt te staan voor het groote mysterie, dat in de diepe

vouwen van zijn kleed het genie voor de oogen der menigte verborgen houdt, het genie welks adem wij voelen zonder het ooit te aanschouwen.

* * *

Was het een gril der Muze toen zij met koninklijk gebaar in één gezin drie hoofden zalfde met haar kostbaarste olie? Of wist zij dat hier, in het eenvoudige gezin van een letterzetter, het beeldend vermogen ongeschonden rustte, zoodanig dat leven en aanschouwen, dat denken en voelen, plastisch aanschouwd, gedacht en gevoeld werd? De oudste, Jacob, die met een latente natuur door zijn tijd heen moest werken om zijn groote gaven te kunnen openvouwen; Matthijs, wiens vurige, opene natuur met de gratie der gave ook die van het weten en kennen kon ontvangen, en Willem, de jongste, wiens

Badende jongens. Museum H. W. Mesdag.

aanvang geëffend door de kennis der oudere broers, al spoedig zijn eigen, breeden, zonnigen weg vond.

Talent; genie — laten wij hier voor een enkel maal dat groote woord der eeuwen uitspreken — wordt ook in onzen tijd nog aan de enkelen geschonken; waarom zouden wij hieraan twijfelen? Maar niet zoo grif is, sinds voelen en weten gescheiden werden, de hand van heden bekwaam om deze groote gave geheel tot ontwikkeling te brengen.

Het ondeelbaar zijn, het één zijn van voorstellingsvermogen en volkomen kennis van het ambacht van het schilderen, zóó dat de lijn en kleur, expressie en factuur, zich oplossen in het onderwerp, en men het schilderen vergeet om het geschilderde, is voor ons ondergegaan met het ineenstorten der middeleeuwen. En ook al bleef deze compleetheid in het Noorden wat langer toeven, toch bracht de boekdrukkunst en de hervorming in dezen een nimmer

te herstellen scheuring; en hoe verder de schilderkunst zich van de onbewogenheid van het Oosten afwendde, hoe scherper het voelen zich van het kunnen scheidde, en hoe meer persoonlijkheid en karakter op den voorgrond treden. Men kan dan ook zien hoe Rembrandt en b.v. Metsu zich in tegenovergestelde richting bewogen. Rembrandt moest zooals elk idealist na hem, concessies doen om zijn idee nabij te komen; en zoo moest ieder, bewust of onbewust, totdat er een tijd kwam waarin men kleur en lijn tegenover elkaar stellend, hiermede de scheuring uitsprak.

Alleen Matthijs Maris kwam aangedragen in onzen verbrokkelden tijd, lang voordat Jacob Maris bewust was waarheen hij wilde, met de kennis van een Holbein en de gaafheid van een Van Eyck. En niemand wist hoe hij kwam aan die kennis, niemand begreep hoe deze schilder der negentiende eeuw rondging met het weten van de vijftiende. Want wel was het voor de schilderkunst een treurige tijd toen. Ontaard in een reeks van recepten, was het romantisme ten onzent alleen in de onderwerpen te vinden, die door de schilders tamelijk academisch ten uitvoer gebracht werden, en waaraan de ziel van de romantiek vreemd bleef.

Zoo was als een vreemdeling het genie van een Thijs Maris, een genie zich zelf niet bewust toen van zijn macht; een dat met droomerige oogen rond ging; maar dat, toen de Amsterdamsche schilder Kiers hem eens mee naar Amsterdam nam om hem typische stadsgezichten te laten zien, — er de heugenis zoo van bewaarde dat hij later in Parijs eenvoudig en leuk weg dat meesterstuk schilderde dat in de kunstwereld als *Souvenir*[1]) *d'Amsterdam* bekend staat, en dat hij met de stille uitvoerigheid schilderde waarmee Holbein een Hendrik VIII penseelde: niet om de kleur, niet om de lijn, niet om het licht, niet om het karakter, maar om het afgebeelde zelf. Zoo is dit stukje geworden in zijn nobel realisme tot een onvergankelijk type van de oude koopstad Amsterdam. Het was in dezen tijd waarin Thijs Maris over zijn volle kracht beschikte, in dezen tijd dat hij zijn wonder compleete stadsgezichten, buurtjes en intérieurs, zooals Jacob Maris zegt, als een De Hooghe, maar mooier, de macht van de schilders van toen met het sentiment van zijn tijd. Een heerlijk staal van dezen tijd is het *Achterbuurtje*[2]) uit de collectie van Jhr. Neervoort v. d. Poll, dat onlangs in Pulchri Studio geëxposeerd was. De factuur is egaal en vast; de compositie is geserreerd en natuurlijk gevuld, de kleur of liever de toon is sterk opgevoerd; het figuurtje op den voorgrond neemt weinig aandacht tot zich, deze is over het geheel gelijk verdeeld, hoewel de witte hoofddoek der vrouw met het witte luchtje waarin de in het licht geprofileerde torens eener oude stad te zien komen, den toon schijnen aan te geven. En toch is het alweer de rust van zien, de mooie rust om alles uit te zeggen, heel dat gedetailleerde buurtje, met de hooge stoep en het kind en het rosse

[1]) Hoewel Matthijs Maris dit gezien had toen hij jong nog met Kiers op het atelier van Louis Meyer werkte, volvoerde hij het eerst omstreeks '70 in Parijs.

[2]) Ook dit *Achterbuurtje* is eerst in '72 in Parijs voltooid.

varken, te geven om zich zelfs wil. In dezen tijd, — dit weten wij van Jacob Maris — maakte hij ook subtiele en zeer precieuse stillevens. Er was in dien tijd of juist in dien tijd waren veel oogen op hem gevestigd; er waren liefhebbers die hem zijn werk onder de handen uithaalden. Van dien tijd is ons nu weinig bekend; Jacob Maris, die toenmaals in Parijs woonde, zag dit werk nauwelijks, wel weet hij dat Matthijs heerlijke, compleete schilderijtjes maakte, hij weet dat er liefhebbers waren die ze kochten, maar waar zij gebleven zijn is hem onbekend. Wel bezit een collectioneur in Schotland alleen reeds het grootste aantal Thijs Marissen, en men zou hieruit kunnen

Studie. Museum H. W. Mesdag.

besluiten dat zijn werk vaak ongeacht in den handel kwam zonder dat iemand er de hand op lei. De geschiedenis der *Vlinders* is hiervan een bewijs. Maar nu, na de enorme prijzen die voor zijn werken besteed worden, blijft het vreemd dat er juist van dien tijd zoo weinig voor den dag komt.

Eerst dan, wanneer wij het geheele Oeuvre bijeen zullen zien van dezen grootsten zoon van Rembrandt, al is hij bleeker in een bleeker tijd, — een tentoonstelling die ons nog wacht — zal men deze enorme figuur ten voeten uit kunnen zien, zal men de brokstukken, de détails uit het groote werk van zijn leven in groote omtrekken zien staan als een monument. Nu ziet men,

bewondert men, geniet, is opgetogen of ontroerd, maar.... men begrijpt niet.

Want moest niet de jongen, die den geweldigen ramskop *) schilderde, dien heerlijken kop waarin alles gezegd is: kleur en lijn en toon en meer nog, de expressie die is het wezen zelt van het dier, in dien zacht naar voren gestoken kop, waarvan de schilder Mesdag eens op zijn eigene trouwhartige wijze getuigde dat hij nimmer 's morgens zijn atelier binnenkwam zonder met zijn oogen dit beest goeden morgen te zeggen, — als een reus voor ons staan, een reus in daadkracht?

Met Jacob Maris bezocht Thijs de Antwerpsche Academie. Deze academie was toenmaals, en is nog in mindere mate een vereenigingspunt waar jonge schilders van alle landen elkaar aantroffen; en zoo werd daar niet alleen gewerkt onder Nicaise de Keyzer, maar ook veel gepraat onder elkaar; en de wisseling van gedachten, van opvatting, van volksaard ook, bracht een verheldering van inzicht te weeg waaraan de vaste, eenvoudige Jacob Maris zoo uit het atelier van Van Hove komend, erkent veel geleerd te hebben, maar waar de dweepende Thijs minder tegen bestand was. De beginselen van eenige Duitschers die beweerden dat kunst om zich zelfs wil geen reden van bestaan heeft, maar dat men met de onderwerpen direct nut moet uitoefenen op het volk, en als zoodanig een edel doel beoogt, hadden grooten invloed op hem. Hiervan was het gevolg dat hij een monniken-scène schilderde met het doel den toeschouwer afschuw van het catholicisme in te boezemen, wat den directeur, Nicaise de Keyzer tegen hem deed zeggen dat het jammer van zijn talent was en dat hij liever schrijver moest worden.

Van toen af, — of was het tegelijk de romantiek die nog toefde in Antwerpen, de romantiek die haar adepten die magische onderdompeling gaf, die de realiteit omwasemde en de fantasie vrije vlucht liet? — van toen af was de rust waarin Thijs Maris zijn bezonkene meesterstukken schilderde, gebroken, en de onrust, de onvoldaanheid, dat eigenlijke wezen der romantiek, brachten hem terug tot de groote beweging van zijn tijd, maar ten koste van zijn onbegrensd artistiek vermogen, ten koste van zijn zielerust.

De schilders der Duitsche romantiek: Moritz von Schwind, Kaulbach, Rethel, en enkele anderen achtte hij zeer hoog; en zoo hij ook te zeer echt schilder was om hun muur- of andere schilderijen te waardeeren, zoo bewonderde hij hun cartons te meer; trouwens deze werden ook door Jacob Maris zeer hoog gesteld. Samen zagen zij op hun reis naar het Schwarzwald een tentoonstelling van werken dezer schilders in Keulen; maar Jacob bewonderde zonder den invloed te ondergaan, terwijl Matthijs dien geheel onderging.

Uit dezen tijd zijn de Gretchens aan het spinnewiel, zijn ook de heerlijke realistische buurtjes uit het Schwarzwald, de kleine, naïve potloodteekeningen, ook de Bruiloft in het Schwarzwald en het gezicht op Freiburg, beide meer

*) Collectie H. W. Mesdag.

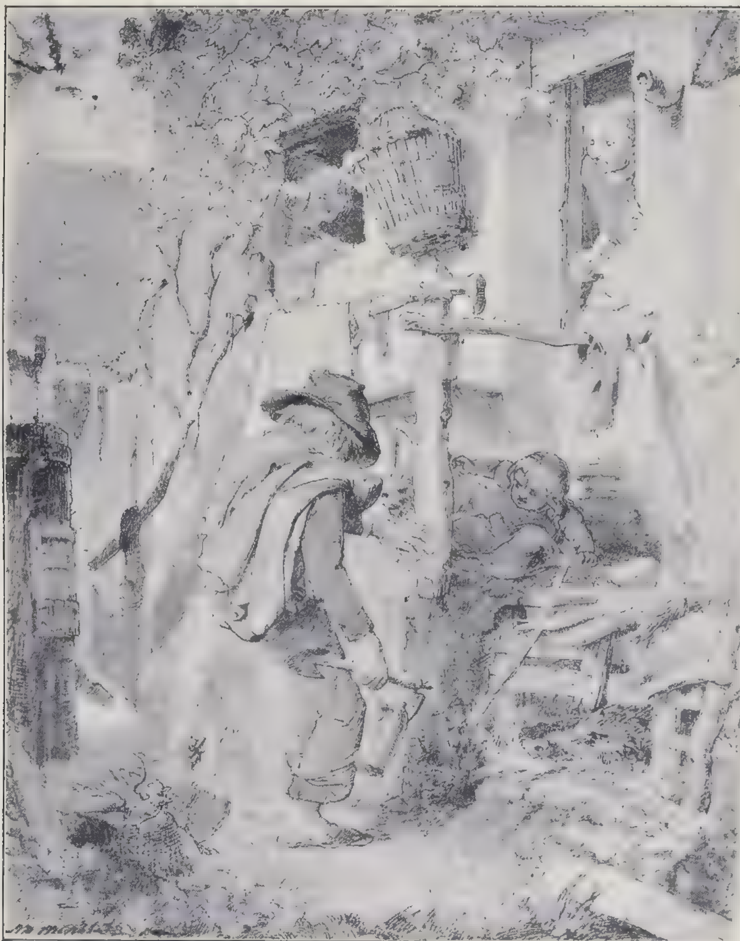
„Het Keukenmeisje"

NAAR EEN SCHILDERIJ

eigendom van den heer H. W. Mesdag te 's-Gravenhage.

algemeen bekend door de uitmuntende etsen van den heer Zilcken; ook de kleine Zondagmorgen, dat miniatuurtje uit het museum Mesdag dat als een illuminatie uit een misboek is. En uit dezen tijd, dat wil zeggen in '74 in Parijs eerst tot volkomenheid gekomen, is eveneens die zonnige bladzijde uit zijn leven: De Vlinders. Maar ook, van dien tijd, — hij was toen weer in

De Hannekenmaaier. Eigendom van den heer C. D. Reich te Amsterdam.

den Haag — begint ook dat onvoldane, dat niet kunnen werken zooals hij wilde, en.... het niet kunnen laten gaan zijn werk zonder het hoogste bereikt te hebben. Uit dien tijd begint al de angst zijner bewonderaars die toe moesten zien dat het eene werk na het andere onderging in het onvoldane

van den schilder, dateert ook het pogen — te dikwijls door den schilder verijdeld — om te redden wat nog te behouden viel. Uit dezen tijd is het Bruidje uit de collectie H. W. Mesdag, dat mystieke schilderij dat slechts een reste is van wat het was.

Jacob woonde toen met vrouw en kinderen in Parijs.

En langzaam maar gestadig, in de rustige evenmaat, in de machtige krachten die eerst langzaam tot bewustzijn kwamen, zwol zijn groot talent aan tot die breede, gedragen kleurzwellingen, die, de eene na de andere als golven van een regelmatig bewogen zee aandeinen, in hun superbe gewogenheid het statige hebben van antieke maten, of bijwijlen in slierten van licht en kleur het bewegelijker coloriet van het lyrische bereiken.

Tegenover dit zich zoo rustig en gestadig ontwikkelende talent, was Matthijs wiens genie door Jacob Maris zoozeer geschat en bewonderd wordt, een scepticus, een zoeker, een dweeper ook somwijlen, doch zonder verband met de wereld. Communistisch van opvatting, had hij het verlangen, veel te kunnen geven aan hen die het noodig hadden; maar zijn diepe verachting van alle commercialisme, zijn angst om onder de geldelijke macht van den kunsthandel te geraken, deed hem zijn werk verstoppen, zijn knapheid als het ware verbergen, uit sensitivisme.

Het was toen dat Thijs Maris in Parijs kwam op aandringen van Jacob, die hoopte hem hier de rust en de werkkracht terug te kunnen geven. Die hoop bleek ijdel. De mooiste schilderijen werden begonnen; maar die eeuwige onvoldaanheid die met de romantiek binnensloop, hardnekkig als die groote melancholie die zich nestelt in het diep innerste wezen van den mensch, tot zij onafscheidbaar wordt met hem, ontnam hem alle werkkracht, en alle zelfvertrouwen, dat toch reeds door het te veel zien, te veel bewonderen, geschokt was. Toch schilderde hij daar de met zoo vasten zin en lenig penseel geschilderde Koekenbakster (Museum Mesdag), een stuk dat, getuigend van zijn bewondering en wezenlijke kennis van de oude Duitsche schilders, denzelfden eenvoud bij dezelfde knapheid bezit, hoe ook niet geschilderd met de toewijding van het Achterbuurtje of het Stadsgezicht. Uit dien tijd is ook nog een Gretchen in dezelfde kleur en behandeling, en ook een teekening, eigendom van Jacob Maris, waarin een vermenging van Fransche en Duitsche romantiek valt waar te nemen, maar waarin de Gothische profielen, de oude kasteelen, de middeleeuwsche steden, toch weer opdoemen, een herinnering die hij nimmer meer vergat, en die men ook in lateren tijd telkens terugvindt in zijn werk. In Parijs schilderde hij ook dat directe portret van den schilder Artz, dat door den eenvoud, waarmede de gelaatstrekken er in gezet zijn, wel het meest essentieele Holbein-portret is Men kan aannemen dat de Barbizonsche schilderschool die onze kunst zoozeer beheerscht, toenmaals aan hem voorbij ging, tenminste wat het uiterlijke betrof, want men zou later zijn groote bewondering van Corot kunnen afleiden uit de stijlvolle golvenlijn van zijn duingezichten; evenals wij zijn groote bewondering voor Millet zien in zijn

krachtige ets naar diens Zaaier, een ets, zwaar en dreunend als brons, een epos op Millets schilderij. Maar dit gebeurde eerst later, in Londen.

Lausanne. Eigendom van den heer E. J. van Wisselingh te Londen.

Te Parijs nam hij deel aan de Commune; evenwel niet uit vrijen wil, hoewel het samenviel met zijn ideeën, maar omdat hij, ingelijfd bij de Garde Municipale, van zelf met deze overging in de troepen der Commune. Ook hij zag in de Commune het ideaal eener vrijere en nieuwe maatschappelijke orde; en toch, het valt te betwijfelen of bij dezen dweeper de daadkracht dicht genoeg bij de gedachte lag om geheel uit vrijen wil, uit drang mee in te grijpen. Nadat de oorlog geëindigd was verliet Jacob Maris met de zijnen Parijs. Matthijs bleef daar nog een tijd lang totdat hij naar Londen ging, waar hij ook nu nog woont.

Wat hem hiertoe bewoog valt niet zeker te zeggen; wel kan men hier uit zien dat Parijs voor hem geen tehuis was. Kende hij Swan in Parijs en ging hij om hem naar Londen, was het om zijn vriend van Wisselingh? Vreesde hij den Haag en de oude vrienden? Kende hij Rossetti, Millais en voelde hij zich verwant aan hen?

In dien tijd is er weer een keering in zijn opvatting ontstaan: het realisme, het gedistingueerde, heerlijke realisme waarmee hij begon, die onbegrensde macht van uitvoering, die compleetheid die van vroeger eeuwen is, ging gedeeltelijk verloren; de Duitsche romantiek, waarvan wel het sentiment maar niet het uiterlijke hem vermocht te boeien, viel in hoofdzaak weg, als een tijdelijke wijze van zien; en de romantiek,

de ziel daarvan, verwijdde zich in hem zóó dat hij als de dichter-droomer, als de schilder van het nimmer voldane, voor ons staat met zijn fantastische vrouwen, wier domein gelegen is in die onvergankelijke droomlanden waarvan Rembrandt en Shakespeare de souvereinen zijn.

Een droomland waar werkelijkheid en gedroomde werkelijkheid zoo nauw verbonden zijn met het beeldend vermogen, dat de droomen tot plastiek werden. Een onbegrensd droomland, het zijne, waar verbeeldingskracht vrij spel heeft, waar de omtrekken vaag zijn, en wisselen als droomen. Het rijk van de dichterziel die den steun des dichters niet noodig heeft om beelden te vormen. Uit hetzelfde sentiment geboren waaraan de Juliets en de Desdemona's hun aanschijn danken, zijn zij evenals deze, vrouwen die verlangend het leven ingaan, vrouwen die, hun hart voor zich uit dragend op de handen, u voorbij zweven. Zij hebben niets gemeen met het „klein burgerliche" Gretchen, wier hart luider begon te kloppen bij het geflonker van edelsteenen; de zijne zijn van edelen bloede, en, mogen zij bijwijlen het ontoegankelijke der Sphinx hebben, zoo zou men hem nimmer van berekening kunnen verdenken. Levensvol, en raadselachtig, de mondhoeken omgekruld, vertoonen zij in het zich steeds herhalend type somwijlen het onbewogene van een afgodsbeeld, maar een idool waarin het leven geconcentreerd is, geïllumineerd als een albasten lamp waarin het licht beeft.

Communie-meisje. Museum H. W. Mesdag.

Deze vrouwen, omtrekken slechts de meeste, weinig gepreciseerd in karakter, maar levend hun eigen leven, trotsch, onschuldig, sphinxig of kinderlijk naar de stemming van den schilder, zijn de stadiën van zijn innerlijk leven; het zijn

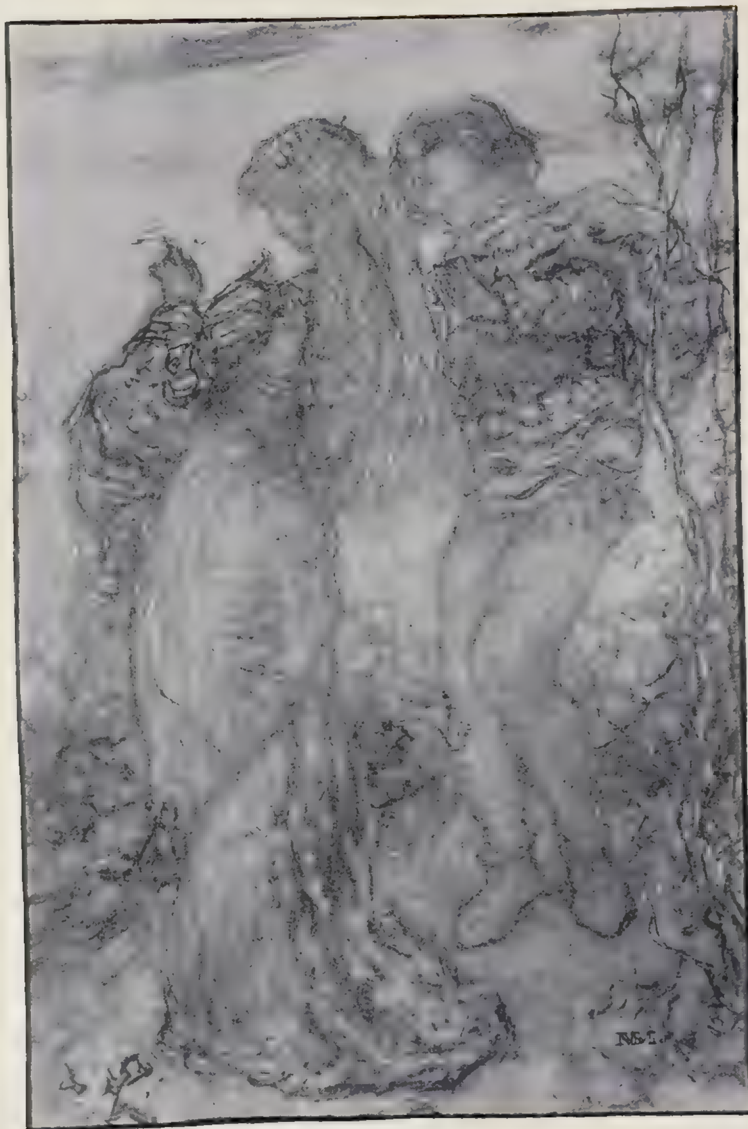
de Juliets en de Desdemona's, de Mona Lisa's en de Ligeia's, of de Beatrices; of het is de Ophelia van dezen Hamlet, de bruid die argeloos en verlangend, vernevelt in de kloosterbruid.... het zijn de hantises die zijn eenzaamheid omhuiven, hantises die hij vorm gaf, al komen ze nauwelijks uit den grijzen sluier van den droom naar voren. Bijwijlen beweegt een liefelijker aandoening zijn fantasie; het is dan wanneer zij in de schoone romantiek der middeneeuwen neerstrijkt en liefelijke beelden van pages en blonde princessen hem uit de realtiteit van het heden voert in de visioenen van schoone tijden, van elven en feeën, van droomwezens zooals *de Wandeling*. Zij komen voort uit een minder gecompliceerde gemoedstoestand, sprookjes die hem de hantises helpen verjagen; een Spencer tegenover Shakespeare. Het is een spelevaren van zijn verbeeldingskracht, een zonneschijn in de grijsheid der dagen, momenten van zorgeloos leven; maar niet de weerslag van zijn wezen.

Portret van den schilder Artz. In bruikleen gegeven aan het Stedelijk Museum te Amsterdam door mevrouw Sues-Schemel.

Al innerlijk is deze kunst. De heugenis van het vroeger geziene, geeft zijn fantasie een plastischheid, die ondanks het grijze waas waarin hij den laatsten tijd zijn figuren enveloppeert, met een helderheid naar voren komt, zooals het Bruidje uit de collectie Lebret, dat met de opgeheven kinderhanden voorbij ijlt; zooals de vroeger geschilderde, kleurrijker vrouwenkop, het eigendom van den schilder van de Maarel, die het trotsche van een vorstin heeft; het is die breede, machtige vrouwenfiguur breed en zwaar als een idée, een idool zij uit de rijker verbeelding van een jonger tijd. Als fresco's doen ze u aan, onstoffelijk, ver af; uit het blanke of groene fond bloesemen de aangezichten en de handen als uit de kalk naar voren, en het haar — wie schilderde het ooit mooier dan hij? — is als een aureool, of als een gouden nacht.

Niet naar modellen werkt hij; de natuur is bijzaak, of liever middel tot uitdrukking. De menschen met hun „natuur is alles" bespot hij. Ruskin

Primavera. Museum H. W. Mesdag.

vooraan, de Engelschen die alles beredeneeren met hun gelijkenis van de natuur. „Niet in de impressies van buiten, maar in de innerlijke zijn de bronnen der werkkracht gelegen," zegt hij.

In een brief aan den heer Zilcken, zet hij zijn overtuiging uitvoerig uiteen, en in dezen brief, die niet minder dan zesenvijftig bladzijden lang is, vinden wij geheel den schilder, den schilder die zijn waarden weet te wegen en zijn krachten te balanceeren als geen; de schilder met zijn positieve aanschouwen van kunst, minachtend den Engelschman die alles van de natuur wil, die de natuur niet als middel beschouwt om zijn gemoed in uit te drukken, maar als hoofdzaak.

Gaarne zou ik een fragment van dezen brief hier geven. Het half-Engelsch, half Hollandsch zouden, om hier opgenomen te worden hier en daar een vertaling noodig maken, dit neemt het kernachtige weg. Maar deze brief verraadt met het nobele begrijpen van schilderkunst, met het fijne begrip van Millet een helderheid van inzicht in zijn eigen zijn, dat als de sleutel van zijn keering aangemerkt kan worden. „Hij, Millet," schrijft hij in een uitvoerige beschouwing over diens *Zaaier*, „hij begon als een goed schilder, dat wil zeggen wat ze een goed schilder noemen, een colorist zooals Diaz, doch nu begint de strijd tusschen stof en geest, en slechts zeer zelden slaagde hij in wat hij zich voornam..."

In deze woorden is de geschiedenis van zijn werk te vinden; een meester in de kunst van schilderen, zooals we in enkele werken hem kennen, een meester in de kunst van teekenen zooals die teekening van badende jongens uit de collectie Mesdag getuigen, een meester in fijne realistische observaties en uitvoering, werd ook zijn ambacht onvaster toen hij poogde den geest, de ziel der dingen weer te geven. De onvoldaanheid moest komen met de poging om het onstoffelijke vorm te geven; en de compleetheid zijner eerste werken moest verloren gaan in een zoeken naar meer. Te weinig kennen wij van hem om een voorkeur voor een van beide tijdperken te kunnen hebben; de schilder, de pure schilder in ons zal altijd aan zijn eerste werk de voorkeur geven; en toch, niemand, die den geest meerder acht dan de stof, kan dat zielvolle en tegelijk reëele kinderportret, dat het eigendom van Jacob Maris is voorbijgaan zonder gefascineerd te zijn door het intense leven dat uit heel het wezen van het kind straalt; kan van die mysterieuse vrouwen de sidderende bekoring ontgaan, noch nalaten te bewonderen in zijn etsen die vorstelijke verbeeldingskracht, dien rijkdom van innerlijk leven, die, tegelijk met de macht van expressie de kracht van een visionair te zien geven. Want wel weinige zijn de schilderijen waar men minder aan verf, minder aan kleur en minder aan toon denkt dan in de zijne; en toch is de toonaard van de zuiverste, toch is zijn kleur van de suggestiefste en zijn factuur van de doordachtste, ook daar waar zij het vaagste schijnt. Maar het wil ons toeschijnen dat in dien strijd tusschen geest en materie hij de stof van de verf te materieel acht, en dat hij zijn toon dempt en vlak maakt om te verkrijgen wat de fresco ons in haar restes geeft,

dat wil zeggen alleen de essence der kleur, alleen de suggestie der lijn. De lijn bij dezen droomer doet dikwijls denken aan een middeleeuwschen ciseleur; onder zijn hand worden zij tot een arabeske, zoo in de diep gebeten lijnen zijner etsen, zoo in het lijnengewirwar van die heerlijke teekening: *Primavera*, zoo

Ets naar de zaaier van Millet.

in de duinenstruiken der *Vlinders*, of in de kleederen, of het détail van een intérieur, altijd gecadenceerd, gewogen, stijlvol en toch speelsch en argeloos als een kind soms.

Zijn wezen zelf?

Een droomer uit het mistige noorden; het gemoed van de Gothiek, met de verfijnde handen van een Van Eyck en de vrouwencultus van een Da Vinci. Een droomer verdwaald in deze ontredderde tijden, een vreemdeling wiens sensitivisme hem nergens een te huis gaf; een idealist, niet bestand tegen het materialisme der hedendaagsche maatschappij; een eenzame op de grens van een tijd die, te gevoelig om haar te beheerschen haar onderging te dieper, naar de mate dat deze hem meer repugneerde.

Het leven is niet gewillig voor hen die veel eischen.

En Thijs Maris eischte veel.

De geschiedenis van Matthijs Maris is die van alle groote sensitieven onzer eeuw; en zoo de zijne minder snijdend is, dan is het wijl de handenarbeid aan den schilder een tegenwicht geeft dat de dichter mist.

Studie in Olieverf, in het bezit van den Heer B. J. Blommers.

Dit sensitivisme verbergt een eerzucht welke in onzen bleeken tijd niet te voldoen is; en, hoewel hij alle roem versmaadt, zullen er momenten zijn waarop hij roem eischt als zijn recht; deze begeerte evenwel te erkennen, zou wezen zich zelf illusies te scheppen, welker niet in vervulling komen, hij niet zou vermogen te dragen. Misschien ook spiegelt zijn dichter-fantasie hem een roem voor, die meerder is dan hooge geldprijzen voor zijn werk.

Roem en eer gelden veel voor den man; voor hem zijn zij een completeerende eigenschap, zij verleenen steun aan zijn talent, aan hem rust, ook al is zij niet zonder gevaar.

Bitter door het aanschouwen van den dans om het gouden kalf, verbitterd door het zien van de macht van het geld, dat hij om zich voelt waren en waartegen hij zich met alle kracht moet verzetten, wil hij er niet onder komen, gaat hij steeds stroomopwaarts, zet hij zich nog meer schrap, om toch vooral geen enkele concessie te doen aan den kunsthandel, dat is het publiek. Ook hier staat hij als een vreemdeling in zijn tijd; en liever dan toe te geven, liever dan hiertoe mee te werken, reageerend tegen het Engelsche „time is

Bruidje. Uit de collectie Lebret, in bruikleen gegeven aan het Stedelijk Museum te Amsterdam.

money" en „geld is de hoofdzaak" dat hij in zijn bitterheid in zijn brieven als invectives tusschen de regels gooit, leeft hij bekrompen, maar vrij. IJdel, in zoover als hij meer dan juist van zich zelf denkt, neen; maar wel bewust van zijn groote gaven; ijdel misschien, maar in eeuwige onvoldaanheid met zijn werk, werkt hij, droomt hij voort op de macht van zijn innerlijke vizie.

Een Hamlet-natuur die alles weegt, ook zich zelf; die eischend en gevend, maar in twee tegenovergestelde richtingen niets heeft van dien anderen tegenhanger, die geeft zonder omzien, strijdt voor ieder behalve voor zich zelf, en gelukkig zit aan zijn leege tafel die hem een festijn dunkt.

Hamlet zat tot het einde aan een leege tafel.

En evenmin als hij kan Thijs Maris den weg vinden tot het mooie leven dat hun een boek met zeven zegelen was. Geen menschen van de daad, zijn beiden met al hun ideeën, allerminst philosofen, en levenswijsheid is hun ten eenen male vreemd.

In alle tijden zijn er menschen geweest die, beangstigd voor de bewegingen van het uiterlijke leven zich uit de maatschappij terugtrokken in die stille vergeten hoekjes waar zij zich veilig wanen voor de teleurstellingen welke de wereld biedt aan hen die hooge eischen stellen.

Deze vrijwillige eenzaamheid komt niet noodzakelijk uit ascetisme voort; het oogenblik waarin de mensch bewust wordt van den wanklank tusschen hem zelf en de maatschappij, kan hem van weerstand berooven en tot vluchten nopen; en ondanks deze menschenvrees kan het gebeuren dat onder deze vrijwillige ontzegging het verlangen om mee aan te zitten aan 's levens feestdisch luider klopt dan bij menigeen die gemakkelijk door het leven gedragen wordt.

Veeleer is het een overgroot sensitivisme dat voert tot vereenzaming, een overgevoeligheid die weet dat het beter gaat het verlangen naar levensvreugde te onderdrukken dan de teleurstelling die de vreugde pleegt te volgen, te dragen.

Dit zich terugtrekken is geen hulde aan de samenleving; deze beschouwt het dan ook gewoonlijk als zoodanig en doet geen poging deze stilte te verontrusten; en haar ontbreekt het genie om het te wijden.

De eenzame heeft van den nieuwen tijd niets te wachten.

Wel te licht heeft de Hervorming de wijkplaats die het klooster was, geacht; het klooster dat met zijn geloof en zijn gemeenschap steunt en beschermt hen die niet tegen het leven opgewassen bleken; het klooster dat in de groote geloofstijden weinig eischte en veel gaf, dat zijn beschermend dak uitspreidde over kunst en wetenschap, vrijelijk voor ieder een wijkplaats en een werkplaats.

Deze toevlucht, die van wezenlijke kennis van het leven getuigt, ontbreekt aan onzen tijd; zij was het die wijding aan het zich terugtrekken uit de wereld schonk, en daarmede rust. Met het geloof stortte ook haar grootheid ineen, en van beiden bleef slechts de conventie.

Thijs Maris vond afzondering en rust in een buitenwijk van Londen. Enkele trouwe vrienden als van Wisselingh, als Swan de dierschilder, verlevendigen

zijn eenzaamheid. De communistische ideeën zijn nog de zijne, niet in theorie, maar met de daad, en zonder omzien deelt hij, wat hij ontvangt. Ook op dit punt is hij zeer fijngevoelig. Zich door een ander te laten bedienen, ook al

Achterbuurt. Eigendom van Jhr. J. R. H. Neervoort van de Poll te Rijzenburg.

wordt die bediening met geld vergoed, vindt hij vernederend, en liever dan dit te ondergaan ontbeert hij het gemak daarvan.

Was hij gelukkiger geweest in een minder gecompliceerden tijd, in een tijd van gemeenschap?

Wij zouden dit niet durven zeggen. Er is een wet van équilibre; en het genie, aan den eenen kant te zwaar beladen dan dat het gehoorzamen kan aan deze wet, blijft een vreemdeling in de maatschappij, ten minste in die overvolle, haastige van nu.

Niet door de gunst van vorsten, niet door de gunst van het geld, en niet door de veelheid zijner werken heeft Matthijs Maris zich een plaats gemaakt naast de edelste kunstenaars; maar de eeuwen hebben nimmer aan een Da Vinci verweten, dat het aantal zijner werken te gemakkelijk te tellen was; en in alle tijden eerbiedigt men de hoogheid van wil, de zelfbewustheid van hem die liever dan gemakkelijk te slagen, trouw blijft aan zich zelf. Deze moed is die van den sterke. —

GHMarius

THÉOPHILE DE BOCK

DOOR

LOUIS DE HAES.

Berken-studie, naar eene schilderij.

THÉOPHILE DE BOCK.

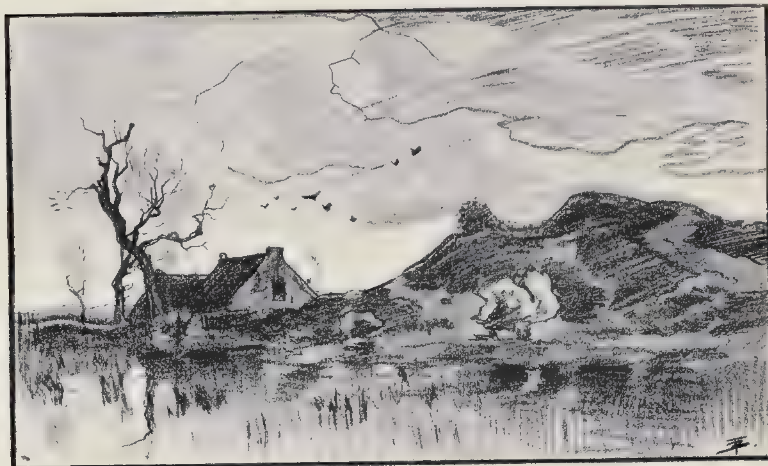
Toen ik de Bock in 1893 een bezoek bracht om hem eens te spreken over een causerie, bij de reproducties van zijn schilderijen en teekeningen, keek hij mij eerst met zijn blauwe oogen min of meer ironisch aan, streek daarna met zijn rechterhand door zijn blond, niet juist zacht golvend haar, waardoor enkele pieken als stroobosjes eigenwijs gingen uitstaan, en zei toen kalm, lakoniek,

als een terdood veroordeelde, die, wetend dat zijn vonnis geteekend is, althans een vlugge en waardige executie vraagt:

„Schrijf alles van mij wat je wilt, als het maar wáár is!"

„Goed, ik zal trachten wáár te zijn, en ik vermoed dan ook dat je het „me niet kwalijk zult nemen als ik hier en daar de waarheid zeg; maar à „propos van de waarheid; dat is toch een dwaas ding, dunkt mij; de meeste „menschen nemen het nu zoo nauw niet; maar wat is dat nu eigenlijk, is er „wel een grens of liever is er wel een absolute waarheid; ziet ieder individu „de toestanden en de personen niet uit geheel andere oogen dan een ander, „en beschouwt ieder zijn visie niet voor de ware?"

„Kerel, kerel, wat begin je zwaar."

Plas in de duinen, uit een schetsenboek.

„Je vraagt me wáár te zijn; laten wij dus allereerst eens uitmaken wat wij „daaronder verstaan."

„Je weet het dus niet?"

„Voor mijzelf heb ik daaromtrent wel zooiets wat op een opinie gelijkt, „maar ik zou die ook wel weer eens gaarne toetsen aan de meening van een „ander, en daarom ....

„Daarom zou het 't beste zijn dat wij over dit punt eens correspondeerden; „wij kunnen dan op ons gemak een paar velletjes papier verknoeien, en ver„beuzelen althans minder tijd dan met praten, want eenmaal aan zulk een „philosofisch onderwerp begonnen is men nooit uitgepraat."

„Dan begin ik voorloopig met wáár te zijn volgens *mijn* opvatting; wij „kunnen dan later over deze diepzinnige quaestie strijden."

Dit voorstel droeg blijkbaar zijn goedkeuring weg, althans hij nam de houding aan van iemand die bereid is op de folterbank te worden gelegd, en alles te zeggen wat men van hem verlangt.

„Ik ben geboren....” begon hij.

„Natuurlijk, je bent geboren, dat staat als een paal boven water, doch zou „het publiek er erg veel belang bij hebben, om precies te weten, wanneer. „Mij dunkt dat kunnen belangstellenden wel eens gaan informeeren bij den „Burgerlijken Stand. En daarenboven, er is wel iets pikants in om een leeftijd „te verzwijgen; er ontstaan dan gissingen:

„Juffrouw A. schat je op 40, Mevrouw B. op 35, haar logé op 27 (de „Jong heeft je nog al geflatteerd), een ander op....”

Bij Scheveningen, uit een schetsenboek.

„Schei uit, kerel, ben je dol, je komt hier toch niet om me voor den gek „te houden; ik loop even naar boven om iets te halen waar je belang in zult „stellen; vermaak je zoolang in je eenzaamheid met mijn hond.”

Weg was mijn gastheer, en ik had het genoegen mij eenigen tijd bezig te houden met zijn mooien, witten kees, die mij als niet intiem bekende voortdurend besnuffelde, en een zeker wantrouwen aan den dag legde, toen ik van meer nabij de kunstschatten van zijn meester wilde bewonderen.

De Bock hecht natuurlijk veel aan een artistieke omgeving, en hij heeft zich die weelde dan ook verschaft; stemmige tapijten en Perzische lappen bedekken den grond en de tafels.

Oostersche weelde en Oud-Hollandsche deftigheid vullen hier elkander aan. en in de antieke glazen kast ziet men prachtig oud-Japansch, Chineesch en Delftsch.

Deze laatste exemplaren hebben elkaar in den loop der jaren wel eens een oor of een neus afgebeten, maar daarbij en een enkele schramp over het hoofd is het ook gebleven.

De Bock noemt dit zijn flora en naast zijn kunst, cultiveert hij deze voortdurend. Over onze grenzen is nog heel wat te zien en te leeren, maar 't schijnt dat een Hollander daarvoor veel moeite moet nemen.

Tegen een diepgroen velours d'Utrecht hangen zeer voordeelig enkele etsen van Rembrandt en houtgravures van Dürer.

Hier en daar glimpt een koperen Spaansche pot of verschuilt zich een dof groen brons, half achter een gordijn.

Er is in de kamer met al haar drukte van bijeengebrachte kunstvoorwerpen en kleine heterogene dingen, een stemmige rust, die aangenaam aandoet en den gelukkigen bezitter teekent.

Op de lange tafel waarover een koperen hoogstaande lamp haar licht verspreidt, liggen eenige nieuw uitgekomen boeken, die doen vermoeden dat deze schilder zich ook op de hoogte houdt der litteratuur.

Kees volgde mij op den voet op mijn wandeling door de kamer, toen ik eerst de groote kast met zeldzaam porcelein opnam en daarna mijn aandacht wijdde aan de schilderijen en enkele kunstvoorwerpen.

Een trouw en schrander beest.

Eindelijk toen hij gemerkt had dat ik niet ongevoelig was voor het schoone, en evenveel eerbied had voor de eigendommen van zijn meester, als hijzelf, keek hij mij uitnoodigend aan en snuffelde mij vooruit naar de achterkamer, die dwars tegen de voorkamer staat.

Het was daar half donker, zoodat ik minder goed kon zien.

„Koest jongen, wat moet je toch van me."

Nadat hij een paar maal om mijn beenen geschuifeld had, liep hij eensklaps naar een hoek van de kamer en ging daar aan het behang snuffelen, van beneden naar boven en omgekeerd. Toen begon ik wat meer opmerkzaamheid te betoonen aan een goudleeren behang, dat in 't geheel goed deed, doch mij als onderdeel was ontsnapt ('t beste bewijs dat iets mooi is) en naderbij gekomen zag ik dat het „enfant terrible" in zijn onschuld een kunstje van zijn meester had verklapt.

Een eenvoudig papiertje, los, bobbelig opgestreken, was hij bezig te imiteeren, met wat bloemetjes en een paar kleurtjes hier en daar als goudleer.

„Nou kom dan maar hier, je bent toch een aardige hond, je laat me nog „wat zien; allo dan, niet zoo druk" en hij sprong tusschen mijn beenen door en om mij heen, terwijl ik hem trachtte te grijpen, en eindelijk bleef hij stil liggen op zij, met zijn pooten lang uitgestrekt, en zijn kop half naar mij opgericht, om aangehaald te worden.

Toen stoof hij plotseling op, omdat hij den baas op de trap hoorde.

De Bock kwam met een boek onder den arm binnen.

„Heeft de hond je verveeld?"

„Volstrekt niet, hij heeft mij je goudleeren behangsel laten zien; een kost-„baar ding hoor, en 't doet daar goed."

„Ja 't doet goed hè, met een antieke kast en een paar oude schilderijen „er tegen?"

Beukenbosch, naar eene schilderij.

„Asjeblieft, zóó krijgt iedereen het niet in huis; zeker nog van een oud kasteel afkomstig?"

„Van een mijner kasteelen die ik verlaten heb; die dingen verwaarloozen „daar maar, en ik heb er meer aan. Ga zitten; kijk eens hier, hier heb ik

„een aardig boek: „Promenades japonaises” door Guimet. Ken je ’t?”

„Nooit gezien; o! ’t is in 1878 uitgegeven.”

„’t Doet er niets toe, wat goed is blijft goed, en dit is een geestig boek „over Japan, hoewel het met den Franschen slag geschreven is.”

„Dat kan niemand een Franschman kwalijk nemen.”

„Ik bedoel er meer mede dat Guimet later serieus heeft gewerkt.”

„Je studeert zeker veel in Japansche kunst?”

„Ja dat is mijn avondbezigheid, ten minste als ik niets anders te doen heb....”

„Dat begrijp ik, de Kunstkring neemt zeker tegenwoordig ook nog al....”

Hier viel de Bock mij eenigszins driftig in de rede:

„Lees dit eens!”

Hij had zitten bladeren in het werk van Guimet en legde mij het boek eensklaps opengeslagen voor.

Tot nadere verklaring voegde hij er bij: Guimet komt in Japan en wordt door nieuwsgierigen ondervraagd naar het doel van zijn komst. — Nu volgt dit:

— Monsieur vient au Japon pour faire du commerce?

— Non, monsieur.

— Allors, c’est pour faire de la banque?

— Pas davantage

— Sans doute, monsieur est appelé ici comme employé du gouvernement japonais?

— Encore moins.

— Monsieur est probablement dans la diplomatie?

— Pas le moins du monde.

— Peut-être dans le journalisme.

— Du tout.

— Vous voyagez donc pour votre plaisir.

— Pas précisément. Je ne voyage ni pour mon plaisir, ni pour celui des autres. Je viens étudier les réligions de l’extrême Orient.

— . . . . . . ?!

Après un moment de stupéfaction on revient à la charge.

— Monsieur est missionnaire catholique?

— Non.

— Pasteur protestant?

— Non.

— Vous êtes littérateur et vous voulez faire un livre sur le Japon?

— Sans doute. Et peut-être plusieurs.

— Allons bon! Ces touristes sont incorrigibles. Vous allez passer un mois ici et à votre retour en France vous allez écrire sur les moeurs, la nature, la politique du Japon.

Mais, monsieur, vous n’en saurez pas le premier mot.

Nous qui habitons ce pays depuis quinze ans, nous nous garderions bien de publier une ligne sur cette contrée incompréhensible.”

„Geestig hè?"
„Zeker, echt Fransch."
Ik maakte tegenover de Bock min of meer het figuur als Guimet eenigen

In Gelderland, naar eene schilderij.

tijd geleden tegenover Japan. Om mij verdere onaangename oogenblikken te besparen, voorkwam ik zijn vraag die zeer natuurlijk zou zijn geweest: „Ken je mij wel?" en vroeg hem, heel officieel:

„Mijnheer de Bock, kent u je zelf?"

Nu is dit meestal een domme vraag aan intellectueel ontwikkelde menschen, maar daar er in de wereld zooveel domme dingen gezegd worden, kan deze vraag bij wijze van zelfverdediging, wel verontschuldigd worden.

Hij antwoordde wat de meeste personen in zijn geval zouden geantwoord hebben:

„Ik ben bezig mijzelf te bestudeeren, en ik hoop vóór mijn dood iets van „dit moeilijk vraagstuk te hebben opgelost."

„Juist, dat dacht ik al; en ik kom hier, om in een paar regels te zeggen „wie en wat gij zijt."

„Dat kan heel interessant worden; en geloof je mij al goed gezien te „hebben? Ken je me al door en door?

Bij Renkum, naar eene krijtkrabbel.

Wij keken elkaar even in de oogen. Met een ironischen glimlach reikte hij mij de hand, toen ik daarna opstond om te vertrekken.

Mij dunkt dat dat wel een geschikt oogenblik was.

't Is anders wel eens lastig om het juiste moment daartoe te vinden.

Bij de deur zei hij nog even:

„Veel succes hoor met mijn persoontje; en de correspondentie over de „waarheid"?"

„Ja, een brief krijg je morgen, en daarop verwacht ik een antwoord. Bonsoir."

„Tot ziens en droom er niet te benauwd van."

'S-GRAVENHAGE, 10 Jan. 1893.

Amice,

Op mijn vraag van gisteren over „waarheid" wilde ik nog wel eens even terugkomen.

In de Veenen

[illegible]

[illegible]

Th. de Bock

Ik was wat zwaar op de hand? Welnu hoe zwaarder de waarheid weegt, hoe beter, dunkt mij; daar zullen wij zeker niet bij achteruitgaan.

In den laatsten tijd kreeg ik juist den indruk dat dit artikel nog al in gewicht was afgenomen.

Ieder die ernstig is, is waar; want hij doet wat hij volgens *zijn* inzichten doen moet, naar zijn beste weten.

Hierdoor wordt hij echter meermalen eenzijdig en twee ernstige naturen die van éénzelfde standpunt uitgaan, en daarop zonder met elkaar voeling te houden, consequent voortwerken, zullen niet onwaarschijnlijk éénmaal scherp tegenover elkaar komen te staan, en de een zal den andere een leugenaar en verkrachter der waarheid noemen.

Scheepmakerij, naar eene schilderij.

Waarheid is evenals de wijsheid het particulier eigendom van een ontelbaar aantal personen; wie er geen eigenaar van is, heeft het in pacht, en de rest van het menschdom loopt er brutaalweg over heen, omdat het niet afgerasterd is; zeker van wege de vele eigenaars.

Dit is nu wel iets om eens wat van te zeggen niet waar, bijvoorbeeld Uwe opvatting van waarheid als artist. Ik wilde dan ook door dit briefje enkele persoonlijke opinies van U uitlokken, die de lezers van Uw biografie belang kunnen inboezemen, en mijne objectieve beschouwingen omtrent Uw persoon zullen aanvullen.

Bewijs mij dezen dienst, in ruil voor de waarheden die ik verzwijg.

(tt.) DE HAES.

Tegen den avond, naar eene schilderij.

DEN HAAG, 15 Jan. 1893.

Amice de Haes,

Ai, ... dat zijn lastige dingen, om daarover in beschouwingen te treden, omdat ik gevoel hiervan zoo weinig nieuws te kunnen vertellen; immers Pilatus vroeg reeds: „Wat is waarheid?”

Hoe komt het toch dat een spin zoo vernuftig haar net in elkander werkt, een vogel zoo gebouwd is dat hij vliegen kan, een visch zwemt, een worm kruipt, een kikvorsch springt, en . . . . ik schilder?

Welke noodzakelijkheid was er toch dat het heelal is samengesteld uit een zon, maan en sterren, ... bosschen, zeeën, rivieren, menschen, dieren, en . . . . mij?

Oorzaak en gevolg op te sporen van 't al dat om mij is kan en wil ik niet; 'k mis daar bepaald aanleg voor; want b.v. de vormelooze dingen in mijn bak die men „cokes” noemt, kan ik maar terugbrengen tot de steenkolenperiode. Voor diepzinnigheid heb ik 't gevoel van een mummie, misschien ook hierin zijn reden vindende dat ik mijzelf niet graag ontdek, als een slecht natuurfilosoof. 'k Wil liever het mooi teruggeven, dat ik zie en voel; dat is *mijn* genot van het leven.

Laat de spin haar net maken, den vogel vliegen, den visch zwemmen, een worm kruipen, een kikvorsch springen, maar laat mij schilderen op mijn manier; 't heerlijke licht van de machtige zon, de stemmige maneschijn, het trillen der sterren in de diep-blauwe atmosfeer; de fluweelgroene bosschen, 't kletterende water, àlles, àlles wat mij mooi schijnt, want ik geloof dat alles *van* en *voor* mij is.

„Nu hola”, zegt ge, „antwoordt mij nu eens op....”

O, ja „twee ernstige naturen die van eenzelfde standpunt uitgaan.... en eenmaal scherp tegenover elkander komen te staan.”

Zonder angst te hebben voor de Sphynx, bekruipt mij toch een gevoel van onrust om hierop *juist* te antwoorden.

Velen kunnen van eenzelfde standpunt uitgaan, maar de naturen of temperamenten verschillen, en indien 't intellect hoog staat, zullen zij niet tegenover maar *naast* elkander staan.

In de schilderkunst zijn werken geleverd, die elkaar's buurtschap niet kunnen verdragen; de eenvoudige oplossing is: deze niet bij elkander te hangen, of beter nog, elk werk te bekijken van zijn standpunt.

Dan komt men tot de ontdekking dat het zoeken naar mooi, een individueele openbaring is van het gemoedsleven.

'k Weet niet of ik kunstenaar ben en dus kunst geef; 'k weet ook niet of ik waar of onwaar ben; 'k weet zelfs niet tot welke school ik behoor; dit moeten de critici maar uitmaken. Maar wèl weet ik dat ik rustloos zoek ter voldoening van mijn oog of tot rust van mijn gemoedsleven, die beiden tot heden steeds teleurgesteld bleven.

'k Geloof niet dat deze ooit tevreden zullen worden gesteld; 'k geloof ook niet aan 't wonder, eenmaal mij volmaakt te zullen kunnen uitdrukken, maar wel geloof ik, dat ten slotte door vele studiën, een origineel of individueel werk kan worden bereikt.

Wolfhezen, naar eene schilderij.

Dit laatste wordt door mij het meeste geapprecieerd, in welken vorm dit wordt geopenbaard; met goeden wil en vooral door 't afstand doen van

conventioneele kunstbegrippen, leert men dat de kunst andere vormen of bewegingen krijgt.

Dáár het eigenaardig mooi van op te sporen, moge eenige inspanning vereischen: de bewustheid steeds meer te begrijpen, geeft aan het kunstenaarsleven, hoe ongelukkig, enkele gelukkige oogenblikken.

Naar mijn weten heb ik getracht Uwen brief te beantwoorden, misschien ware het beter geweest eenigen tijd er over heen te laten gaan, dan zou de zelfcritiek vermoedelijk den inhoud weder anders hebben doen zijn.

Kan evenwel dit denkspelletje U een bijdrage leveren tot het zeggen van waarheden over mij, dan heb ik U en der waarheid een dienst gedaan.

(tt.) DE BOCK.

Het begin van de Bock's loopbaan als schilder was vrijwel hetzelfde als dat van 't meerendeel zijner kunstbroeders:

de strijd van een artistieke roeping met de harde noodzakelijkheid om geld te verdienen.

Het laatste legt doorgaans nogal gewicht in de schaal, en dit was dan ook de rede dat hij een voordeelige betrekking aanvaardde bij de Hollandsche Spoorweg-Maatschappij.

Zonder iets te willen afdoen van de verdiensten welke hij in die betrekking zeker zal hebben gehad, zou het mij toch niet vreemd voorkomen, wanneer zijn chefs hem meer als schilder dan als ambtenaar waardeerden, althans volgens ooggetuigen was hij in functie steeds trouw vergezeld van zijn schilderkist.

Nu kan ik mij begrijpen dat een schilder moeielijk met zijn gedachten bij een dwarslegger kan zijn, wanneer hij langs het gele zand van een spoordijk een aantal arbeiders met hun mooie blauwe boezeroenen of verschoten rooie hemden aan 't werk ziet.

't Kon echter niet lang zoo duren en niemand zal er de Maatschappij een grief van maken dat zij een ambtenaar ontsloeg, dien zij had aangenomen om anderen arbeid te verrichten, dan de schilderachtige plekjes harer lijnen in beeld te brengen.

Naïef vroeg de Bock toen hem zijn ontslag werd medegedeeld, of hij nog voor drie maanden een vrijkaartje op de lijn kon krijgen, want hij was daar juist in de buurt met iets bezig.

Ook dit werd hem tot zijn groote ergernis geweigerd.

Onbegrijpelijk!

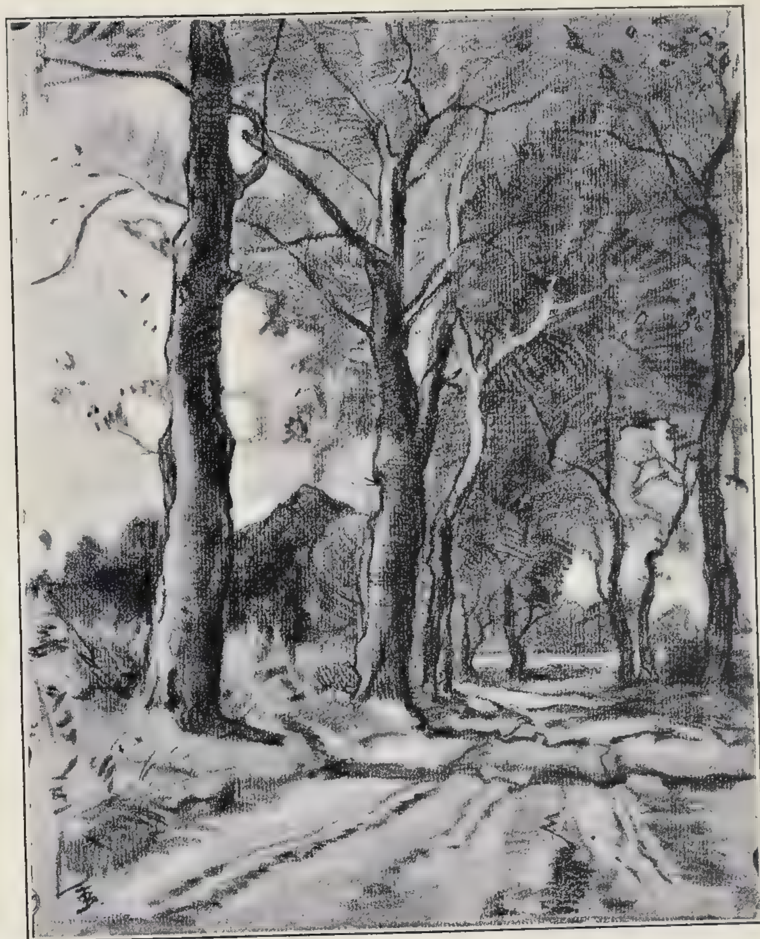
Daar stond hij dan.

Een voordeelige betrekking kwijt, en daartegenover de twijfelachtige kans, iets te gaan beteekenen als artist.

Die kans was toen volgens hem al zeer twijfelachtig; om een schilderij dat

op een Haagsche tentoonstelling was geëxposeerd, werd dan al erg gelachen want dat grijze ding vond men toch zóó bespottelijk, dat niemand zich kon begrijpen dat de Bock zich nog in het publiek durfde vertoonen.

Hoe kwam de vent er aan?

Zonnige weg, teekening naar de natuur.

't Was niets, totaal niets.

Neen hij kon wel naar huis gaan.

En werkelijk ging hij dan ook dikwijls wrevelig naar huis, na eenige spot-

ternijen over zijn werk te hebben aangehoord, terwijl de confraters nog gezellig bijeenbleven.

Had *hij* het dan mis?

Was *hij* misschien in 't ongelijk en hadden zij het juist gezien die zijn werk zoo min vonden?

In deze periode van twijfel aan eigen kracht, die ieder artist van beteekenis heeft doorgemaakt, kwam ongevraagd een zeer bevoegd beoordeelaar zijn vertrouwen te kennen geven in het talent van de Bock, door den aankoop van datzelfde leelijke grijze schilderij, dat de spotlust van de collega's zoo had gaande gemaakt.

De kooper was niemand minder dan Jaap Maris, die pas uit Parijs in den Haag teruggekeerd was.

Dit gaf moed.

Als Maris zijn werk goedkeurde, kon hij werkelijk een schouderophalen en lachje wel velen.

't Was geen geringe spoorslag om voort te werken tegen den twijfel in, die zich nu en dan van hem meester maakte.

't Werd een quaestie van to be or not to be, en dit verhoogde zijn werkkracht.

Omstreeks dien tijd zag hij voor het eerst het werk van de groote Fransche meesters uit de school van Barbison.

Dit greep hem aan.

Geen wonder, 't was de uitvoering, de verwezenlijking van dat machtig-stout willen, waaraan hij voor zich nog geen vorm had kunnen geven.

Overweldigend was die indruk, en zij liet hem niet meer los.

De vol stijl gebouwde expressieve figuren van Millet, de donker machtige oerwouden van Diaz en Rousseau beheerschten zijn denken en zien.

Zijn boomen werden forscher, zijn luchten met meer expressie, de lijnen stouter, en de plannen van den voorgrond krachtiger en breeder.

Toen kwam het zien van de groote massa's in de natuur tegen de zware luchten met kompakte wolken, het imposante van de eenzaamheid der grootsche zwijgende woudreuzen.

En toen werd de verzoeking te sterk. Hij moest de natuur zien, waaraan de groote mannen, die hij zoozeer bewonderde, hunne scheppingen hadden ontleend, het land waar zij geleefd en gewerkt hadden.

Heel lang duurde het niet dat hij zich in staat gesteld zag aan zijn wensch te voldoen, en zoo brak een der belangrijkste perioden uit het leven van de Bock aan: zijn verblijf te Barbison.

Belangrijk, hoe kort van duur ook, omdat het zeer zeker een beslissenden invloed heeft gehad op de ontwikkeling van zijn talent.

Bij zijn aankomst stapte hij welgemoed en opgewekt uit den gelen omnibus die hem hotsende en schommelende gebracht had in het land zijner droomen; maar hij moest even wachten voor hij verder kon; er passeerde juist op dat oogenblik een begrafenisstoet; een zeer eenvoudige.

Voor 't onweder, naar eene schilderij.

Wie het was? och dat deed er minder toe, 't was een jeugdig schilder die zich van kant had gemaakt, omdat hij niet precies bereiken kon wat hij wilde; 't was eigenlijk gezegd niets.

En de man van de omnibus maakte er een grapje over met een paar boeren; er gingen er hier wel meer zóó, zeiden zij, en in de verte verdween de eenvoudige lijkstoet tusschen het geboomte.

Dit was de aankomst te Barbison.

Hier brak een tijdperk van groote werkzaamheid aan; 's morgens vroeg er op uit, om eerst tegen het vallen van den avond terug te keeren; nu en dan lange marschen als verkenningstochten.

Ook hier overviel hem te midden van zijn werk meermalen weer de twijfel aan zijn talent; dan volgden dagen van groote neerslachtigheid die er in deze

De weilanden van het kasteel, naar eene schilderij.

boschrijke omgeving niet veel beter op werd, doch met stalen wilskracht verdiepte hij zich geheel in zijn werk, om de zwaarmoedige buien niet de overhand te laten krijgen.

Het kon niet anders of er moest iets van dien gemoedstoestand in zijn werk doorstralen, en de sombere grondtoon van zijn karakter, kenmerkt dan ook zijn meeste kunstproducten.

Slechts één tijdgenoot van groote meesters werkte toen met de jongere schilders in Barbison mede.

Masson, die zich alle weelde kon veroorloven en in een groot gemakkelijk ingericht voertuig zich liet brengen waar hij wezen wilde.

Masson's geschiedenis is kort-tragisch:

Toen hij in zijn jeugd in Barbison werkte was hij een schilder die veel van zich deed verwachten, doch die materieel door de fortuin bijzonder misdeeld was.

Daar werd hem te midden zijner armoede plotseling een schitterend aanbod gedaan: het aanbrengen van decoraties in Oostersche paleizen.

Masson zwichtte voor den verleidelijken klank van het geld, en liet zijn vrienden met hunne hooge kunstidealen in Frankrijk achter, om in het Oosten eene weelde te gaan genieten die hem tot nu toe was ontzegd.

Daar bleef hij jaren en toen hij eindelijk bemiddeld in zijn vaderland terugkwam, waren zijn tijdgenooten gestorven, doch met achterlating van heerlijke werken en een schitterenden naam .... en hij?

Hij stond eenzaam tusschen de vertegenwoordigers van een jonger geslacht; hij was onbekend en onbemind, verlaten door zijn kunst; en zijn onafhankelijkheid scheen hem een bittere ironie.

Gelukkig stond de Bock gedurende zijn verblijf in Frankrijk niet aan de verleiding van dergelijke schitterende aanbiedingen bloot, en zijn gemoedsrust werd behalve door zijn werk, hoogstens verstoord door een lieve verschijning in het bosch van Fontainebleau.

Van zeer ingrijpenden aard schijnen deze laatste emoties echter niet te zijn geweest, want weldra vinden wij hem terug in Holland, in de Drentsche hei of in de Haagsche duinen.

Hij werkte toen veel in de buurt van een aardig zijlaantje van den Scheveningschen weg dat naar de duinen voert; het zoogenaamde „Corotlaantje" het tegenwoordige Frankenslag, waarvan hij zooal niet de ontdekker dan toch de naamgever is.

Daarachter in het duin vindt men zoovele van die tengere, teere berkjes die met hun zilverblanke, elegante lichaampjes als 't ware staan te coquetteeren met de zon in een voortdurende ritselende bewegelijkheid.

Als men ze zoo dikwijls, bijna dagelijks terugziet die boompjes en boomen, en bestudeerd heeft en in alle bijzonderheden kent, worden het eindelijk goede vrienden. Zij gaan een plaats in ons hart innemen, evenals beesten waaraan men zich gehecht heeft.

't Zijn van die zwijgende mystieke vrienden; na den storm gaan wij naar buiten om te zien hoe ze zich gehouden hebben.

„Zoo ouwe jongen, sta je er nog; daar ben ik blij om."

Maar o, wat kan het zeer doen als er één is weggenomen.

De Bock heeft ook heel wat van die vrienden en vriendinnen buiten. Hij is er erg intiem mede, en heeft hun ter betere onderscheiding en aanduiding namen gegeven, al naar den indruk dien hun vorm op zijn verbeelding maakte.

Aan 't eind van het Corotlaantje staat „de bedrogen jonkvrouw"; een eind verder het duin in „teer Wiesje"; op Doornwerth heeft hij zijn „blonde Lien", een groote blonde beuk.

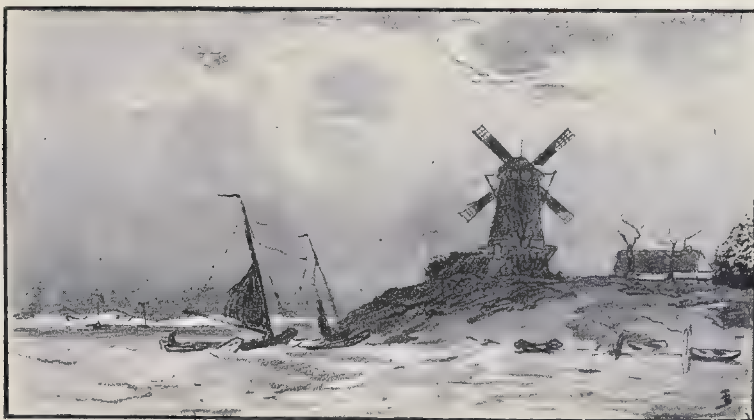
Doch 't zijn niet alleen dames.

De „dronken polderjongens" zijn vier in elkaar gestrengelde eiken, die den indruk maken van eenige dronken kerels die met elkaar aan het hossen zijn.

„Karel de Vijfde" is een kolossale reus met zwaar gekroond hoofd, staande in volle majesteit te midden van zijn onderdanen.

Men moet dus eenigszins een ingewijde zijn om den schilder niet voor totaal krankzinnig te houden, of althans verkeerde gevolgtrekkingen te maken, wanneer hij u vertelt eerst een poosje bij Karel den Vijfde en daarna bij blonde Lien te zijn geweest.

Trekt Holland hem aan om den blonden toon van het duin, Gelderland om de forschheid van zijn eeuwenoude beukenstammen, Drenthe oefent een eigenaardige bekoring op hem uit om het zwaar sombere der boerenwoningen met aangehechte schuren, en het mysterieus-imposante der hunnebedden. De impressionable natuur van de Bock die zeer vatbaar is voor sombere indrukken, uit zich vooral in de schilderijen en studies, welke hij in deze streek heeft gemaakt.

Buiig weder, naar eene krijtkrabbel.

De zwaarmoedigheid van de schijnbaar grenzelooze hei, en de naïve ernst van het landvolk dat met die natuur één is, spreken uit zijn werk.

Was hij overdag steeds met schilderkist of schetsboek op artistieken rooftocht uit, zijn waarnemingsvermogen uitte zich ook nog op andere wijze dan door lijn of kleur.

In de verloren avonduren, in een of andere herberg heeft hij in enkele losse trekken, reflectiën, zoo goed het intieme leven aangestipt van de bewoners der streek waar hij werkte.

Even maar, als in zijn boomstudies, één lijntje, één omtrek, maar juist en daarom humoristisch.

Die schetsjes waarvan een paar eenigen tijd geleden het licht zagen in een kunsttijdschrift, doen denken aan het werk van Rudyard Kipling; kort en krachtig, niet te veel of te weinig en met een sterk licht op de plaats en de

handeling. 't Zijn schetsjes die den schilder ook als dichter en fijn humorist doen waardeeren.

Aan zijn verblijf in Drenthe paart zich de „scheepstimmerwerfperiode," zooals hij die zelf betitelt; een tijd lang heeft hij in de omstreken van Deventer gewerkt, op Oud-Rande te Diepenveen, bij Zwartsluis en in die buurten. Daar troffen hem de aardige werfjes aan den waterkant met de op de helling staande schuiten, den rommel van een scheepswerfje en de werklui in hun boezeroenen, bezig met kalfaten.

Een zijner voornaamste werken uit dien tijd is het „Zwartewater", een machtig schilderij, zwaar en somber van toon. Dicht bij de kust der Zuiderzee voelde hij zich aangetrokken door het water, en gaf hij meermalen zijn impressie van de door den wind opgestuwde golven tegen den dijk, onder een zwaar bewolkten, somberen hemel.

Lang achtereen boeide het water hem niet, en weldra veroorloofde hij zich weder escapades naar het binnenland, naar de boerenhuizen en de boomen, en de liefde voor de laatsten dreef hem eindelijk en (althans voorloopig) ten laatste naar Doornwerth.

Hier vond hij wat hij zocht: de schoonste exemplaren van beuken die men in ons land kan zien, machtige kolossale stammen, blank van schors en begroeid met diep-groene mossen.

Nu is een kenmerkende eigenaardigheid van de Bock, zijn voorliefde om te wonen op oude historische buitenplaatsen. Kans op een verlaten buiten, is altijd een buitenkansje voor hem geweest; en vandaar dan ook dat hij zich uitmuntend wist te schikken toen de gelegenheid zich voor hem aanbood om in de oranjerie van het kasteel *Doornwerth* een „summerset" te vinden.

Zijn winterresidentie vestigde hij in den Haag, en ook daar wilde hij als atelier iets anders hebben dan een gewone kamer in zijn huis.

Hij koos zich daartoe den bij Haagsche schilders welbekenden toren te Scheveningen. Men zou allicht denken dat dit torentje met zijn gotische allures en afgeleefd uiterlijk een overblijfsel is van een historisch kasteel.

Doch zoo ergens dan bedriegt hier de schijn, want met al zijn historische aanmatiging is hij niets anders als een opbouwseltje van dezen tijd.

Blijft de Bock er echter nog eenigen tijd werken, dan wordt het misschien weldra „de toren van de Bock" en als zoodanig later een historisch monument.

Voorloopig heeft hij op de eerste verdieping zijn atelier; op de deur is een zwaar-koperen klopper bevestigd, afkomstig van een Geldersch kasteel, waaronder de veelzeggende woorden:

„Wij comen en gaen."

Nu wij toch zoover zijn gekomen, zal hij ons zeker wel even willen te woord staan voor wij weer gaan, en daarom laten wij den klopper maar op de deur vallen, en treden zonder antwoord af te wachten, binnen.

In zijn ruime, zeer hooge werkplaats is hij bezig.

„Stoor ik niet?"

„Volstrekt niet, als je maar niet kwalijk neemt, dat ik even voortwerk.
„Ga je gang, maar praten en breien kan dat?"
„Natuurlijk, natuurlijk, ga zitten."

Veldwachters-woning (Doornwerth), naar eene schilderij.

Op de rustbank onder het hooge licht, gemakkelijk uitgestrekt in een paar mollige kussens had ik het volle gezicht op de schilderij, waaraan hij de laatste hand legde.

Een maneschijn.

Het is het oogenblik waarop de maan, laag aan den hemel opkomende, een feëriek blauw-zilver licht over het landschap verspreidt. De lucht vibreert. De maan die licht uitstraalt schijnt het weer in zich te willen opzuigen.

Zwaarmoedig droomend ligt het panorama-achtig landschap in een wazige onbestemdheid. Aan den horizon schittert de rivier.

Een vrouwenfiguurtje beweegt zich in de richting van een tusschen het geboomte verscholen woning, waarvan een ruitje een flauw rossig licht doorstraalt.

Een teere stemming.

Ongemerkt was de Bock even achter zijn schilderij omgeloopen, en kwam terug met een ander doek dat hij bij zijn maneschijn tegen den ezel zette.

„En hoe vind je dit?"

De tegenstelling kon niet brutaler zijn. Ik knipte met de oogen, en forceerde mij er op te zien.

Dat was de felle zon die met moeite tusschen de openingen van het bladerendak dringend, hier en daar een blaadje een tik goud geeft, ronde vlekken licht op den grond werpt, en de kleurrijke blonde stammen der beuken met een schamplicht naar voren doet springen. De zware, eeuwenoude kolossen, groot en statig in het halfduister van het woud, door een opening in hun kroon, even, sterk verlicht.

„Wat een bazen, heb je die wel eens gezien in den winter, te midden van „sneeuw en eenzaamheid?"

„O ja, meermalen, dat is een grootsche indruk; iets van een verlaten tempel."

„En nooit geprobeerd er wat van te maken?"

„Jawel, ééns; maar ik heb er niets van gemaakt. Ik ging uit nadat er „'s nachts een pak sneeuw van belang was gevallen.

„Er scheen geen zon; alles was koudwit; de lucht strak-grijs; het eenige „geluid dat ik nu en dan hoorde was het krassen van een paar kraaien die „door het dorre woud zwalkten. Dat melancholieke geluid verhoogde nog „den indruk van eenzaamheid in het bosch; zwijgend, loodzwaar hing daar „de majestueuze stilte.

„Ik kreeg een gevoel alsof ik door de indrukken van mijn voetstappen in „de ongerepte sneeuw, de majesteit van die natuur had beleedigd, en uit „eerbied ging ik niet verder.

„Ik nam den grootschen indruk in mij op en keerde terug met den vasten „wil te trachten daarvan iets weer te geven.

„Toen ik in het dorp kwam, liep ik de herberg binnen, om mij even te „warmen; in de gelagkamer zaten rond een roodgloeienden potkachel vier of „vijf boeren met stompjes pijp in den mond; zij hadden het over de politiek, „waarbij een krant van een paar dagen geleden hun tot leiddraad strekte.

„„Joa, joa, zei er één, met een diepzinnig gezicht, ik zeg moar het vet mot „beuven driven.""

„Die vent scheen een filosoof want hij kwam niet verder dan: het vet mot

Buiïg weder, naar eene aquarel uit de portefeuille van mevrouw H. G. Tersteeg.

„beuven driven. Toen ik eindelijk heenging was in mijn geest den indruk van „het statige woud verbonden met de banale opmerking „het vet mot beuven driven."

„En?"

'k Heb er tot nu toe niets van kunnen maken; iederen keer dat ik er aan „begon kwam dat vet weer boven; ja 't is gek, maar 't ligt aan een kleinigheid."

„Maar in den zomer hè?"

„'s Zomers, ja dan vind ik mijn bekenden terug: „Karel de Vijfde" en „„Blonde Lien," en dan maak ik van uit mijn kasteel mijn rooftochten als „eertijds de ridders, hoewel de mijne van meer vreedzamen en artistieken „aard zijn."

„Da's een leventje voor je jongens hè, in de Geldersche lucht met den „bokkenwagen."

„Dat kan je begrijpen, maar 'k heb anders alleen maar meisjes.

„Zeg, dat is ook een goed ding daar, néén dàt daar in den hoek, ja dat is „een goed ding."

„Hm, vind je, ja 't is niet kwaad, maar weet je wat ook een goed ding is?"

„Wat dan?"

„Mijn maag begint te jeuken, en die is niet tevreden met verf en lucht. „Wil je dit eens probeeren door hier te blijven zitten, dan ga ik in de buurt „mij wat voederen; weet je wel dat het bij tweeën is?"

En zijn palet en penseelen neerleggend, deed hij zijn werkjasje uit, — trok een andere aan, en vroeg toen: „nou ga je niet meê?"

In de buurt was iets te krijgen om den inwendigen mensch te versterken, — en toen de knecht na lang wachten „iets" bracht, met 't gebruikelijk „asje- „blief Heeren", ontdekte hij aan een der ooren van de Bock een Pruisisch blauwe verfvlak die bij 't afwasschen hoe langer hoe grooter was geworden.

„Dankje wel Jan voor je opmerkzaamheid," zeide de Bock, en doodleuk kreeg hij tot antwoord: „Ja mijnheer, waar je mee omgaat wordt je mede „besmet, als ik Uwe's was zou ik bedanken om zoo met die verf te werken „ik liet 't maar door een ander doen!"

Ik geloof dat er voorloopig bij onzen schilder nog geen plan bestaat dien naiven raad te volgen.

Louis de Haes

AUGUST ALLEBÉ

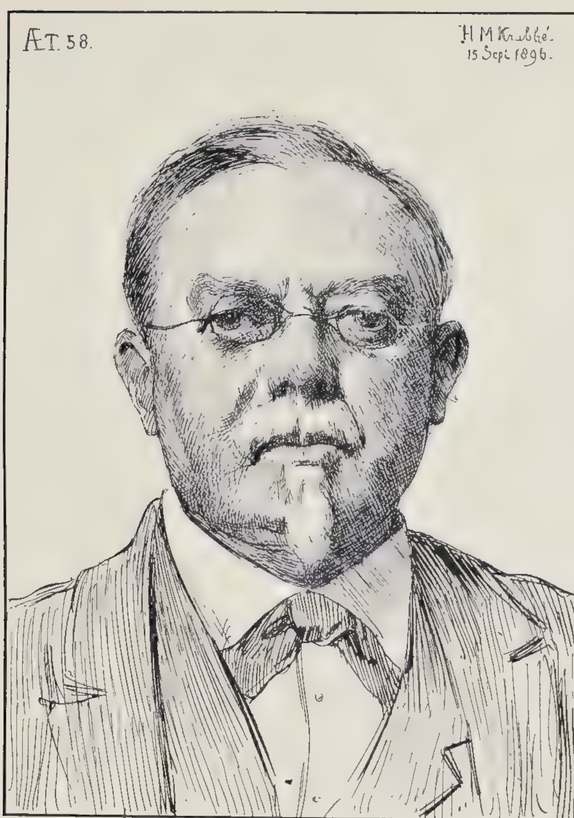
DOOR

A. G. C. VAN DUYL.

Studie. Verzameling D. Franken Dzn.

AUGUST ALLEBÉ.

Aug Allebé

Allebé is geboren op den 19den April van het jaar 1838. Zijne ouders woonden toen op de Keizersgracht bij de Spiegelstraat. Zijn vader was de bekende geneeskundige, wiens boek over de ontwikkeling van het kind nog steeds het orakel is van jonge moedertjes. In mijne herinnering, en stellig in die van velen, leeft de doctor als eene der aangenaamste figuren uit den kring van Amsterdamsche tijdgenooten, die reeds zijn heengegaan. Hij was een bekwaam,

verstandig, beminnelijk man, dood eenvoudig, eenigszins schuchter zelfs in zijn optreden, maar toch met een zeker iets, wat deed gevoelen, dat men stond tegenover een karakter en degelijk gegrondveste overtuiging. Die den zoon eenigermate kennen, zullen dikwijls onwillekeurig aan de eigenschappen van den vader denken.

Allebé's moeder (geb. N. Scheltema) kende ik niet. Maar ik weet, dat zij eene heel lieve vrouw was, het toonbeeld der altijd zorgende huismoeder. Als men voor Allebé de balans kon opmaken van wat hij van zijn vader en wat hij van zijn moeder had, zou men genegen zijn vooral op hare rekening te stellen: behoefte aan orde en regel en warme deelneming voor het lief en leed van anderen.

Of de jonge Allebé ooit veel neiging heeft gevoeld, om het beroep van zijn vader te kiezen, weet ik niet. Ik zou het niet denken. Doctorskinderen zien in den regel te veel de schaduwzijden van het vak, om er sterk door te worden aangetrokken. Maar wat ik wel weet is, dat hij, reeds als kind, veel belang stelde in de receptenpapiertjes, want daarop kon hij teekenen.

Het weerglas, naar een gravure van J. H. Rennefeld.

Op zich zelf was dit niet zoo bizonder. De zucht tot nabootsing ligt in ieder mensch en haast alle kinderen teekenen graag. Maar in de krabbeltjes van August moet al spoedig iets zijn geweest, wat den geneesheer bewoog, zijne goede theorieën in praktijk te brengen, door eene poging om dit oogenschijnlijk talent regelmatig te ontwikkelen en zóó te zien, of het er werkelijk een was.

Daartoe werd geraadpleegd de kunstschilder P. F. Greive en al terwijl Allebé nog op school ging (bij Cox) kreeg hij van Greive teekenlessen aan huis.

Vele jaren later, nadat Allebé een cursus had gevolgd in Felix Meritis, de lessen had bijgewoond aan de Koninklijke Academie en eene studiereis had gemaakt naar Parijs, kwam hij weer tot Greive, ditmaal op zijn atelier, om zich meer uitsluitend op het schilderen toe te leggen. Het is dus niet ongepast iets meer te zeggen van een leermeester, die op Allebé's artistieke vorming vele jaren invloed had.

Greive (geb. 25 Maart 1811) was een artist in zijn hart, een man van talent en smaak, bekwaam, verstandig en ontwikkeld. Dat hij desniettemin geen grooten naam heeft gemaakt als kunstenaar, lag vermoedelijk aan zijne omstandigheden. Al vroeg had hij in zijn gezin ziekten en sterfgevallen, die hem angstvalliger maakten en bezorgder voor de toekomst, dan hij misschien

had behoeven te zijn. Zoo begon hij lessen te geven en weigerde niet leerlingen, die wilden werken op zijn atelier. Dit laatste echter werd lastig. Het atelier was toen nog eene loge in de toenmalige akademie, waar aldus eene schilderschool zou zijn ontstaan in eene schilderschool. Greive en een zijner oudste leerlingen, H. J. Scholten, thans nog de gewaardeerde conservator van Teyler's stichting, kwamen tot het besluit een eigen atelier te bouwen. Daartoe vonden zij terrein aan den uitersten rand der stad, op de Schans, tusschen de Utrechtsche poort en de voormalige gasfabriek. Hier had men toen (1847) tot omstreeks 1867, evenals nog eenige jaren later in de Plantage, zoogenaamde theetuinen, met buitenhuisjes of koepels in meer of minder kennelijken staat van verval. In een van die theetuinen bouwden de schilders hun atelier,

maar dat alles en ook het atelier is verdwenen toen omstreeks 1867 de nieuwe stad begon te komen. Intusschen was al spoedig de toeloop van leerlingen zoo groot, dat Greive's eigen werk er door in het achterspit geraakte. Des te verdienstelijker maakte hij zich als leeraar. Hij had een juisten blik en een gezond oordeel; daarbij de gaaf om kort en kernachtig zijne gedachten uit te drukken, in bewoordingen die door hunne oorspronkelijkheid onmiddellijk pakten en die bleven hangen. Voor ieders eigenaardigen aanleg had hij den grootsten eerbied. Nooit zou hij eene bizondere wijze van werken opdringen. Wat zijne leerlingen in zich hadden, moest zich vrijelijk kunnen ontwikkelen. Alleen, wanneer ze wat erg uit den band sprongen, of de kunstijver verslapte kwamen

de indrukwekkende vermaningen, die weer in het goede spoor moesten brengen.

Onder de velen, die bij hem werkten, herinner ik: eerst H. J. Scholten en J. C. Vaarberg; toen, na de stichting van het atelier, G. Westendorp, J. Walraven, L. Lingeman, J. C. Greive junior, Jhr. J. J. Storm van 's Gravesande, Aug. Allebé, D. F. Jamin, Maurits Léon, J. Taanman, A. C. Cramer.

Na 1867, in een ander atelier, kwamen nog: Joan Berg, Coen Metselaar, J. van Essen, H. Kever, J. J. L. ten Kate jr., Ten Hoet, de Haan; ook de dames Cateau van Hoorn (bloemschilderes), Marie Heineke en Betsy Repelius.

Niet al die leerlingen natuurlijk waren er tegelijk.

Allebé kwam er eerst in 1860, toen het atelier al 13 jaren had bestaan. Zijne studiegenooten zullen Jamin, Léon en de jongere Greive zijn geweest. Coen Greive althans (J. C. Greive jr., een neef van P. F.) kon er wel eens van vertellen, want in den eersten tijd was Allebé een beetje zijn *bête noire*. Allebé's ijver en nauwgezetheid, zijn groote aanleg, niet het minst zijn vlijtig en zeer artistiek teekenen hadden hem al spoedig den lieveling gemaakt van Greive en van Scholten, die Greive dikwijls verving en wiens lessen door de leerlingen niet minder dankbaar worden herdacht, dan die van den eigenlijken chef van het atelier. De jonge Greive kon aanvankelijk niet op 's meesters gunst roemen. Al de Greive's namelijk waren van ouder tot ouder een muzikaal geslacht en in het eerst offerde Coen nog al veel aan zijn muzikale neigingen. Veel te veel naar het oordeel van oom, die dan met zijn geduchte vermaningen kwam en geregeld de volharding en het uitmuntend werk van Allebé ten voorbeeld stelde. Dit begon Coen eindelijk zoodanig te verdrieten, toen Allebé nauwelijks twintig was. Maar hij teekende nog altijd veel en graag, had een buitengewoon vaste hand, het krijt volkomen in zijn macht en al vroeg eene zeer artistieke opvatting. Uitmuntende qualiteiten voor het teekenen op steen, wat toen onder jonge kunstenaars even gaarne werd gedaan als nu het etsen. Dat Allebé toen al persoonlijk Mouilleron dat hij — zich ook met hart en ziel op het werk toelegde en er spoedig niet meer te vermanen viel.

Moeders dwingeland.
Naar de gravure van C. L. van Kesteren.

Maar wij moeten nu een jaar of wat teruggaan.

Allebé schilderde al voordat hij nog geregeld het atelier van Greive bezocht. Er is onder anderen van hem een goed portret van zijn vader uit het jaar 1858, kende is niet waarschijnlijk. Mouilleron zal in Amsterdam zijn geweest omstreeks 1853 en 1854. Hij maakte er zijne lithographie naar de Nachtwacht. Allebé was toen denkelijk te jong, om met hem in aanraking te komen. Maar de groote naam van den Franschen kunstenaar was stellig tot hem doorgedrongen en

toen hij in 1857 naar Parijs ging om te studeeren in het Louvre en het Luxembourg en de lessen te volgen van de Ecole des Beaux-Arts, verzuimde hij niet eene introductie mede te nemen voor den man, die door zijne ongemeene artistieke beoefening van de steenteekenkunst zoo vermaard was. Mouilleron zal ook wel niet hebben nagelaten den jongen Nederlander aan te moedigen. In dien tijd althans gaf Allebé onderscheidene reproductiën en eigen teekeningen op steen. Toen ook kwam zijn bewonderenswaardige reproductie van de *Pilgrim Fathers*, het groote werk van den schilder Schwartze, den vader van Thérèse en Georgine Schwartze.

Het origineel is, ongelukkig genoeg, verloren gegaan. Het was bestemd

Diaken met de bus. Afgestaan door Mr. P. J. J. Ras.

voor New-York, maar het schip waarin het werd verzonden, tijdens den oorlog tusschen Noord en Zuid, is denkelijk door de Alabama in den grond geboord. Er werd althans nooit meer van vernomen. In 1858 of 1859 werd dit schilderij tentoongesteld te Parijs en hier in het Oudemannenhuis en door Allebé zeer bewonderd. Schwartze, die de eerste proeven van den jongen man met groote belangstelling had gevolgd en er zeer mede was ingenomen, aarzelde niet hem de reproductie op te dragen van dit groote doek, een veel belangrijker onderneming, dan die waaraan Allebé zich toen nog had kunnen wagen. De teekening werd gemaakt in Allebé's atelier, toen op de Botermarkt, waar Schwartze, die

in de buurt woonde, in hetzelfde huis wat de familie nog bezit, af en toe kwam kijken.

Toen het stuk nagenoeg persklaar was, togen de beide kunstenaars naar Parijs, waar het gedrukt worden zou door den zeer bekwamen steendrukker Bertauts. Schwartze placht dikwijls met groote ingenomenheid te verhalen, hoezeer hij had genoten, omdat de jonge Allebé toen al zulk een juist oog had voor de werken van Millet, Corot, Daubigny, Dupré, Courbet, kunstenaars hier te lande toen nog weinig bekend en in Frankrijk zelf nog niet algemeen op hunne waarde geschat. En de zooveel oudere kunstenaar liet dan niet na zeer innemende karaktertrekjes te verhalen van zijn jeugdigen reisgenoot, die voor zijn vader niet attenter had kunnen zijn. Aan aanmoediging, om zich vooral ook op het schilderen toe te leggen, zal Schwartze het zeker niet hebben laten ontbreken, want van Allebé's talent ook in die richting had hij hooge gedachten.

Sedert 1860, toen Allebé geregeld Greive's atelier bezocht en er ijverig werkte, begon hij ook ten toon te stellen. Bij voorkeur schilderde hij tafereeltjes, die hem in het kleinburgerlijke hadden getroffen, niet alleen door het pittoreske, maar ook door de leukheid van het geval, door den humor, die er voor een fijn opmerker uit sprak. Allebé was een schrander, geestig man, maar hij had ook de beminnelijke goedheid van zijn vader. Zijn scherts werd nooit bijtend en er was in zijn temperament iets zwaartillends, juist de mengeling, die oog geeft voor de humoristische zijde van 's menschen bestaan. Heeft men dan de middelen zoo in zijn macht als Allebé ze had, dan kan wat fijn is gevat, ook fijn en gevoelig worden wedergegeven.

Het is mij altijd onmogelijk voorgekomen in een geschreven stuk een helder begrip te geven van iemands eigenaardig talent, wanneer men niet den lezer tegelijk het werk kan laten zien. Bij een schilder gaat dit nu eenmaal niet, want ook de beste reproductiën geven toch slechts onvolkomen den indruk, dien de schilderij zelf zou maken. Bovendien heb ik maar eene leekenopinie en ik zal mij wel wachten met die wijsheid voor den dag te komen. Maar ik meen te mogen zeggen dat Allebé's zeer rechtmatige bewondering voor de toenmalige Fransche school op zijn werk zeker niet zonder invloed is gebleven. Toch werd hij geen navolger; hij bleef oorspronkelijk en gaf, wat hem aantrok, geheel op eigen wijze. Dat dit iets ongemeens was, bleek spoedig, want wat Allebé ten toon stelde trok dadelijk de aandacht.

In 1861 begon hij met: *Vroeg ter kerk*; *Het eerste bezoek* (een oudachtig heertje bij een barometer); *Een ziek kind in eene hut.* Dit was toen een aquarel, maar ik meen het ook als schilderij te hebben gezien.

Daarop volgden: *Moeders dwingeland* (in deze bladzijden gereproduceerd); de *Appelmarkt*, een *Kinderportret*, eene *Studie* (kop van een oud man), *Lethé*.

Dit schilderijtje, ook bekend als de *Podagrist*, is tegenwoordig in het Dordsche museum. Het is een oud man, die in eene achttiende-eeuwsche kamer bij

„Vroeg ter Kerke"

NAAR EEN SCHILDERIJ

in het Rijks-Museum te Amsterdam (legaat van [illegible])

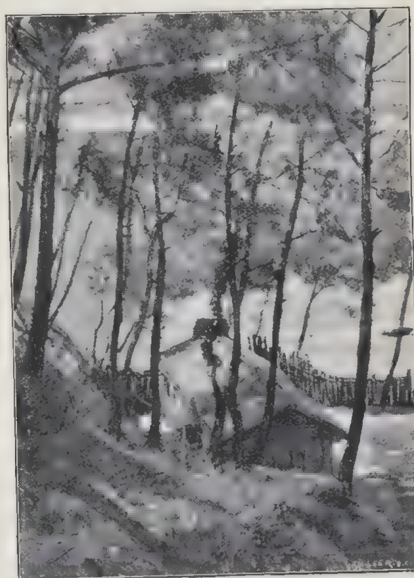

Aan het avondmaal. Verzameling J. H. van Eeghen.

den haard zit te peinzen. Even schoon is *Nadagen*, een bedaagd vrouwtje, dat uit een water- en vuurkelder komt. Dit schilderijtje werd (door Dekker) gereproduceerd in de Kunstkronyk van 1864 en is thans uit de verzameling van wijlen den Heer D. Franken Dzn. te Vésinet, in het Rijksmuseum gekomen. Allebé werkte toen veel in N. Brabant en onderscheidene schilderijen zijn blijkbaar de vrucht van die zomertochten. Zóó: de *Wever* (tentoonstelling van '65), het kleine *St. Jorisgild* te Dongen; *Troost* 1868; een *Boerenbinnenhuisje*, gereproduceerd in de Kunstkronyk van 1870; *Vraagteekens* (1868). Beide thans in het Stedelijk Museum, waar zich ook *Een kind des armen* bevindt.

Verder kennen wij nog: een *Provisor* (1867); *Dagelijksch brood*; *Alleenspraak*. Het laatstgenoemde bevindt zich in de verzameling, die, in 1874, door de leden van Arti et Amicitiae, wijlen Z. M. Willem III werd aangeboden.

Arcachon.
Naar de aquarel, afgestaan door Mr. P. J. J. Ras.

De opsomming is echter verre van volledig, wat ik betreur, maar niet kan verhelpen. Vooral wat Allebé's teekeningen en aquarellen betreft, is de opsporing een wanhopig werk. Ze zijn overal verspreid. Van Allebé's vluchtige studiën en ontwerpen bezat wijlen de Heer D. Franken Dzn. eene zeer uitgebreide verzameling.

Wat hij teekende waren soms natuurtafereelen op zijne reisjes in Frankrijk, langs den Rijn of in België. Dan weder conscientieus afgewerkte studiën uit zijne onmiddellijke omgeving, niet het minst in de tuinen van Artis, waar Allebé gaarne vertoefde. Er is eene menigte in de portefeuilles van liefhebbers, maar natuurlijk weet men niet altijd waar zij zich bevinden. Dan zijn er ook teekeningen van geheel anderen aard: uitvoerige compositiën voor schilderijen, die niet tot stand zijn gekomen. Allebé had altijd eene zekere schuwheid en zijne nauwgezetheid werd wel eens angstvalligheid. Als er maar een zweem van twijfel bij hem rees, of hij niet maar eenvoudig een of anderen Franschen meester navolgde, scheen hij niet te kunnen besluiten verder te gaan dan het eerste ontwerp. Wat jammer was, want ook al ware er iets gelijksoortigs in de keus van het onderwerp, de uitvoering zou wel oorspronkelijk zijn gebleven.

Allebé heeft, voor zooveel ik weet, niet vele portretten gemaakt, maar die hij maakte worden om hunne natuurlijke en voorname opvatting zeer geroemd. Ik sprak reeds van het portret van zijn vader, geschilderd toen hij nauwelijks

Studie in Artis. Afgestaan door Prof. Dr. Max Weber.

Uit een schetsboek, afgestaan door Mr. J. A. Sillem.

twintig jaar was. Er is nog een geschilderd portret van zijn jongeren broeder, toen nog een knaap. Bekender zijn zijne portretten van Mevrouw de Beaufort en van Ds. Heldring. Er zijn er zeker meer. Maar het schoonste wat ik van hem heb gezien, is een geteekend portret van zijn jongeren broeder, kort voor zijn vertrek naar Indië. Al kent men slechts dit, dan begrijpt men volkomen, hoe Vosmaer van deze portretten kon getuigen: „voor mij zijn ze bijna het ideaal van deze kunst; ze zijn zoo heerlijk geteekend, zoo licht en gevoelig, soms met zoo weinig gedaan, toch zoo edel en bevallig." Dezelfde eigenschappen vindt men ook in het portret van Greive (overleden 4 Nov '72) opgenomen in de Kunstkronyk van 1874 en in een portret van Douwes Dekker. Als alle steenteekenaars artisten waren geweest als Mouilleron en

Allebé, zou deze kunst een tijdlang niet zoo op den achtergrond zijn geraakt. Maar men heeft slechts de oude jaargangen van de Kunstkronyk en dergelijke verzamelingen te doorbladeren, om spoedig te zien, hoe hunne opvatting en uitvoering (de andere goeden niet te na gesproken) uitstak boven het gewone werk. Dit en het bezwaar, dat steendrukplaten altijd afzonderlijk moeten worden behandeld, niet op goedkoope wijze, door boekdruk, in den tekst zelve kunnen worden vermenigvuldigd, zullen wel de oorzaken zijn geweest, dat deze fraaie kunst bij de sterke ontwikkeling der photographie, door andere, daarop gebaseerde, procédés werd verdrongen.

In 1870 kwam Allebé voor een zeer moeilijk geval. Hem werd het leeraarschap aangeboden in het teekenen aan de toen gereorganiseerde academie. Weigeren was zwaar. Aannemen misschien nog zwaarder. Met het voorbeeld van Greive voor oogen kon Allebé wel niet anders dan het gevaar inzien, dat hij als produceerend kunstenaar liep, door eene betrekking, die veel van zijn tijd zou vergen. Aan den anderen kant: hoe klein is wezenlijk het getal dergenen, die volkomen vrij hunne liefste neigingen kunnen volgen. Te leven voor en door de kunst, voor en door de wetenschap, is aan onze akademies en universiteiten jaarlijks het ideaal van honderden. Maar dan komt het moeielijke leven met zijne verplichtingen en men leert, wat er van idealen wordt.

„Dit is nu zoo wat de rommelkamer!" zei Allebé, toen we, om een paar schetsen te zoeken, uit de directeurskamer van de Akademie van Beeldende kunsten den corridor overstaken en voor de deur stonden van zijn atelier.

Studie. Verzameling D. Franken Dzn.

Hij zei het met zijn fijn humoristisch lachje, maar met iets in zijn stem, wat ik volkomen begreep. Ik had die intonatie al zoo dikwijls gehoord, bij zoovelen onzer verdienstelijkste mannen, wanneer eene of andere toevalligheid hen plotseling weer bracht voor de tegenstelling van hetgeen de plichten van het leven hadden afgedwongen en anders misschien had kunnen zijn.

Laat ik mij haasten er bij te voegen, dat het woord „rommel" blijkbaar maar was gekozen voor den humor van het geval. Men zou Allebé in het geheel niet moeten kennen, om in hetgeen onder zijn merkwaardig organiseerend beheer staat, iets te kunnen verwachten, wat aan die uitdrukking werkelijk beantwoordde. Het was er dan ook in het geheel niet rommelig, maar veeleer het tegendeel. En dat onderstreepte nog de stille verzuchting.

Ik mag niet zeggen, dat ik het atelier van den directeur anders had gedacht. Zoolang hij nog maar gewoon leeraar was, zal er tijd zijn gebleven. Maar sedert hij het beheer kreeg van zulk eene, aanhoudende zorgen eischende inrichting, was dit kwalijk te onderstellen. Men zou Allebé al weer in het geheel niet moeten kennen, om niet te weten, dat hij voor wat onder zijn bestuur staat eer veel te veel zal doen, dan te weinig. Alleen men moet het hem niet zeggen en ik zit nog te twijfelen als een scepticus, of ik het hier eigenlijk wel zeggen mag. Van Keizer Karel V wordt verhaald, dat hij zich dood

hield, om eens te weten, wat de menschen van hem zouden vertellen. Ik ken er, die omgekeerd — als dat maar mogelijk was — wel terug zouden willen komen, om ophef te beletten. Moeilijk geval voor een biograaf als hij een paar noodzakelijke dingen wil weten en de patient een gezicht zet, of men hem een geestelijke kies komt trekken.

Allebé's gelaat helderde eensklaps zeer merkbaar op, toen ik, al pratende, toevallig de hand sloeg op eene dikke portefeuille. Ik dacht er nog eenige verborgen schetsen in te vinden. Maar het was geheel iets anders en met de grootste ingenomenheid begon Allebé het mij blad voor blad te laten zien. Eerlijk gezegd — ik ken hem genoeg, om dit zeker te weten — was het stellig niet alleen uit vreugde, dat wij hierdoor afkwamen van zijn persoon en zijn werk. Er was eene geheel andere blijdschap bij, want het was toch eigenlijk óók zijn werk wat hij mij zien liet, de groote vergoeding voor hetgeen hij jaren lang aan zijne verplichtingen had geofferd. Het was de rijke portefeuille, hem door tallooze leerlingen der Akademie vereerd, toen hij vijf en twintig jaren aan haar verbonden was geweest.

't Huis Poeldijk. Verzameling D. Franken Dzn.

Dat is ook iets wat weegt en zeer zwaar weegt, indien men het betreurt, dat Allebé in de laatste jaren zoo weinig van zichzelf heeft kunnen laten zien.

Een man als hij, in zijne kunst bekwaam als weinigen, veelzijdig ontwikkeld, met een open oog voor het goede in iedere richting, onverbiddelijk voor gebrek aan ijver of artistieke uitspattingen, gelijk hij het altijd was ook voor zichzelf, altijd gereed om te steunen en te helpen, waar het pas geeft, fijn opmerker van kwaliteiten, zoowel goede als kwade, humaan en wellevend en dus regeerend wel met vaste maar toch met zachte hand, kan niet anders dan op de vele geslachten van kunstenaars, die reeds onder zijne leiding zijn opgegroeid, een voortreffelijken invloed hebben geoefend. En hij moge eens zuchten, als hem voor den geest komt wat hij nog had kunnen doen — op zijn atelier is iets, wat sprekend getuigt van hetgeen hij werkelijk gedaan heeft.

Daarin moge hij nog lang bevrediging vinden.

Er zijn er, die — waarom dan ook — sommige goede eigenschappen zoo knap weten te verbergen, dat oppervlakkige kennismaking ze zelfs niet vermoedt. Men behoort dit te eerbiedigen. Maar ik mag toch wel zeggen, dat ik niet zonder reden sprak van warme deelneming in het lot van anderen, en dat *zij* zich bedriegen, die den *mensch* Allebé meenen te kennen, als ze alleen hem hebben gezien als kunstenaar en den altijd even bedrijvigen directeur. Menig dankbaar hart zou gaarne dit met mij getuigen. En hiermede *Sapienti sat.*

A. G. C. van Duyl

JOHANNES WARNARDUS BILDERS

DOOR

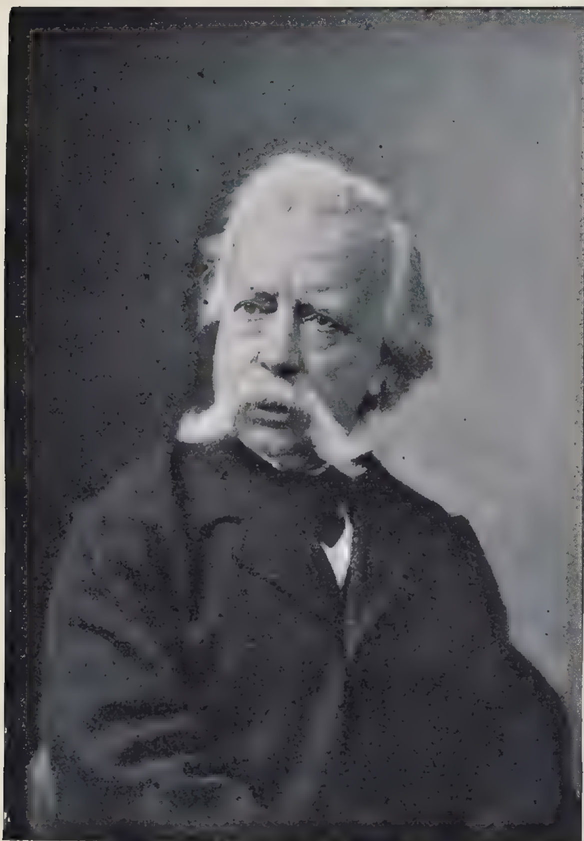
A. C. LOFFELT.

Avond op Hackfort bij Vorden, Rijksmuseum te Amsterdam.

JOHANNES WARNARDUS BILDERS.

1811—1890.

De dagen, toen ik voor 't eerst tentoonstellingen zag, herinner ik mij nog goed. 'k Was een jongen van ongeveer twaalf jaren en leerde teekenen naar gesteendrukte voorbeeldjes, zooals in dien tijd 't gebruik was voor hen die „liefhebberij" hadden in het prenten en kaarten kleuren en het vervaardigen van „albumblaadjes" en verjaars- of nieuwjaarsgeschenken. Het teekenonderwijs stond nog op lagen trap. Maar er berustte in een donkere boekenkast van het ouderlijk huis een toen in mijn oog reusachtige portefeuille

afkomstig van mijn vader, met Fransche en Engelsche steendrukken en kopergravures naar beroemde schilderijen, die mijn zin voor prenten- en schilderijen-bekijken reeds vroeg zal hebben wakker gemaakt. Tal van jaren later zag ik soms in buitenlandsche musea met verrassing de oorspronkelijke schilderijen voor mij en kwam toen te weten, dat de landschappen o.a. naar Claude Lorrain en Poussin, de honden en stillevens naar Oudry gegraveerd waren. In het museum van Stockholm zag ik, kort geleden nog, prachtige jachthonden door Oudry, met wie ik als kind vriendschap had gesloten. En zoo kwam het, dat ik als aankomende jongen reeds wat deftig de tentoonstellingen in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht bezocht. Van de schilders, wier werken mij toen bijzonder aantrokken, waren mijn helden en halfgoden vooral Bilders en Gudin. Ten huize van den bekenden Dr. Wap, wiens zoon een schoolvriendje van mij was, hoorde ik toen veel over beroemde artisten spreken, want Wap was met de meeste schilders en literatoren goed bekend en schreef zeker over hen in zijn tijdschrift „Astraea." Toevallig tref ik onder eenige mij toevertrouwde documenten aangaande Bilders en zijn kunst een vers aan, door Dr. Wap vroeger, in 1852, gedicht naar aanleiding van een schilderij op de tentoonstelling te Amsterdam. Hij roept Bilders daar toe:

„Gij die van Hollands School den ouden roem blijft staven,"

en:

Uw boomslag, uw verschiet, uw onnavolgbre luchten, —
't Brengt alles Ruysdaels geest en Berchems kunst te binnen."

Er heerschte toen een vrij opgewekt leven in Utrecht op het gebied van schilderkunst en muziek. Wanneer ik in den kaleidoscoop van mijn verleden de gekleurde figuren te voorschijn draai, dan zie ik nog allerlei personen, die men mij toen aanwees als „beroemde schilders." Ik zie ouden en jongen. Van de ouden den keurigen portretschilder Wonder, den landschapschilder Van Wisselingh; van de jongen den slanken, phthisisch blozenden, reeds veel belovenden Mollinger, wiens kunst ook thans nog in Engeland zoo gezocht is en die, helaas! op jeugdigen leeftijd zou sterven. Kram en de Van der Kellens waren in het Sticht de kunsthistorici en snuffelaars; Munniks van Cleeff en Suermondt, „de muntmeester," vader van den beroemden Akenschen verzamelaar, de bekendste kunstvrienden. „Zooals de ouden zongen, piepten de jongen:" de jonge broers der toen reeds geleerde Van der Kellens brachten op de „Fransche school" prentjes mede, waarnaar „geprikt" werd voor griffels of knikkers; en de jongens der hoogere klassen gingen naar de veilingen van De Kruijff, Achter den Dom, om portefeuilles vol prenten, zoogenaamde „koopen van fortuin," te mijnen.

Doch ik herinner mij niet in die dagen Bilders gezien te hebben. Maar zijn schilderijen, waarvan ik een enkel op de Bilders-tentoonstelling in Arti (1891) na zoovele jaren meende te herkennen, maakten op mij een diepen

indruk. Zijn boschgezichten en Gudins woelige zeeën met fantastische verlichting, kon ik met verrukking bewonderen. Het spreekt van zelf, dat de kunstwaarde niet door mij beoordeeld kon worden; doch het is iets, wanneer een schilder er in slaagt een stuk natuur zóo op doek te brengen, dat een kwajongen bij de beschouwing stil wordt. En, het moet gezegd worden, de ouderen van dagen en de kunstkenners bewonderden die ietwat romantisch aangetinte kunst ook. Trouwens, is het zoo vreemd aan te nemen, dat van een kunst, die het schoone, stijlvolle, indrukwekkende in de Natuur en het Leven kiest, een stichtende kracht kan uitgaan? Ik voor mij ben blijde, dat mijn eerste kunstindrukken werden bepaald door de scheppingen van artisten, die het schoone in de werkelijkheid wisten te zien en niet bij voorkeur zochten naar het afkeerwekkende, slordige, gemaakte en excentrieke. Daarom betreur ik soms het lot onzer tegenwoordige jeugd, die op menige

Klooster te St. Clara bij Wiesbaden. Museum van Moderne Kunst, den Haag.

tentoonstelling vrij wat leelijks en theoretisch gewilds te zien krijgt, niet geïnspireerd door de Natuur en onzen nationalen aard, doch door de nukken van Parijsche decadenten, die kunst en literatuur *spelen*, in plaats van met vroomheid en geestkracht *beoefenen*.

Mijne herinneringen aan Bilders' persoonlijkheid dateeren van later dagen; van een jaar of drie, vier vóor zijn dood, toen ik hem te Oosterbeek op zijn geliefd Rozenhage bezocht. De schilderkunst had hij na 1883 niet meer geregeld kunnen beoefenen, ten gevolge van een zware borstziekte, die den meer dan zeventigjarige getroffen had. Het meest van hetgeen hij mij toen vertelde, heb ik kort na zijn overlijden in „het Vaderland" en „De Nederlandsche Spectator" (1890) medegedeeld; en in een causerie over Mauve in Elsevier's Maandschrift (Juni 1895) vertelde ik reeds een en ander van

zijn verhouding tot de Oosterbeeksche schilderskolonie en zijn peterschap over de zoogenaamde „Wodanseiken."

Na 1890 schreef Johan Gram zijn voorrede tot den catalogus der Bilders-Tentoonstelling in „Arti," een stuk vol wetenswaardigheden en sympathieke waardeering en trof men in het „Utrechtsch Jaarboekje" een liefdevol gedenkschriftje aan. Daar beide *essays* uit de intiemste bronnen gevloeid zijn, zij het mij vergund in het overzicht van Bilders' levensgevallen hier en daar een erkentelijk gebruik van die opstellen te maken.

Den 18den Augustus 1811 werd de toekomstige landschapschilder te Utrecht geboren, op de Oude Gracht bij de Smeebrug, waar zijn vader een bakkerij had. Daar de jongen als kind reeds veel opmerkte, vatbaar voor indrukken was en de man tot in zijn laatste dagen een bijzonder sterk geheugen en voorstellingsvermogen bezat, weten we uit de verhalen, die hij zoo gaarne mocht doen, allerlei kleine bijzonderheden van zijn jeugd. Hij herinnerde zich, hoe hij, op moeders arm gedragen, angstig wegkroop voor de groote, hooge vensters der kathedraal, onder wier kloostergangen hij spoedig als knaap met zijn makkers zoo lustig zou ravotten, of, in ernstiger oogenblikken, de opschriften der oude grafsteenen zou trachten te ontcijferen. Wie weet hoe dikwijls later de schilder, dwalende of studeerende in de oude eiken- en beukenbosschen van Gelderland, teruggedacht zal hebben aan de zuilengangen van Utrechts gothischen Dom. Wie betwijfelt nog de verwantschap tusschen zulk een kerk en het woud? Maar 't is ook hier weder de Natuur, die den weg tot het kunstgewrocht wees. Hoe in beiden de plechtigste bezieling kan heerschen, hebben Bilders' en Bosbooms vertolkingen van het levende en het versteende woud ons jarenlang in hun kunst getoond. Wat zou men de twee geestdriftige ouden gaarne aan een artistiek symposium hun denkbeelden hebben hooren ontwikkelen over hun persoonlijke voorkeur op het gebied der kunst! Wat of wie zou het gewonnen hebben: de schemerende lichten onder de verwulven en tusschen de pilaren eener kerk, of de wemelende bladerenkoepels en het zon- en maangespeel in het plechtige woud? Indien een kunstbewonderaar dan het pleit had moeten beslechten, zou hij zeker gezegd hebben: ik neem een bosch van Bilders en hang er een kerk van Bosboom naast.

De grijsaard Bilders dacht met vermaak terug aan de school van meester Ras, die de jeugd nog met de plak regeerde, en, in gebloemde japonsche rok gekleed, zijn gastjes voor zich het A. B. liet opdreunen van „a" arend tot „zedde" zwaantje toe. Als lafenis schonk de „maitres" de „slapste thee, met zoete spekjes," terwijl de meester, de maat slaande, een psalm deed aanheffen: „de-lofzang-klimt uit Sions za-a-a-len." Slappe thee schijnt nog lang een heulsap op de scholen in Utrecht te zijn geweest. Meer dan veertig jaren later schonk de eerwaardige meester Riet op het St. Jans-Kerkhof zijn leerlingen (jongens en meisjes) slappe thee en daarna voor de liefhebbers

water-en-melk. Doch we kregen er geen balletjes bij en.... verdienden ze niet; — want we legden het er steeds op aan, langs de van thee en melk drijvende tafel [1]) gootjes te laten stralen op 's waardigen mans pantalon en pantoffels. Ach ja, zoo heeft of krijgt ieder zijn herinneringen aan de dagen van olim en zij vormen lang niet den onaangenaamsten kant van het leven. Met het verleden gaat het als met de oude manen in het kinderverhaal: men knipt er sterren van, die gewoonlijk wàt aardig schitteren.

Kinderen hebben in hun jeugdig leventje kleine verdrietelijkheden, die soms pijnlijker grieven, dan groote menschen vermoeden, doch die ook spoedig weer worden overschenen door de zon van vrijheid en vermaak.

De Wodanseiken bij Wolfhezen. Eigenaar de heer M. J. van Bosse, den Haag.

Waarschijnlijk is die afwisseling van licht en schaduw goed en ontwikkelt zij het gevoel en het gemoedsleven, zoo heilzaam voor den artist in den dop. Als klein ventje moest Bilders soms voor zijn vader 's ochtends vroeg warme broodjes naar een oude dame brengen. Op zijn bellen werd niet altijd door den luien huisknecht, die dan zeker nog op éen oor lag, gelet en dan stond Jantje, verkleumd van koude, op de stoep te bibberen en te trappelen. Door de ruiten zag hij soms ook het knetterend haardvuurtje, terwijl men hem toch maar niet opendeed. Of hij zijn handjes dan soms aan de broodjes warmde? Want niet zelden volgde er nog een standje, omdat de broodjes

1) Die watersnood was het gevolg van het in éen adem doorstroomen der tuit van den grooten trekpot over de niet keurig aaneensluitende kommetjes. Nog hoor ik de uitnoodigingen tot het theefestijn door de school weerklinken: „De meisjes. die thee drinken!" — „De jongens, die thee drinken!" — „Die water-en-melk drinken!"

niet heet genoeg waren. We mogen hopen, dat hij zoo vrijmoedig geweest is; — ook voor de oude dame en haar omgeving, want warm brood is ongezond en geeft een lastig humeur.

Gram deelt mede, dat Bilders als jongen een groot liefhebber van visschen was en hij met zijn kornuiten tochtjes ondernam. Die bijzonderheid is niet zoo onbelangrijk als menigeen misschien vermoedt. Niets kan den zin voor de schoonheid der Natuur zoo ontwikkelen, als het vroeg in 't veld zijn met hengel en pierenbak en het dwalen langs slooten en door weiden. Het gaten trappen in den dauw, die nog op het gras hangt als een doorschijnend wollen waas over een zee van diamanten en het zien optrekken der morgennevels geven een koninklijk genot aan menig jong gemoed. De beschuldiging van wreedheid door Byron zoo geestig het gild der hengelaars toegebeten, zelfs bewerende, dat een hengelaar *per se* een slecht en een onbeduidend mensch moet zijn, heeft hij later, met meer menschenkennis toegerust, herroepen; want toen had hij Walter Scott ontmoet en meerdere achtenswaardige „brothers of the angle" en discipelen van den dichterlijken Isaäc Walton. Het zal ieder hengelaar zeker een nieuwe troostgrond zijn, te vernemen, dat ook de brave Bilders een liefhebber van visschen was. Onder onze levende landschapschilders ken ik er verscheiden, die niets liever doen, dan een baars of snoek verschalken en die vol geestdrift van hun vischavonturen weten te vertellen. Een hengelaar langs een slootkant onder de wilgen, of in een bootje op plas of kanaal is een geliefkoosd stoffeersel o. a. op de werken van Weissenbruch, Gabriel, Roelofs, Du Chattel, Offermans; en men kan menigmaal aan de plaatsing der figuurtjes zien, dat de schilders weten, waar een baars of voorn zich bij voorkeur ophoudt. En dan denke men eens aan de verschillende vischsport door de oude Hollanders in hun schilder- en prentkunst afgebeeld! Zin voor hengelen schijnt den Hollandschen artistieken mench altijd in het bloed te hebben gezeten. Doch men mag de stelling niet omkeeren en meenen, dat er in elk Leidsch peuëraar of Haagsch Baliekluiver een artist steekt! Genen is het meestal te doen, om in hun „smulschuit" of van de borrelflesch te genieten.

„La légende des artistes," die zich om het leven van elk kunstenaar van beteekenis vormt, als het lichtstof om de kern eener komeet, vertelt ons, dat Bilders eens ooren en neuzen geteekend zag door een zijner buurjongens en hij toen niet ophield zijn vader te plagen, om ook teekenen te mogen leeren en schilder te worden. Het had vrij wat voeten in de aard, eer de degelijke bakker er toe kon besluiten zijn zoon artist te laten worden en men kan het in ouders niet misbillijken, wanneer ze tegen die wisselvallige loopbaan opzien, tenzij de geroepenen door ontwijfelbare talenten, een ernstig karakter en een appeltje voor den dorst in den vorm van kapitaal in vaders brandkast, groote kans hebben te zullen slagen en het lied der studiejaren uit te kunnen zingen, totdat kunstkoopers en liefhebbers in de verkregen resultaten hun gading vinden. Er zijn zoovele jongelieden, die het droome-

rige, dweepende, bohémien-achtige in het kunstenaarsleven toelonkt, en dan is in die zucht dikwijls reeds de kiem besloten van den toekomstigen ondergang. Zonder geestkracht, vasten wil, een onbenevelden blik en stalen vlijt, is het haast niet mogelijk een kunst-tot-stand-brengend artist te worden. Doch vader Bilders was een gegoed burger en zijn zoon een wakkere jongen met gemoed, geestdrift en ijver. Na rijp overleg werd Johannes in de leer gedaan bij Jonxis, lid eener gunstig bekende schildersfamilie te Utrecht. Van een der Jonxissen zag ik als jongen in Utrechtsche huiskamers dikwijls landschappen met vee in den gladden stijl dier dagen; van een ander bezit ik een zeer zorgvuldig en lang niet onverdienstelijk gedaan miniatuurportret op ivoor van een familielid, waaraan een tragedie verbonden is, want de krijgsman, die op de Citadel van Antwerpen het portret zijner verloofde bij zich droeg, sneuvelde. Bilders zal wel bij den landschapschilder in de leer zijn geweest. Mijn bronnen vermelden de voorletters niet. De oude B. moest nu elk kwartaal in den zak tasten en betaalde dan elf gulden leergeld; twaalf, dat anders de taxe was, had hij wel wat veel gevonden. Spaarzaamheid was toen een burgerdeugd en hij had een gulden per kwartaal weten af te dingen!

Uit alles blijkt, dat de jonge borst een opgewonden standje was met dichterlijken aanleg en een innemend uiterlijk, waaraan wel niemand zal hebben getwijfeld, die Bilders zelfs eerst na zijn zeventigste jaar leerde kennen. De tijden van Napoleon hadden wat leven en emotie in de kalme Nederlanders verwekt en vele kinderen, onder den invloed van den tijdgeest geboren, brachten iets dichterlijks, geestdriftigs en heldhaftigs mede ter wereld. Niet alle „enfants du siècle" verkeerden, — gelukkig! — in de stemming van Musset. Geen wonder, dat er ook in den jongen teekenaar iets tintelde van dat dichterlijk heldenvuur, dat een Byron kon bewegen zijn goederen te verpanden en een legertje uit te rusten, om de door de Turken verdrukte Grieken te helpen zich vrij te vechten. Er moge iets theatraals in den door Byron gekozen helm met het opschrift „Crede Byron" geweest zijn, dat droogstoppel en onze nieuwste wijsgeertjes doet meesmuilen, menigeen zal voor zulke opgewondenheden iets gevoelen. De groote dichter had tenminste zijn leven en zijn fortuin veil voor een grootsch idée; en mochten die Grieken al onwaardige zonen zijn van een verheven voorgeslacht, het gevoelvol denkbeeld blijft schoon van hen te hebben willen bevrijden, die afstamden van het beschaafdste, ontwikkeldste en vrijheidlievendste volk der Oudheid.

Als bij Byron onder den wapenrok, klopte bij Bilders het hart onder den jongenskiel, wanneer hij van de onderdrukking der Grieken hoorde. „De namen Kolokotroni, Nicitas, Kariskaki, die der moderne Grieksche helden, waren Bilders in het hart gebrand," schrijft zijne weduwe; en Bilders zelf vertelde: „Met mijn vaders knecht sprak ik af, om stil naar Griekenland te gaan; alles was voor den tocht gereed, toen mijn vader het plan ondekte.

Bij die gelegenheid kreeg ik mijn eerste en eenigste pak slaag." De nuchtere kritiek kan met eenig recht geneigd zijn te vragen, of de dichterlijke aanleg, die Bilders het leven door is bijgebleven, misschien in dit verhaal van het verleden niet wat sterk gekleurd heeft. Doch hij, die de juistheid der psycho-

De oude Berk, Wolfhezen. Houtskoolteekening, eigendom van mevrouw Bilders-Van Bosse.

logie in Multatuli's „Woutertje Pieterse" niet in twijfel trekt, zal geloof kunnen slaan, zooal niet aan een goede voorbereiding van Bilders' kruistocht tegen de Turken, dan toch wel aan een kinderlijke illusie, die tot een kinderlijk begin van uitvoering kan hebben geleid, Want de jongen hield veel

van lezen en las Plutarchus en Plato, Cicero en Homerus in Hollandsche vertalingen, en verdiepte zich reeds als kind in de reisbeschrijvingen van Vaillant en Bruce; een leesrichting, die hij tot in zijn grijsheid vervolgde, toen Stanley's tochten in het donkerste deel van Afrika hem een verrukkelijke lectuur waren. Die boeken der Oudheid kunnen het hoofd van den jeugdigen geestdriftige wat op hol hebben gebracht en wie weet of 's vaders maatregel om zoonlief wat te ontnuchteren, niet een gezond recept geweest is.

Wat er degelijks in zulk een geestdrift was, werd er gelukkig niet door den ouden heer met „van-dik-hout" uitgeklopt; want toen eenige jaren later de trommel ten strijde sloeg en er vrijwilligers gevraagd werden, om de Belgische muiters en blauwkielen tot orde te brengen, was Johannes Warnardus Bilders de eerste of de tweede vrijwilliger, die zich aanmeldde, om het Vaderland te dienen. De bekende Amsterdamsche metalenkruis-ridder Burlage, of Bilders moet, met verschil van enkele uren, het eerst geteekend hebben „voor onbepaalden tijd," en wel den 26sten September 1830. Het kruis der dapperen zou dan ook eenmaal Bilders' borst versieren en ik ben zeker dat hij daar nog meer op gesteld was, dan op zijn Leeuw of Eikenkroon. Men behoeft geen soldaat te zijn, om dat te begrijpen; want wat waren er voor den ridder niet een aantal aangename en roerende herinneringen der jeugd aan verbonden!

Toen ik den grijsaard voor het eerst ontmoette en ik hem in zijn gekleede jas op een grooten armstoel zag zitten, kwam ik al spoedig onder den indruk van zijn welsprekendheid, zijn eerwaardigen ouden kop, grijzen krullebol en snorrebaard, en ik hoorde haast nog meer over —30 en het kantonnementsleven, dan over de schilderkunst, die echter later ook aan de orde kwam. Toch had ik ten slotte eer den indruk gekregen van met een oud generaal gekeuveld te hebben, die *à ses heures* palet en penseel hanteerde, dan met den vader onzer moderne Nederlandsche landschapschilderkunst. Het verwonderde mij daarom niets, later te lezen, dat hij tijdens zijn verblijf te Amsterdam, als gevierd causeur aan de praattafel van Arti, „generaal" genoemd werd.

Maar, wanneer de grijsaard over het natuurschoon van Oosterbeek en zijn geliefd Vorden sprak en in vuur geraakte over zijn verblijf in Drente en het wilde deel van Groningen, dan kwam weder de dichter en schilder bij de gratie Gods in het volle licht.

De Bosch Kemper herdenkt in zijn inleiding tot de „Geschiedenis der Nederlanden na 1830" de lotgevallen van de eerste 24 vrijwilligers, die van Den Haag over Rotterdam naar Antwerpen togen en Bilders vulde die mededeeling in zijn gesprekken aan. Te Rotterdam werd het troepje vol geestdrift ontvangen. Antwerpen naderende, liet de kommandant zijn kuddeken op dek van het schip aantreden en 't Wilhelmus blazen, meenende zoo een goede entrée in België te zullen maken. Maar de bevelvoerende officier, die te Antwerpen aan boord kwam, zeide met een verschrikt gezicht: „mijn

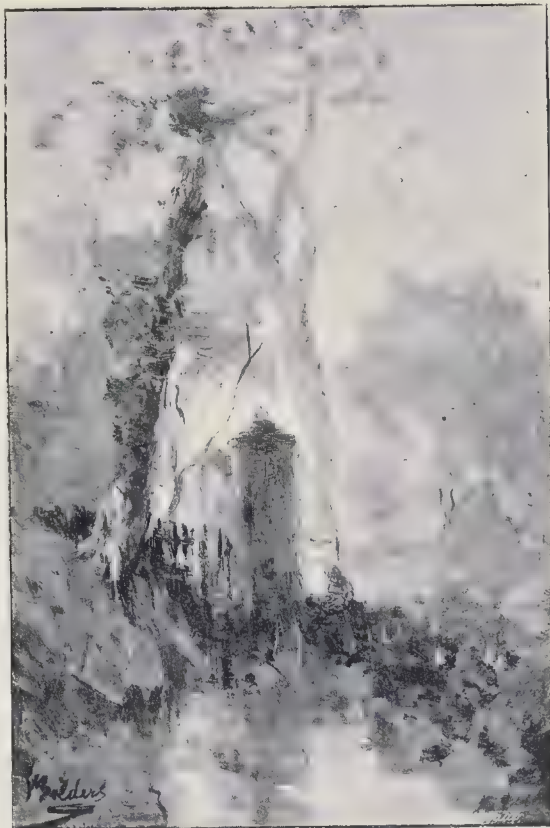
God, wat begin je, houd stil, we zijn geen oogenblik zeker van den toestand, de kade staat zwart van menschen, men is hier zeer opgewonden!" En daarop werd het handjevol vrijwilligers met stille trom onder dak gebracht in het estaminet van Jan-den-Dief, terwijl het Belgisch gepeupel ze verwelkomde met het geschreeuw „kaaskop! kaaskop!" Bij gezegden „Jan-den-Dief" werd brood en soep genuttigd en toen gingen ze slapen in het Oost-Indisch Werfhuis. Den volgenden dag marcheerde men naar Mechelen en volgens De Bosch Kemper hadden die fatsoenlijke vrijwilligers in 't begin vrij wat te lijden van de onbeschaafdheid en de liederlijke praatjes der minder net opgevoede wapenbroeders. „Te Turnhout," schrijft De Bosch Kemper, „werd ik met een vrijwilliger in een net, ordelijk, burgerlijk huisgezin ingekwartierd. Wij zagen er nog zeer jeugdig en weinig krijgshaftig uit. De vrouw des gezins, een echte vroolijke Brabantsche, lachte bij ons binnenkomen zoo wat met de blonde jongens uit het Noorden, die België kwamen heroveren. Eenige harde uitdrukkingen, dat wij die Belgische brigands — het was toen de geijkte uitdrukking — het schelden op de Hollanders wel af zouden leeren, gaven een weldadigen schrik, die echter niet verhinderde, dat wij 's avonds met den man een pijp rookten en over de revolutie praatten. Hij verzekerde mij, dat heel Turnhout Belgischgezind was, want de Hollanders hadden al de Belgen Calvinist willen maken; en toen ik daarop zoo goed mogelijk de regeering verdedigde en de verzekering gaf, dat bij de Hollanders geen minder verlangen heerschte om van de Belgen gescheiden te worden, waren we bij deze eenstemmigheid bijna vrienden geworden." De Bosch Kemper teekent in een noot hierbij aan, dat zijn slaapkameraad te Turnhout was „de voortreffelijke Nederlandsche landschapschilder J. W. Bilders." Dat verhaal van het eerste nachtkwartier te Turnhout geeft dus een zuiver geschiedkundige episode uit het vrijwilligerschap van den jongen Bilders. Wel veertig jaren later ontmoetten de oude bekenden elkaar toevallig weder te Amsterdam; Bilders als de groote landschapschilder, De Bosch Kemper als de gevierde hoogleeraar.

In het kamp van Rijen had de jonge soldaat-kunstenaar geen onpleizierig leven en de officieren zetten hem aan het portretten schilderen en gaven hem menigmaal vrij van dienst. Hij begeerde niet promotie te maken en wou als soldaat met de soldaten gelijk blijven.

Wie wel eens metalen-kruisridders over het kantonnementsleven heeft hooren verhalen, — wijlen mijn oude Dortsche vriend Dokter Donkersloot was er éen van en wist er vermakelijk over te praten — weet, dat Amor dikwijls het wachtwoord kende op de velden van Mars en binnensloop. Zoo vertelt Gram in zijn voorrede van den catalogus een aardige herinnering van Bilders: „allervermakelijkst kon hij vertellen van zijne verliefde buien met de twee Jannekes; hoe de pastoor over de heg keek, als de jonge vrijwilliger een herdersuurtje genoot en de eerwaarde heer dan met dreigende stem riep: „Janneke, Janneke, pas op de mannen met de vergulde knop-

kens en hoorntjes voor den kop!" — zinspelende op de Jagersuniform. Bilders wist echter alles zoo dichterlijk en rein in te kleeden, dat de *flirtation* met die mooie bloeiende boerinnetjes een zonnige, liefelijke, schilderachtige idylle bleef."

Later, als man die het leven kende en zeer gezonde begrippen van opvoeding en vorming had, was hij steeds dankbaar in zijn jeugd gedurende een drietal jaren een harde leerschool te hebben doorloopen. Menigeen moest van hem hooren: „Je hadt een tijdlang in de kazerne opgevoed moeten zijn." Stellig zal hij wel een voorstander geweest zijn der Algemeene Dienstplicht, al had de ervaring hem ook reeds bij zijn eerste nachtverblijf in de kazerne te 's Gravenhage geleerd, dat in die dagen „de beste slaapplaatsen er leefden."

Poort van 't Kasteel te Vorden.
Eigendom van Mr. L. Walterbeek te Amsterdam.

Op de eervolste wijze, met de beste paspoorten, het Metalen Kruis op de borst en hoofd en hart vol van de bontkleurige herinneringen en indrukken keerde hij naar het Sticht terug. De stilte van de grijze bisschopsstad deed hem echter blijkbaar spoedig een leegte in zijn leven gevoelen; zóo zelfs, dat hij weifelde, of hij maar niet voor goed den militairen stand zou kiezen, in plaats van schilder te worden. „Toen," vertelde hij mij eens te Oosterbeek, „telde ik, op de binnenplaats mijns vaders in tweestrijd, de knoopen van mijn jas: soldaat of schilder, soldaat, schilder, soldaat, schilder .... de laatste knoop zei schilder, en zoo besliste het toeval, dat ik schilder zou worden."

Hij keerde terug naar meester Jonxis, die toen tal van jongelieden uit den deftigen stand onderwijs gaf: „Ik stond in mijn lange jas en mijn een-

voudige jongensfiguur raar te kijken onder al die rijke en adellijke jongelieden, die daar werkten; maar enfin, toen het op teekenen aankwam, was ik ze dadelijk de baas en werd goed vriend met de meesten."

De „Jannekes," die in Brabant 's jongelings hart ontvlamd hadden en nu een leegte hadden doen ontstaan, kregen spoedig een ernstige remplaçante. Hij leerde te Utrecht een wonderschoon Duitsch meisje kennen, Frederica Staudenmaier uit Stuttgart, en spoedig teekende hij vrijwillig, op nieuw „voor onbepaalden tijd," doch ditmaal in dienst van Hymen. Jong en onbezonnen, maar vol geestdrift en moed werd reeds spoedig de huwelijksband gelegd: Frederica was toch zoo schoon en beminnelijk en wanneer men elkaar hartelijk liefheeft is er verder niet veel meer noodig. Zoo dachten ze, en natuurlijk kwamen reeds spoedig de zorgen. Wel werd er nu en dan een schilderijtje verkocht, maar in een huishouden dat vermeerdert is nogal wat noodig. Geld voor studiereizen was er niet; dus werd besloten buiten te gaan wonen en het zoo zuinig mogelijk aan te leggen. Hooren wij hem 't geval verhalen: „Ik pakte mijn rommeltje en ging op een goeden dag naar Oosterbeek. Daar zag ik ergens een man uit het venster liggen. Boer! zijn hier in de buurt ook kamers te huur? — Jawel meneer, hier zelfs. — Ik ging naar binnen, zag een mooie, geschikte schilderkamer; dat was mij genoeg, ik vraag naar niets meer. Honderdvijftig gulden was de huur. Ik bood honderdzestig als hij dan ook den tuin bewerkte en vooral veel roode kool plantte, want die zie ik graag." Oorspronkelijk was het plan er drie maanden te blijven, doch toen het gezin er eenmaal was en de natuur er beviel, werden de drie maanden drie jaren.

In dagelijkschen, vertrouwelijken omgang met de Natuur, zag de dichter en woudaanbidder reeds spoedig, dat de schilder het tot nog toe mis had gehad. De menschen mochten al tevreden met zijn kunst zijn en de schilderijtjes vrij grif koopen, maar „moet dat nu mooi heeten? — neen, de menschen zijn gek, of ik!" — en hij kwam tot het besluit, dat de menschen den bal missloegen. De Natuur, meende hij, was zoo heel anders, dan die geprezen schilderijtjes. „Wat leerde ik nu te Oosterbeek die Natuur gansch anders aankijken! In 't begin kon ik niets goeds maken; ik zag al gauw, dat ik weer van voren af aan moest beginnen." Uit dien vroegen tijd was zeker een „Geldersch landschap" op de Bilders-Tentoonstelling van 1891, toebehoorende aan Mevrouw Kneppelhout van Sterkenburg—Drabbe. Het geleek op iets van een geheel ander schilder, wanneer men het zag te midden der latere werken. Ik dacht aan Koekkoek in zijn vroegsten tijd, of aan de oude veeschilders Van de Sande Bakhuijzen, Van Os en zoovelen uit de dagen van —20 tot —50. Tegenwoordig is het zooveel gemakkelijker den eenen schilder van den anderen te onderscheiden, want, wat de uitvoering betreft, kiest ieder meer een eigen techniek, in verband met, of voortvloeiende uit zijn streven. Er heerschte vroeger in dat opzicht een groote mate van conventie, hetgeen iets stereotieps aan de kunst gaf. Maar dwaas

zou het zijn daarom al die oudere kunst naar den aschstaal te willen verwijzen. Sommigen wisten zelfs in die conventionaliteit een hooge mate van kunstzin en fijnen smaak aan den dag te leggen. In de middeleeuwsche of gothieke kunst, in de Italiaansche renaissance-kunst is ook bijzonder veel dat van conventie getuigt en weinig op de Natuur gelijkt; maar we zijn latere richtingen dankbaar, dat ze tijdens een nieuwe modewoede die toen „ouderwetsche pruikenboel" niet vernietigd hebben. Groote moderne artisten hoorde ik soms met veel waardeering over B. C. Koekkoek en Schotel spreken, hoewel zij volstrekt niet van plan waren in die richting te werken.

Het dorp Oosterbeek en omgeving was reeds vóor Bilders een geliefkoosd en bewonderd oord voor lieden van studie, artistieke neigingen en natuurzin. De oudheidkundige geschiedschrijver en litterator Robidé van der Aa had er het prachtige buitengoed „De Hemelsche Berg" doen aanleggen, waarvan de benaming alleen *speaks volumes.* De oude van 's Gravenweert, de vertaler van Homerus, woonde te Oosterbeek en ligt er op het vriendelijke kerkhof met Jacob van Lennep begraven. De laatste bracht er tal van zomers door. Toen Bilders zich te Oosterbeek tijdelijk vestigde, was Knepelhout, de schrijver der „Studententypen," landheer van den Hemelschen Berg geworden en later zou Bilders een der vele villa's, Rozenhage, van dezen Oosterbeekschen „Markies van Carabas" bewonen. De Hemelsche Berg deed niet weinig denken aan de omgeving en hofhouding van een klein Duitsch vorstje. Het breede witte huis met hoektoren, waarvóor de uitgestrekte weiden met heerlijke oude boomgroepen, waar de schilderachtige koeien grazen, elk voorzien van een andersluidend belletje, die tezamen een aangenaam klinkend, zacht accoord verspreiden; de breede lanen van dennen, beuken en eiken; de spiegelende waterpartijen met zwanen en eenden; en de vrije rij- en wandelwegen, die zich door het park slingeren, zou menig Duitsch vorstje als residentie kunnen begeeren, zonder zijn waardigheid te kort te doen.

Maar Oosterbeek had en heeft voor een groot deel ook nog zijn wilde, oorspronkelijke natuur. Toen Bilders er zich vestigde, was het landgoed Dreien nog niet verbrokkeld tot villatjes en arbeiderswoningen, doch bestond uit dichte bosschen en trotsche beukenlanen. Sonnenberg was nog een verwilderd jachtterrein met boerderij, schaapskooi en uitgestrekte heide en niet de fraai onderhouden en breed aangelegde lustplaats van thans. Overal had de Kunst de Natuur nog niet zoo zichtbaar de hand gereikt. De krachtige, overoude dennenbosschen van Wolfhezen waren niet zoo gedund, als vooral in de laatste jaren geschied is. De Doorwerth, het feodale kasteel der Van Brakels, was nog bewoond op riddermatige wijze en de bezitter had er vermaak in iets als de echo van het verleden te doen weerklinken van torens en tinnen. Ik behoef wel niet te betoogen, dat Bilders de grootsche en de naïeve Natuur liever zag, dan de verminkte, de genivelleerde

of met properheid aangelegde. Zijn werken en zijn gansche artistieke aard bewijzen het. Wat moet het hem verveeld hebben, enkele malen een opdracht uit te voeren, als b. v. het conterfeiten der „Gezichten op Elswout," het buitengoed van Jhr. H. M. J. van Loon, die op de Bilders-Tentoonstelling

Eenzaamheid, houtskoolteekening. Eigendom van den heer Rudolf Kijzer te Amsterdam.

in 1891 zulk een contrast vormden met de Barbizonsch-romantische natuurtafereelen bij Vorden. Ook het eigenlijke dorp Oosterbeek was tijdens Bilders' eerste vestiging veel rustieker en ongekunstelder dan het later werd,

toen kleine renteniers uit de steden kwamen, bouwterrein kochten en door dorpsaannemers kunstelooze villatjes lieten zetten. En ook groote renteniers zondigden niet zelden tegen den goeden smaak en de piëteit voor Moeder Natuur. De kunstenaar had een lievelingsplekje bij het watermolentje van vrouw Gerritsen, wel bekend bij de artisten van dien tijd, waar hij graag en dikwijls schilderde. Op een boozen dag komt een rijke Amsterdammer er een villa bouwen (Villa Nova) en laat molen en omgeving vernielen; — misschien nog wel juichende in den fataal toepasselijken naam, dien hij aan zijn gecimenteerd baksteenen gebouw gaf! Het eerste driejarig verblijf te Oosterbeek had natuurlijk een gunstigen invloed op des schilders vorming. Daarna woonde hij weer een paar jaren te Utrecht, meer in het belang van relaties en de praktische eischen van zijn roeping, dan voor zijn genoegen; want spoedig bleek, dat het leven buiten voor zijn persoon en zijn kunst een behoefte was geworden. Te Utrecht woonde hij op het Oud-Kerkhof en verkeerde veel in kringen, waar belang in kunst gesteld werd. Hij was de man, die er veel toe bijbracht den heer Suermondt over te halen een Troyon te koopen van den kunstkooper Van Wisselingh, die zeer ijverde voor de nieuwe Fransche kunst dier dagen, een ontwikkelden smaak had en het geluk een jong geslacht te zien opkomen, dat vol geestdrift en natuurpoëzie was; dat meer arbeidde, dweepte en met de Natuur omging, dan de moderne theoristen en naar procédés-zoekende apostelen van onzen tijd.

De jonge schilder was ook een welkom gast ten huize van den artistieken stempelsnijder Van der Kellen, aan 's Rijks Munt verbonden. David van der Kellen junior gaf na Bilders' dood een aardige getuigenis ten beste [1]), herinnering uit zijn kinderjaren. Na van den geestdriftigen Bilders, de ziel van Arti, gesproken te hebben, vervolgt hij: „Zoo was hij niet alleen op rijperen leeftijd, maar reeds als jonge vlasbaard, zooals ik hem óok gekend heb. 't Was mij steeds een genot, wanneer de jonge Bilders als huisvriend onze ouderlijke woning bezocht en aan de gesprekken over kunst, die daar steeds gevoerd werden, dubbel leven wist bij te zetten. Ofschoon destijds het ware heilige kunstvuur wel in hem brandde, wist het zich toen nog geen uitweg te banen. Zijne vroegere werken zijn dan ook niet vrij te pleiten van iets conventioneels, ofschoon wellicht minder dan bij eenig ander landschapschilder van dien tijd." Nu, we weten hoe de kunstenaar zelf reeds spoedig over zijn eerstelingswerken dacht. Van den invloed van 's mans welsprekendheid en gemoedswarmte op zijn gehoor weet ook Mej. Thérèse Schwartze te verhalen. Toen B. zich n.l. later in het belang der opvoeding zijner kinderen voor geruimen tijd te Amsterdam gevestigd had, was hij steeds een welkom huisvriend bij den gunstig bekenden portretschilder Schwartze en Thérèse vertelde aan mevrouw Bilders—Van Bosse, dat zij als kind reeds bedelde om laat op te mogen blijven, als haar vader Bilders op bezoek had, om naar de bezielde gesprekken over kunst te luisteren.

1) „Nieuws van den Dag," 1891.

Niet langer dan twee jaren hield de naar mijn berekening toen 25-jarige kunstenaar het te Utrecht uit. Hij vestigde zich opnieuw en thans voor geruimen tijd te Oosterbeek, wist na veel zoeken en worstelen een vorm voor zijn dichterlijke aspiratiën te vinden, maakte meer en meer naam en was de aanleiding, dat tal van jonge en oudere schilders kwamen zien, of Oosterbeek ook iets van hun gading aanbood. Het was in die dagen, dat eens meer dan twintig schilders het brugje over de beek bij Wolfhezen zaten uit te teekenen. Dus luidt het verhaal; en men zou geneigd zijn het letterlijk te gelooven, als men overweegt, hoe de zucht tot navolging, of tot gezelligheid, in de artistenwereld heerscht. Als éen iets gevonden heeft, dat pakt, zijn er dadelijk een of meer dozijnen gereed, om hetzelfde te willen doen. De eigenaardigheid herinnert mij aan de gewoonte van onbeduidende hengelaars, die hun angels vlak in de nabijheid willen uitwerpen, waar een ervaren visscher beet gehad, of een visch gevangen heeft. Vandaar het monotone, dat onze schilderijententoonstellingen dikwijls zoo vervelend maakt. Doch .... zelfs Amerikanen hebben er een handje van en bezochten in onzen tijd bij troepen Laren, om „Mauves" en „Kevers" te maken. Het is als met slechte schrijvers die denken, dat het geheim in pennehouder of papier schuilt. Jonge schilders moesten liever zóolang in de Natuur rondkijken, totdat zij eindelijk iets vonden, dat hen persoonlijk diep trof. Het kijken met eens anders oogen zal zelden iets uitstekends te voorschijn brengen. In de Nederlandsche landschappen en stadjes krioelt het nog van schoonheden, die nooit vertolkt werden. Wat zouden schilders van stadsgezichten al niet pittoreske gegevens vinden, indien ze de karakteristieke plekjes der kleine Noord-Hollandsche of Friesche stadjes bestudeerden! Men ga eens de haven, of de waterplas bij Hoorn zien, in de buurt waar de slag van Bossu op gevelsteenen is afgebeeld. Ik geloof, het heet daar de Slapershaven. Of de alleraardigste kijkjes in en op het vervallen Hindelopen. Alkmaar, Medemblik en Enkhuizen leveren tal van eigenaardige gezichten. En zóo zijn er een aantal plaatsen en landschappen ons geheele land door, die een artist, van oorspronkelijkheid houdende, zouden bezielen. Wijlen Jan Weissenbruch heeft genoeg room overgelaten: 't Is nog „al boter tot den boôm."

Men spreekt soms van een „Oosterbeeksche school"; — waar de schilderijen van de leerlingen dier school, of van de volgelingen van Bilders gebleven zijn, weet ik niet.

De kunst van Julius van de Sande Bakhuyzen doet mij het meest aan sommige lichtende werken van Bilders denken, maar ik hoorde zijn naam nooit noemen als hartstochtelijk bestudeerder der Oosterbeeksche natuur. De verdienstelijke Hanedoes toonde verwantschap met enkele stukken van Bilders, doch zijn penseelvoering was keuriger en minder breed, zijn kleur niet zoo deftig en vol.

In later tijd gevoelden De Bock en mevrouw Bilders—Van Bosse wel het meest voor die natuur en schiepen er tal van schoone werken; die van den

In den Ooi bij Nijmegen, schilderij. Behoorende aan Mr. G. van Tienhoven.

eerste uitmuntende in stijl en compositie, die van de voortreffelijke schilderes in natuurfrischheid en zonnigheid. Maar ik betwijfel, of zij reeds behoorden tot de zes-en-twintig, die het brugje bij Wolfhezen bestudeerden. De kunst van den Rotterdamschen schilder Tavenraat had wel iets van sommige impressionnistische schetsen van Bilders, doch Tavenraat was, meen ik, ouder en studeerde in Brabant en Duitschland. Ik voor mij vind, dat Bilders' kunst geheel op zichzelf staat in ons land en geen bepaalde school gevormd heeft, ondanks de ontwikkelende en stichtende kracht, die van haar uitging. Doch de mensch is nu eenmaal geneigd tot vergelijken en daarom zou ik meenen, dat Théodore Rousseau Bilders' oudere broeder mag genoemd worden. De „Wodanseiken," hier afgebeeld, vind ik op het schilderij zelf zoo schoon als menige Rousseau. In den regel ziet men op de tentoonstellingen

Te Vorden. Zonnige dag, naar eene schets.

onzer kunstkoopers Rousseau's die veel zwakker of minder compleet zijn, dan dit heerlijke schilderij van Bilders. Het behoort aan een broeder van mevrouw Bilders—Van Bosse, waar ik het onlangs mocht bewonderen.

Van zijn werkzaamheid in de omgeving van Oosterbeek zag men op de tentoonstelling in Arti de treffendste bewijzen in tal van schilderijen en doorwrochte studies. Ik herinner mij een „Achter de Kerk te Oosterbeek" met Corot-achtigen dampkring (9); een „Herfst" aldaar (19), vol gloed; een „IJsgang te Oosterbeek" (80); „October" (7); andere studies „Achter de Kerk" (12,20); verder: schuurtjes, putten, achterhuizen, stallen, de „Hes" en een zeer pittige studie van pluimgedierte (61). Nog op 67-jarigen leeftijd maakte hij in het najaar, September en October, tal van groote geschilderde studies voor zijn kapitaal schilderij „Houtwerf te Vorden;" — wel een

bewijs, dat hij nooit teerde op oude studies. Daaraan mag men wel toeschrijven het feit, dat 's meesters laatste schilderijen mede tot zijn beste werk behooren. Bilders was dus niet een fantastisch decorateur. Bij het beoordeelen van zijn *Oeuvre* moet men voorzichtig zijn 's meesters romantischen zin niet te veel op den voorgrond te plaatsen, maar trachten te doen gevoelen, dat hij, hoewel dichter vol verbeelding, toch streng observeerend en studeerend schilder bleef. „Hij kon niet uitstaan, dat een schilder gedachteloos in de Natuur rondliep, hij eischte steeds opletten, met de oogen studeeren en liet niets onopgemerkt voorbijgaan;" — dus schreef mij de talentvolle leerlinge, die als echtgenoote 's meesters laatste jaren tot een zonnigen herfstdag zou maken. In verband met Bilders' dichterlijk streven schreef ik indertijd (1891), onder den indruk der tentoonstelling, in „Het Vaderland:" Men moet niet denken, dat de groote vertrouweling der Natuur een slaaf van den tijdgeest en van de mode was, een soort van Nuyen, die in fantastische mooiheid en romantische kleurtjes zijn heil zocht en niet in de allereerste plaats bij de Natuur ter school ging. Gelijk Bilders „romantist" was,- mag die betiteling niet als een verwijt gebezigd worden, tenzij men de Natuur en de schoone werkelijkheid wil veroordeelen, omdat zij het romantische element in hooge mate in zich bevatten. Hij verfraaide in zijn latere, zijn rijpe werken de Natuur niet op conventioneele wijze, doch zocht er bij voorkeur de zielverheffende tooneelen, die het meest met zijn dichterlijken zin in samenstemming waren. De werkzame en steeds in zijn kunst verdiepte man bekeek de Natuur niet als uit een sneltrein, of met het oog van den tooneeldecorateur, doch met het verliefde gemoed van den pantheïst. Daarom was hij een landschapschilder van den echten stempel. Als hij impressionnist had willen zijn, ware het genoeg geweest zijn schetsen voor schilderijen uit te geven en we zouden een impressionnist van zeldzame kracht lang vóor het „Impressionnisme" in hem hebben kunnen begroeten. Welke fraaie zonlichteffecten zijn er onder zijn studies! Ook de blonde, wazige momenten in de Natuur, die Corot zoo aantrokken, wist de bewonderaar van forsche eiken en lommerrijke beuken goed te waardeeren. Hij trachtte altijd het schoone van boom en kruid karakteristiek weer te geven. Voor hem was een boom nog iets meer, dan een plek kleur tegen de lucht. Hij bewonderde hem om zijn prachtigen groei en bloei, om de schoone vormen van takken en stammen en wilde den beschouwer zijner kunst in zijn natuurgenietingen doen deelen. Dat dit soms opoffering van fijnheid van toon en kleurengloed ten gevolge had, spreekt van zelf. Maar hoeveel moeten we niet missen in zoovele schilderijen volgens nieuwere opvattingen; niet zelden schilderijen minder compleet, dan de schetsen van Bilders.

Voor schilders en natuurvereerders is er om en bij Oosterbeek een groote afwisseling van landschap. Onder den heuvelachtigen zoom der Veluwe, de Duno, de Hunnenschans, de natuurlijke wallen der Doorwerth-bosschen wandelend, ziet men langs de rivier de lekkere weiden zich uitstrekken en

aan de overzijde de malsche Betuwe. De plantenbeschouwer vindt er o. a. eigenaardige braamsoorten, de clematis vitalba, de cichorei, enz. Bij hoog water ziet men hier 's winters ijsgangen, of hun overblijfsels. Na een goede wandeling bereikt men het kasteel Doorwerth, tegenover de uitspanning „De Zalmen." Van het wintertoneel gaf Bilders en later zijne echtgenoote ons meermalen een beeld; en dat de dichterlijke ridder met het oude kasteel en zijn naburige bosschen dweepte, zal niemand verwonderen. Op de tentoonstelling trof mij vooral het door den heer M. Bonsema Bakker ingezonden „Gezicht op Doorwerth," met karakteristiek en meesterlijk geteekende berken. Met dien boom dweepte Bilders, als wel alle natuurvrienden. De overhangende berken bij de „Watermolen te Vorden," toen ingezonden door den Heer Boxman, was een ander treffend bewijs van 's meesters berkenverheerlijking. Doch we zijn nog niet te Vorden en vestigen eerst de aandacht op „Zomerlandschap aan de fontein te Doorwerth," toebehoorende aan mevrouw Kneppelhout—Van Braam. Hier vervult een half gespleten beuk ons met bewondering voor 's meesters machtige teekening en gaaf van bezieling. Die Doorwerthsche landschappen zijn van 1863 en 1865. Vooral te Wolfhezen met zijn zware dennen, wier schitterend bruine vertakkingen zoo fraai afsteken bij het sombere groen der naaldenbundels, mocht hij gaarne zijn en studeeren. De heide, de Wodanseiken, de beek, de schaapskooi, de prachtige wandeling van dat punt midden door de hooge bloeiende erica's naar het schilderachtige kerkje van Heelsum, gaven den kunstenaar genoeg stof ter bewondering of studie, waarvan menige herinnering op de Bilders-Tentoonstelling werd aangetroffen.

Ons land is zoo schoon en vol verscheidenheid! De schilder zag dat later nog duidelijker in, dan toen hij in 1844 een kunstreis naar Duitschland was gaan maken. Misschien stond die reis ook in verband met de nationaliteit zijner vrouw en het plan zijne relaties met de kunstwereld uit te breiden. En wanneer men bovendien van woudnatuur houdt, is er in Duitschland voor een schilder in Bilders' stijl veel belangwekkends te bewonderen. Het weergeven van zachte atmosferische effecten en blonde lichtstralingen, kortom, de teederheid van de „Grijze School," heeft nooit op zijn weg gelegen. Hoezeer Bilders de gevoelvolle kunst van zijn vriend Mauve ook bewonderde, hij zelf verkoos machtiger, forscher natuurstemmingen. Van de Dusseldorfer School was hij niet zoo afkeerig en hij was ook een groot bewonderaar van Calame. Er kwam echter een tijd, dat hij een verzameling gravuren en steendrukken van door hem bewonderde Duitsche en Zwitsersche lanschapschilders van de hand deed, „uit angst van er naar te zien." Hij bracht uit Duitschland verscheiden schilderijen en studies mede, genomen in het Schwarzwald, bij Bieberich, Schlangenbad, het hoogland van Baden. Hij had zelfs een tijd een jongen Duitscher tot leerling, zekeren Frommel, wiens vader directeur van het schilderijen-museum te Carlsruhe was, vader of oom van den hofprediker van Kaiser Wilhelm. Te Carlsruhe op het museum ziet men

ook werk van Bilders, wiens kunst in Duitschland, Rusland en Engeland niet zelden geplaatst werd. Onverwachts ontving hij later een klein legaat van den ouden heer Frommel. In 1860 werd Bilders door onzen Koning Willem III uitgenoodigd hem te Wiesbaden te komen bezoeken en eenige studies te maken. De schilder met zijn rondborstigheid, militaire allures en afkeer van diplomatische gangen stond natuurlijk in bijzondere gunst bij Z. M. Bovendien waren zij wapenbroeders uit het kamp van Rijen en de Koning mocht den oud-vrijwilliger gaarne zijne herinneringen hooren ophalen. Eens zong Bilders hem het soldatenlied voor, dat ze bij gelegenheid van Zijn bezoek als Prins in het kamp van Rijen hadden aangeheven. De Koning herinnerde het zich en het deed zijn soldatenhart goed. Meermalen moest

Te Veele in Westerwolde, naar eene schets.

Bilders later het vriendelijk verwijt hooren, waarom hij niet dikwijls op Het Loo kwam. Doch de kunstenaar gaf beleefd te kennen, dat een schilder op zijn atelier en in de bosschen thuis behoort. Waarschijnlijk was Bilders geen liefhebber van het hofleven. Hoe gaarne Willem III den schilder mocht lijden, bleek ten duidelijkst uit het bezoek dat de Koningin-Regentes in 1891 aan de Bilders-Tentoonstelling in Arti bracht en waarvan het bestuur per officieel schrijven zijne weduwe kennis gaf, die zich toen, na de inspanning, die het organiseeren der tentoonstelling haar gekost had, ziek te Schlangenbad bevond: „Met zeer veel belangstelling namen Hunne Majesteiten het tentoongestelde in oogenschouw en herhaaldelijk betuigde H. M. de Koningin-Regentes Hare ingenomenheid met de kunstwerken."

„Voor het portret van wijlen uw echtgenoot heeft Hare Majesteit gezegd: De Koning hield veel van Bilders en noemde hem altijd vader Bilders."

En:

„Het stuk uit de Historische Galerij [1]) trok bijzonder Hare aandacht, te meer daar H. M. tot heden de Hist. Galerij niet gezien heeft."

Een herinnering aan Bilders' tweede verblijf in Duitschland is het fraaie, blonde schilderij op het Haagsche Gemeentemuseum, voorstellende een „Gezicht op het klooster in Clarenthal bij Wiesbaden."

De uitnoodiging van den Koning zal den schilder vooral toen (1860) welkom zijn geweest en goed gedaan hebben, wijl hij zich in 1858 te Amsterdam had gevestigd in het belang der opvoeding zijner kinderen en de plaatsing zijner werken. Het was hem een opoffering geweest het geliefde Oosterbeek te moeten verlaten, waar hij bij oud en jong, rijk en arm algemeen bemind was. Zijn woning op de Prinsengracht, waar hij twintig jaren zou blijven, geleek hem eerst een gevangenis toe. Hij vond echter eenige vergoeding in het gezellige leven der hoofdstad en den omgang met ontwikkelde families, die de kunst in eere hielden. Rochussen en Israëls werden zijn vertrouwde vrienden en Mauve beschouwde zijn woning als zijn vaderlijk huis. Als oudmilitair hield hij veel van gezelligen kout en vriendschappelijk samenzijn en weldra werd hij het middelpunt van een „Stamm," gelijk de Duitschers het noemen, aan de ronde tafel van Arti en de „Kneipp" van Schwab in de Warmoesstraat, het oudste Beiersch bierhuis in ons land.

Tijdens dat Amsterdamsche verblijf trokken er achtereenvolgens vele zware wolken over Bilders' familieleven. Eerst verloor hij zijn geliefde vrouw en kort daarop zijn begaafden zoon Gerard, van wien we een aantal veelbelovende studies zagen op de Bilders-Tentoonstelling. Met dien jongen man was het eigenlijk niet goed gegaan. Maecenassen zijn niet zelden menschen van *parti-pris* en de heer J. Kneppelhout, die zich de opvoeding van den veelbelovenden Gerard had aangetrokken, stelde zich nu eenmaal in het hoofd dat de jongen een letterkundige voor de groote wereld zou worden en zijn toekomst niet in de schilderkunst lag. Hij liet Gerard reizen, bracht hem in betrekking tot voorname lieden en kringen in buiten- en binnenland en wilde een voornaam heer van hem maken. Kneppelhout was misschien in theorie een beter paedagoog dan in de praktijk. De zoon van een niet bemiddeld kunstenaar een opvoeding te geven, die beter gepast zou hebben voor een toekomstig bezitter van den Hemelschen Berg, was niet verstandig, hoe uitnemend bedoeld ook. Gerard werd ten slotte ontevreden; met het succes van zijn werk ging het evenmin snel genoeg, het lot van haast alle kunstenaars; daarbij was zijn gestel niet sterk, hij ging lijden en kwijnen en volgde spoedig zijn moeder in het graf. Een nieuw verlies trof den nog treurenden vader, toen korten tijd later zijn dochter Caroline, die met den bekenden kunstschilder J. H. L. de Haas te Brussel gehuwd was, overleed.

1) „Zaliger Nagedachtenis" zou men er thans bij kunnen voegen!

„Het Slot te Vorden"

[illegible]

eigendom van Mr. J. E. Banck te 's Gravenhage.

Zeker, er is berusting en wijsheid in de beschouwing, die de zoo sympathieke schrijver in het „Utrechtsch Jaarboekje" ons geeft: „Bilders was geknakt door zooveel levensstormen; maar evenals aan de diepst gewonde stammen de geurigste gom ontvloeit, zoo kreeg zijn werk meer diepte, gloed en dichterlijke schoonheid;" — maar er is ook waarheid in wat Koning Lear morrende uitriep:

As flies to wanton boys, are we to the gods, —
They kill us for their sport.

Doch de Natuur is voor hen, die haar beminnen, als een troostrijke Moeder, die een heilzame zalf op de schrijnendste wonden harer kinderen legt: Bilders had Vorden ontdekt en daar bracht hij van 1865 tot 1879 zijn zomers door in verheffend, ongestoord genot.

Vorden schonk den geschokten Bilders troost. „Groote boomen wekken grootsche gevoelens; zij zijn als gelukkige, kalme helden en men wordt zelf als door hun invloed groot bij hun aanblik; men gevoelt lust hen toe te roepen: „Gij zijt een schoone en machtige eik, gij zijt sterk, gij geniet van uw kracht en de weelde van uw gebladerte." De berken, de esschen en andere teedere schepselen van het woud schijnen peinzende vrouwen, wier gedachte nog niemand gehoord heeft, een schuchtere, gratievolle gedachte, die half uitgewischt tot ons komt in het gefluister en de zachte beroering der fijne takken. Er zweeft bekoring en behaagzucht in het trillende lommer op de rooskleurige heide, langs de kronkelpaadjes, die een stukje van hun lint naast een beekje toonen, dat den grond om de steenen zwart kleurt en plotseling te voorschijn klatert en een regen van schitterende diamanten verspreidt; 't is als de schalksche, overmoedige lach van een kleinen natuurgod. Al die bekoorlijke zielen durven in de stilte te spreken. En daarboven! welk een vreedzaamheid en welk een stralenpracht in de niet te ontwarren kruisingen van het licht, dat onder de koepels der eikenboomen heerscht; Bij zulke visioenen lost alle verdriet zich op, men doet als de eiken, *men laat zich leven.*" Een stemming als de natuurvriend Taine daar beschrijft, door hem beleefd in het bosch van Fontainebleau, zal zeker aan Bilders niet vreemd zijn gebleven.

Kent ge Vorden, lezer? Zoo neen, dan wordt het hoog tijd, dat ge met het door Bilders' kunst beroemd geworden, heerlijke Geldersche plekje kennis maakt. En houdt ge van wandelen, dan moet ge uw tocht dus uitbreiden: Met den stoomtram laat ge u brengen van Lochem naar De Cloese van den heer Sickesz, bewondert den prachtigen beuk met breede vlucht van armen en takken, die bij de halte groeit en, dank de piëteit van den heer Sickesz, niet voor de trambaan mocht wijken: — hoeden af voor den boombeschermenden heer Sickesz en den eerbiedwaardigen beuk! Ik mat

hem, zooals ik gewoon ben op mijn wandelingen patriarchen te meten. [1]) Op manshoogte had hij, een jaar of zes geleden, 420 centimeter omvang. Hebt ge het fraaie, gerestaureerde en gemoderniseerde kasteel De Cloese omgewandeld, dan slaat ge bij den beuk den weg in naar den Lochemschen berg met het logement „Dollenhoed." [2]) Op den berg kunt ge de Zwiepsche bank, het Belvédère, den Wittewivenkuul gaan zien en dan achter het logement den breeden, mullen zandweg naar den Wildenborch inslaan. Wij zijn in het land van Staring en in het land van Bilders, in dat der legenden en oude kasteelen, het land van moerassen, heiden en bosschen. De botanist geniet op deze wandeling, waar men de flora van moerassige heidestreken

Kerk te Heelsum, naar eene schets.

in volle glorie ziet bloeien: wel vier soorten van orchideeën, schitterend gele wederikken, gentiaan, vliegenvangers, enz. Is er van het oude versterkte

[1]) Eens op een voetreisje door Gelderland ontmoette of bezag ik ongeveer een twintigtal oude kasteelen met hun bosschen en merkwaardige boomen. Tot de belangrijkste behooren wel: Cannenburg, Nijenbeek, Doorwerth, Keppel, Ruurlo, Slangenburg, Wierse, Twickel (Overijssel), Medler. Sommigen ervan middeleeuwsche, eenmaal versterkte sloten, anderen zeventiende-eeuwsche landhuizen. De grootste boomen vond ik om en bij Ampsen, Twickel, Ruurlo. Vóór de uitspanning Carelshaven (Twickel) staat een prachtige eik, die op manshoogte toen 4.26 meter omvang had. De dennen van het bosch van Twickel zijn prachtig. Het park aldaar is een jaar of vier geleden gedeeltelijk van zijn fraaiste boomen beroofd, om . . . een uitkijk te hebben. De bijzonder gave witte stam van een beuk geleek een zilveren zuil. De kleur van dien beukenstam was éenig. Vallen moest hij! De eiken om Ampsen zijn van $3\frac{1}{2}$ tot $5\frac{1}{2}$ meter dik. Op een weiland bij het kasteel Ruurlo stond toen een tamme kastanje van 4.18 meter stamdikte. In 't park van 't zelfde kasteel een bruine beuk van 4.23.

Doch altijd baas boven baas: „La Briarée," een eik niet ver van Barbizon is 6 meter dik; op ongeveer vijftien meter hoogte verdeelt de stam zich in twee zware minder dikke zuilen.

[2]) Samentrekking en verbastering van De Olle (oude) Hoed?

kasteel, waarvan reeds in 1372 melding wordt gemaakt en dat nog vroeger Borchvrede genoemd werd, niet veel antieks over, des te schooner is zijn omgeving. Op het voorplein staan o. a. een paar prachtige canadasche peppels, boomen met de stijlvolste vertakkingen, gelijk peppels kunnen vertoonen. Men mag, dank de welwillendheid van den tegenwoordigen bezitter, Mr. J. I. Brants, eenigen zoon van Starings oudste dochter, het ijzeren hek binnentreden en in het bosch wandelen, dat niet breed is, doch een stukje oerwoud schijnt, zoo wild en vrij groeien hier boomen en struiken. Over de oude grachten lagen een jaar of vijf geleden een paar omgevallen boomen in schilderachtigen trant. Op den bodem groeien een menigte maagdepalm, tweebladig dalkruid en andere wilde boschplanten. Heeft men hier een half uurtje gedwaald en gedroomd en den fantastischen plantengroei bewonderd, dan gaat men het hek weer door en vervolgt zijn weg langs het kasteel van Vorden naar het dorp.

De weg is soms zonnig geweest en de wandelaar mag met voldoening dit deel zijner volbrachte dagtaak beschouwen. Aan 't begin van het dorp is het in 't gezellige logement van de weduwe Ensink goed rusten. Men woont er als bij een familie, gezelliger en beter dan in de buiten-„hotels," waar de kellners met rokken en witte dassen het proza der steden hebben geïmporteerd. Ik hoop, dat Vorden nog onverbasterd is. „Decadentie," brom ik altijd, wanneer ik in zulk een oorspronkelijk Nederlandsche herberg, helaas! de zwartrokken zie verschijnen. De spijzen en dranken zijn dan in den regel minder goed, de rekeningen hooger geworden. Buiten wil ik liefst bediend worden door hen, die van ouder tot ouder in de streek gewoond hebben en als het ware de aristocratie der landelijke burgerij uitmaken. Men sluit vriendschap, gevoelt zich thuis en denkt met Falstaff „I'll take my ease in my inn." Welnu, van de lafenis, de voeding en ligging ten huize der Ensinks heb ik de aangenaamste herinneringen. Het mineraalwater, ik zie de kruik nog voor mij staan, smaakte na de wandeling heerlijk in het hutje over het huis, zóo goed als Falstaff zijn „sack." En wat de keuken van moeder Ensink betreft: het logement voert met eere „Het Wapen van Gelderland." Ik zou geen kans zien een vreemdeling met onverbasterden smaak een zoo goed denkbeeld van de kookkunst in ons vaderland te geven in de eerste restaurants en hôtels van Den Haag en Amsterdam, als in het landelijk logement te Vorden. Zulk een geurige, onvervalschte soep, zulke kalfscôteletten, zulke pannekoekjes, ze behooren tot de geheimen der oud-Geldersche kookkunst. Geen wonder, dat Bilders een groot vriend der degelijke en zorgzame Ensinks was. In een zijner anecdoten maakte hij wel melding van „de lekkere boterhammen, die de goede juffrouw Ensink hem medegaf, wanneer hij buiten aan het werk bleef." Toen hij eens op een heerlijken herfstmorgen juichend had zitten schilderen, want Bilders zong altijd onder het werk, zag hij de oude dienstmaagd van den baron, die een nabijliggend kasteel bewoonde, naar hem toekomen met uitnoodiging, om

koffie te komen drinken. Eerst had hij niet veel trek, doch, „geanimeerd op 't idée van mogelijk een lekkeren patrijs te vinden op dat uurtje en die tafel, ging hij mede naar den ouden baron, waar toen slappe, gekookte koffie in twee gebarsten kopjes op een verweerd keukenblaadje binnengebracht werden in de groote zaal. De oude zonderling, een célibataire naar ik meen, stond in de streek bekend voor zijn ziekelijke spaarzaamheid. Bilders betreurde dien keer het gemis der „lekkere boterhammen van de goede juffrouw Ensink."

De schilder, die een groot bewonderaar was van Hobbema en Ruysdael, werd bij zijn eerste bezoek aan Vorden spoedig betooverd door den pittoresken watermolen, die zich bevindt op het kasteel van Vorden, eerst in later jaren weer bewoond en gerestaureerd door baron Van der Borch. Deze familie behoorde tot Bilders' trouwe en hartelijke vrienden en de schilder adviseerde den toen jongen eigenaar van het oude kasteel menigmaal met deugdelijken raad tijdens de verbouwing. Ofschoon op het kasteel te Vorden geen vrije wandeling meer is, een beperking, die de natuurvriend gewoonlijk te wijten heeft aan de zwermen pleizier-treiners, die door speculatieve maatschappijen worden vervoerd en die de Natuur ontwijden, wordt het den belangstellende niet geweigerd een kijkje bij den watermolen te nemen. Hoe hoog Bilders stond als ziener en dichter der Natuur, bleek mij bij de beschouwing van den beroemden watermolen. Of ik door bescheidenheid niet te dicht bij het bewoonde huis wilde komen, dan wel of het oogenblik der verlichting niet gunstig was, of er boomen gevallen zijn, . . . de watermolen en zijn omgeving bleven beneden mijn verwachting. Doch een natuurtooneel moet men op allerlei uren en bij allerlei verlichting zien, men moet er vertrouwd mede worden, om zijn waren aard te leeren doorgronden. In elk geval mag men van Bilders' kunst getuigen, dat zij in de talrijke fusains en schilderijen, het kasteel van Vorden en omgeving voorstellende, de Natuur verheerlijkt heeft in trouw verband met haar intiemste bedoelingen. Het is hier, dat ik ter versiering van mijn opstel eenige fraai geschreven beschouwingen van den schoonheidminnenden Vosmaer wensch aan te halen, voorkomende in zijn essay over Bilders in het groote boek betreffende onze Moderne Meesters: „Wie den schilder in zijn gemoedelijke en dichterlijke opgetogenheid over den rijkdom dier natuur hoorde spreken, begrijpt zijn liefde voor deze streek en begrijpt mede des te beter zijn werk, dat van die liefde zoo geheimvol vervuld is. Hier vond hij in het verlaten kasteel vervallen maar nog indrukwekkende grootheid, een kasteel omringd van oud geboomte, van klimplanten, van gevogelte, gelijk in de ridderlijke balladen en romancen, of zooals het slot der Schoone Slaapster in het Bosch. En die Schoone Slaapster — Bilders heeft haar gewekt, toen hij hier kwam, niet als de ridder op zijn „ors van prise," maar als de poëet. Hij heeft haar gewekt, de Schoone Slaapster der romantische kunst, en de poelen met hunne lisschen en riet, de oude raven die zeker spreken kunnen voor den

Kasteel van Vorden. Eigendom van Mr. G. van Tienhoven.

dichter, die ze verstaat, de eeuwentellende boomen, zoo gansch anders, dan Hollands kreupelhout of lange slieten met een bosch bladeren aan den top, die eeuwenheugende boomen vol van twijg en blad, met mossen bedekt, van reusachtige klimplanten omslingerd, die hooge varens, dat alles begon weer te spreken onder des schilders tooverstaf."

Schoon gezegd, maar .... als geïnspireerd door een fantastische teekening van Doré, niet door een natuurgetrouwe, hoewel oók natuurverheerlijkende houtskoolteekening van Bilders. En ..... de Natuur in Holland geeft toch nog wel wat anders te zien, dan „kreupelhout of lange slieten met een bos bladeren aan den top." Vosmaer is hier meer romantisch in zijn kritiek, dan Bilders in zijn kunst. Men kan èn Holland èn Gelderland bewonderen. In Gelderland is de Natuur breeder, de golving van den grond deftiger, eerwaardiger, de plantengroei mannelijker, forscher, doch de bodem is er dikwijls uitgedroogd, in de boschstreken is de kleur van alles niet zoo blond en teeder, niet zoo maagdelijk *üppig* als in Holland. Op den duur zie ik liever voor mijn voeten het in Holland algemeen verspreide madeliefje, dan het op diluvialen grond groeiende hengel of zwartkoorn (melampyrum pratense). Gelukkig, dat de campanula's aan den Gelderschen bodem dikwijls kleurvolle blauwe stipjes geven. In Gelderland heeft de kleur van het landschap reeds iets Duitsch. Hieraan schrijf ik voor een voornaam deel toe, dat sommige van Bilders' schilderijen ons minder boeien om hun koloriet, dan om hun compositie en bezielde teekening. Een zekere droogheid van kleur trof dan ook hier en daar op de Bilders-Tentoonstelling. Zeer juist schreef David van der Kellen, die den schilder in zijn kunst van den beginne heeft kunnen volgen: „Het valt niet te ontkennen, dat, trots al het verhevene, het natuurlijke, fantastische in de schilderijen van den dichterlijken schilder, in sommigen punten voorkomen, die, wat kleur aangaat, nog wel iets te wenschen overlaten, terwijl anderen wel eens wat te zwaar van kleur zijn en een zekere zwaarmoedigheid aan de schilderij geven. Over het algemeen mist hij het sterke, frissche in het landschap, waaraan wij gewoon geraakt zijn, sinds de jongere school het harde groen onvermengd heeft durven gebruiken. De ouderen wilden of durfden niet daartoe overgaan en toch, men ziet dat het, met verstand toegepast, zeer goed is te gebruiken en het noodzaakt de geheele schilderij in frisschen, helderen toon te houden."

Behalve het kasteel met zijn beroemden watermolen, heeft Vorden tal van bekoorlijkheden, allen door 's meesters kunst verheerlijkt: het dorp met zijn korenmolen, vijver, pastorie, buurtjes, boerderijen, houtwerf, vischkaar en vooral het op eenigen afstand liggende kasteel Hackfort.

Van alle kanten kon ik het laatste meermalen bezien en op mij maakte dit oude, toen onbewoonde baksteenen kasteel, met zijn volgegroeide vijvers en grachten en verwilderden plantengroei, een onuitwischbaren indruk. Eerstens moest men lang zoeken eer men het door oneindig uitgestrekte eikenlanen omringde gebouw gevonden had. Dat weggescholene deed reeds

denken aan een betooverd kasteel; en dan zag men eindelijk het eenzame huis in zijn verwilderde omgeving. Ik kreeg den indruk, dat al die reusachtige toortsplanten met hun groote vilten bladeren 's nachts een lichtend waas zouden verspreiden, waarin elfenrijen ten dans gingen. 't Is hier een paradijs voor planten- en insectenzoekers. Een wonderlijken indruk maakte op mij een boschje van bastaard-wederikken in wolken van donzen zaadpluisjes gehuld. Een wandeling door die wildernis langs het water en om een weiland zal ik niet licht vergeten. Later, tegen den vooravond, zag ik aan een sloot in de nabijheid een bont kalf door de zon zóo schitterend verlicht, als zelfs de kunst van een Rembrandt niet zou kunnen weergeven. Nog meermalen sprak ik met een tochtgenoot over dat in glorie stralende kalf, ook door hem niet vergeten. Waarschijnlijk zal die wildernis thans wel besnoeid of uitgeroeid zijn, want het kasteel naderde een tijdperk van restauratie en bewoning door den erfgenaam, Baron van Westerholt.

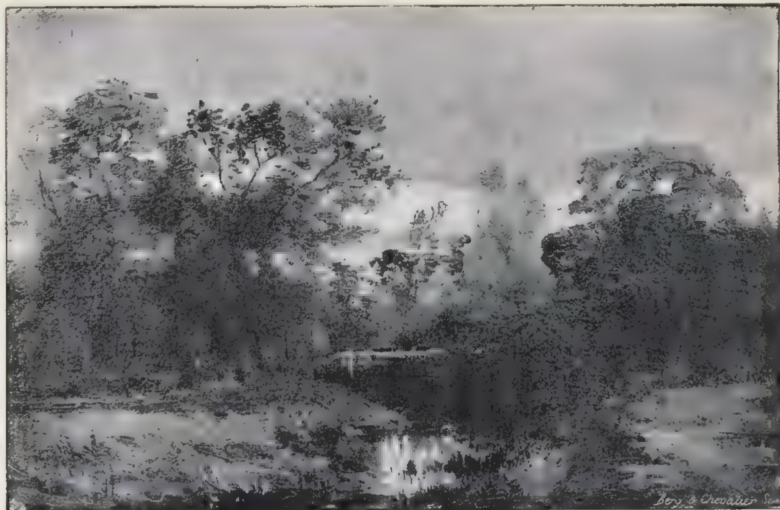
Dat Bilders ook in dezen omtrek gaarne studeerde, bewezen mij een paar geschilderde studies op de tentoonstelling: „Vijver op Hackfort" (4.31). De vochtige dampkring was hier treffend uitgedrukt, zoodat men mag aannemen, dat de schilder ook de minder droge Hollandsche natuur naar waarheid had kunnen vertolken. Zon wist hij te brengen in de „Pastorie te Vorden" (13) en „Achter 't logement te Vorden" (38). Gloed van kleur bewonderde men in de meeste studies naar de „Houtwerf te Vorden" (3, 42, 45, 52), die hij op 67-jarigen leeftijd schilderde. De zwoelheid van een naderend onweer trof in „Morgen te Vorden" (41); iets Corot-achtigs in „Hek van het Kasteel te Vorden" (67).

Onder de groote schilderijen op het Rijksmuseum is er een, geschonken door den heer Zimmermann, dat een gezicht in de onmiddellijke omgeving van Hackfort voorstelt. Die plek heeft den schilder en zijn leerlinge gedurende het najaar dikwijls in verrukking gebracht, wanneer door hoogen waterstand de vijver overvol was en een groep zware eikeboomen en de watermolen langs het kasteel zich er in weerspiegelden. Ik vermoed dat dit het plekje is, in welks nabijheid de plantenwildernis bij minder hoog water te zien was. Behalve van dit fraaie schilderij van den heer Zimmermann afkomstig, ziet men in deze bladen een reproductie van het „Kasteel te Vorden," schilderij toebehoorende aan Mr. G. van Tienhoven. Het werd in 1871 geschilderd en behoort tot Bilders' stemmingvolste werken.

Enkele van 's meesters doeken zijn gestoffeerd door Mauve, o. a. „De Vesper" (Van Tienhoven). Op sommige kleinere stukken teekende Rochussen de figuurtjes, zoo b.v. op een heidelandschap met zigeuners. Later stoffeerde de jonge Gerard wel eens de landschappen van zijn vader, meestal met geiten en herten. Doch gewoonlijk deed hij zelf die zoo nauwluisterende verlevendiging van het landschap, evenals Bosboom zijn kerken stoffeerde; want wie kan zich zoo volkomen in de stemming plaatsen van het gekozen tafereel. De figuurtjes van Rochussen bleken niet zelden te zwak en te glad. Op het

schilderij door Zimmermann vermaakt en hiervoor afgebeeld, schilderde Bilders b.v. zelf de mooie koeien met haar lichtreflecties. Op een „Bleekerij te Beek" en op het ter Koloniale-Tentoonstelling met gouden medaille bekroonde „Gezicht op Vlagtwedde," met een gansche drift koeien, waren de figuren evenzoo van den meester zelf.

Nog indrukwekkender, dan sommige der schilderijen, zijn een aantal fusains. 't Was alsof het luchtige, handelbare houtskool zich gedweeër voegde naar zijn rijke fantasie. We zagen een uitgelezen aantal op de Bilders-Tentoonstelling, afgestaan door de dames Vissering, Kneppelhout, Van Dijck, en de heeren Banck, Kyzer, Reekers, Van Tienhoven, Van Gogh en Buffa. De kleursuggestie is hier soms zeldzaam krachtig en het gewemel der bladeren is vol pantheistische innigheid uitgedrukt. In éen woord, in die fusains.

Het Hengeloerbrugje bij Vorden, naar eene schets.

treffen ons Bilders' dichterlijke geest en artisticiteit in nog hooger mate. Wat zijn zeldzamen tact van stoffeeren betreft, zij opgemerkt, dat hij de eenzame natuur nog eenzamer wist te maken, door langs zijn vijverboorden een paar reigers te plaatsen, of zijn kasteelen en torens door kraaien te doen omzwermen. Voor een fusain als „Eenzaamheid" staande, prevelt men onwillekeurig Göthe's „Wandrers Nachtlied":

Ueber allen Gipfeln
Ist Ruh;
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Dat de ziener der Natuur somtijds door de fantasie van den dichter werd aangegrepen, bewijst wel het verhaal van een visioen, dat hij eenmaal 's nachts bij het kasteel van Vorden gehad zou hebben. Er stroomde onverwachts bij het gekras der nachtvogels een roode gloed door de vensters, waarbij hij duidelijk een bacchanaal zag vieren door ridders en edelvrouwen. Gevangenen werden uit de onderaardsche holen gesleept en gemarteld en de overweldigers riepen hem spottend toe: „Zoo leefden wij hier in de oude burcht!" Voor een raam verscheen een gevangen jonkvrouw, edel en rein van aanzien, die hem smeekte haar te redden uit de klauwen der losbandige ridders. Plotseling verdween weder het visioen. Waarschijnlijk kraaide de haan in de verte, tegen welk den dageraad aankondigend geluid de geestenwereld niet bestand is. Bilders wilde nooit toegeven, dat hij slechts een droom had gedroomd. Het was misschien wel de zelfkritiek van den modernen mensch, die zich op te groote dweeperij betrapte met de in een romantisch kleed gehulde Oudheid. De dichter in Bilders kan die kritiek bij een benauwde nachtrust gemetamorphoseerd hebben in visioen. Op de fraaie fusain „Eenzaamheid" ziet men het venster van „Hildegarde," waarvan ook een geschilderde studie (14) op de Bilders-Tentoonstelling tegenwoordig was.

Toen men onlangs naar aanleiding der Corot-Tentoonstelling te Parijs allerlei anecdoten ophaalde betreffende dien gemoedelijken, levenslustigen kunstenaar, zal menigeen aan trekjes in het leven van Bilders gedacht hebben. Ook hij hield er van onder het werk te zingen en zijn zuivere, klankrijke tenorstem te verheffen. Hij ging ook geheel op in de Natuur. Een mooie zonsondergang maakte hem soms zoo gelukkig, dat hij de boerenkinderen tracteerde, die hem allen kenden en met wie hij groote vrienden was. In 't belang van zijn studieplannen moest alles zich schikken. Aan het groote stuk op het Rijksmuseum, voorstellende de Enserinkweide te Vorden, is een aardige herinnering verbonden. Toen hij en zijne leerlinge eens het vaste plan hadden opgevat een zomer in die prachtige weide met haar indrukwekkende groep oude eiken — thans gevallen! — te studeeren, liep er in 't gezelschap der goedaardige koebeesten een forsche stier, die niet te vertrouwen was en die met leelijke oogen de verstoorders van zijn harem opnam. Niet geneigd nader kennis met Zijn Hoogheid te maken, verzocht Bilders den eigenaar der weide, wat het kosten moest, indien het dier ge-

durende drie maanden op stal gezet werd. „Dertig gulden," zei het inhalige boertje. Om zeker te zijn, werd de eerste vijftien op hand gegeven en na afloop van 't seisoen zou hij de tweede ontvangen. Bij die laatste betaling vroeg de eigenaar, of ze het dier nog niet eens wilden zien. Zij gingen naar den stal: „Morgen gaat hij naar Zutfen op de markt, ik heb hem vetgemest." De boer had plan gehad den stier te pensionneeren en op stal te zetten, toen de artisten in de weide wilden gaan werken! Daar het leuke vetweiertje trotsch was op zijn handige manoeuvre en zijn licht niet onder de korenmaat verborg, wekte zijn buitenkans den naijver op van al de boeren in den omtrek, die zich tevens braaf vroolijk maakten met Bilders' goedige onderhandeling. De heele Graafschap had er nog lang pleizier van.

Van Bilders' verblijf te Amsterdam dateert zijn rijke, fantastische compositie „Neêrlands Woeste Toestand," een voorhistorisch landschap met moeras en oerbosch, een chaos van gespleten eiken en gave woudreuzen, weelderige moeras-vegetatie en watervogels. De schilder was met Herman ten Kate, Rochussen, Springer en Lingeman ontwerper en uitvoerder van het plan voor de Historische Galerij in Arti, wier onpraktische verkwanseling onlangs zoo de aandacht heeft getrokken. Opmerkelijk genoeg is Bilders' schilderij het eenige stuk, dat niet door het bestuur werd opgeruimd; volgens den een, omdat ze voor dit decoratieve stuk juist nog een hangplaatsje beschikbaar hadden, volgens anderen, omdat Bilders' werk het waardigste van de gansche verzameling werd geoordeeld. Ik voor mij geloof, dat het Fatum hier „a finger in the pie" had en „Neêrlands Woeste Toestand" een symbolische herinnering moest blijven aan Arti's Woesten Toestand, anno domini 1895.

Te Amsterdam was de schilder in de patricische en de kunstkringen een zeer gezien man en 's winters nam hij deel aan het gezellig verkeer. O. a. was hij een groot vriend van den kunstbeschermer en beoefenaar Willink van Collen, die het fonds zou stichten ter aanmoediging van jonge kunstenaars. Deze heer was gehuwd met een nicht van mejuffrouw van Bosse, toen Bilders' geliefde leerlinge, met wie de waardige kunstenaar in 1880 een tweede huwelijk zou sluiten. Sylvius geeft in haar gevoelvolle levensschets der schilderes een zinrijke karakteristiek van deze gewichtige gebeurtenis in het leven van den kunstenaar: „In het op- en neergaan van iederen dag, in den ernst van het atelier, in de vroolijkheid van het intiem huiselijk leven, waren zij goede kameraden geworden, gaande *in gleichem Schritt und Tritt;* en van goede kameraden werden zij vrienden; van vrienden, eensvoelend in de kunst, eensdenkend in het leven, eenswillend in het handelen, werden zij echtgenooten."

Na een 20-jarig verblijf te Amsterdam gevoelde de schilder zich weder aangetrokken tot het liefelijk Oosterbeek, dat sedert wel geducht veranderd was onder den invloed der „beschavende" vervoermiddelen en der „jerry-builders," doch nog veel van zijn schoone omgeving bewaard had: Wolfhezen

was er nog; en Heelsum en Doorwerth en de vette weiden en plassen aan den Veluwe-zoom. Zelfs werden gedurende de drie volgende zomers (1880—1883) nieuwe studiereizen ondernomen naar Drente en aangrenzende deelen van Groningen. Te Gieten werd veel tot stand gebracht, waarvan

Kasteel te Doorwerth, naar eene schilderij.

de Bilders-Tentoonstelling getuigde. Zoo herinner ik mij een zonnigen „Landweg te Gieten" (37), een mooi „Laantje" (30), een zonweerkaatsende „Veenplas" (49), doch er waren meer dan twintig schilderijen en studies uit die

noordelijke streken. Nog meer dan met Drente, dat hij wat kaal en te weinig boschrijk vond, dweepte de schilder met Wedde, Vlagtwedde en Westerwolde, waar de Natuur woest en ruim en grootsch was en die hij volgens zijn zin eerst te laat heeft leeren kennen. Het mooiste, dat hij in Drente voortbracht, was een indrukwekkende fusain, voorstellende een Hunnebed bij Gieten, in het bezit zijner talentvolle weduwe. In Drente herkende hij overal Hobbema, bij Westerwolde Ruysdael. Want hij was een groot bewonderaar onzer oude meesters en duldde daar geen miskenning. In het Rijksmuseum heeft hij nooit een voetstap willen zetten, toen hij van vertrouwde vrienden had gehoord, hoe onze groote voorgangers leden onder het met hun kunst niet harmoniëerende bouwwerk.

Het laatste studiereisje van Bilders was wel een kort verblijf te Heelsum in de onmiddellijke nabijheid van Oosterbeek, doch ik geloof, dat dit terrein nog meer opleverde voor de kunst zijner echtgenoote, dan voor hem zelf.

De borstziekte, die hem in 1883 trof, dus toen de meester reeds 72 jaren telde, kwam hij nooit te boven. Van toen aan hield de geregelde studie op. Doch hij bleef in de kunst leven naast zijn talentvolle echtgenoote, die, om zoo te zeggen, steeds zijn leerlinge gebleven was en die als een weldoende zonneschijn zijn laatste levensjaren verlichtte. Veel lijden zou de grijsaard gelukkig niet en zijn geest bleef tot den einde helder en opgewekt, zijn hart jeugdig. Menigmaal moest zijn gade een gesprek een andere richting geven, wanneer hij zich te veel opwond in de wereld van herinneringen aan belangrijke gebeurtenissen en personen en aan gesmaakt natuur- en kunstgenot.

Bilders overleed den 29sten October 1890 in den hoogen ouderdom van 79 jaren en werd op het vriendelijke kerkhof te Oosterbeek zonder pracht en praal begraven en zonder deftige redevoeringen: „eenvoudig begraven, zoo eenvoudig als een kind uit het volk, zooals ik ben," had hij meermalen vóor zijn dood gewenscht. Maar heel Oosterbeek kende en waardeerde den oprechten, braven man en menig eenvoudig hart was aangedaan bij zijn verscheiden, want met Bilders daalde niet alleen een dichterlijk kunstenaar, doch een nobel karakter ten grave.

Zij, die hem beter gekend heeft dan iemand, mocht met recht getuigen: „Zijn dichterlijke natuur, zijn stalen geheugen, zijn geduld en volharding, zijn opgewekte geest en zijn werkkracht, zijn oprecht en fijngevoelend hart, alles stempelde hem tot een niet gewone verschijning, waaraan de natuur edele en schoone gelaatstrekken had toegevoegd."

Ook was het een eigenaardige hulde, die Dr. Hugenholz aan zijn nagedachtenis bracht, toen hij in een preek den meester herdacht en hem noemde „een der grootste schilders en dichters en een man, die zich gelegen liet liggen ook aan de hoogste belangen der menschheid, een diep en ernstig denker."

Dit stuk zou moeten besluiten met een onderzoek naar de redenen van Bilders' voortdurend succes als kunstenaar in een klein land als het onze, waar zooveel van zijn kunst een tehuis vond, en ook naar de opbouwende kracht, die van zijn kunst en persoonlijkheid uitging; doch het opstel heeft de gestelde grenzen reeds ver overschreden. Toch dient nog in herinnering gebracht, dat Bilders een afschuw had van alles, dat naar reclame zweemde, dat hij zeldzaam rechtvaardig was en geheel niet berekenend. „Politiek" was bij hem een hatelijk woord en „diplomaat" een scheldnaam. Dit zal wel het geheim geweest zijn, waarom hij bij oud en jong, voornaam en nederig bemind was en met waardeering herdacht wordt door allen, die hem lang of kort gekend hebben.

A. C. Loffelt

WILLY MARTENS

DOOR

P. A. HAAXMAN Jr.

Koningin Wilhelmina op Soestdijk, naar een portret, in 't bezit van H. M. de Koningin.

WILLY MARTENS.

Heeft men den naam Willy Martens genoemd, dan weet men ook onmiddellijk wie daarmeê bedoeld wordt. Hij behoort tot de schilders van naam, tot de klinkende vocalen van *Pulchri Studio*, die wijd en zijd door hunne werken bekend zijn. Een andere vraag is: Kent gij den persoon? Zoo ja,

dan zult gij zelf toegeven, dat op hem allerminst toepasselijk is: ex ungue leonem. Zijn persoon verraadt den kunstenaar niet onmiddellijk.

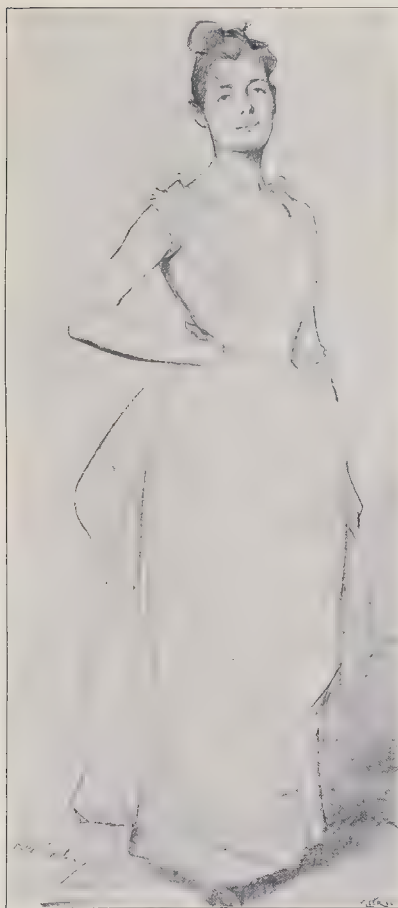
Veeleer zou men aan het hooge postuur, de breede schouders, het martiaal voorkomen, den eer strengen dan zoeten blik, aan gang en andere uiterlijkheden van Martens den militair vermoeden. Steek hem in een uniform der rijdende artillerie en denk u zoo een dozijn officieren van zijn taille en zijn

In het boudoir, schilderij in het bezit van den heer Mr. J. G. P. te 's Gravenhage.

voorkomen, wel het leger van Napoleon zou weer herboren zijn. Het is mij niet bekend of Martens tot een militaire familie behoort en wellicht een zijner voorvaderen een hooge militaire betrekking tijdens het eerste keizerrijk heeft bekleed, maar op mij heeft zijn hoog, ridderlijk voorkomen altijd den indruk gemaakt van een maarschalk uit den Empire-tijd. Hij steekt dan ook physiek boven al zijn Haagsche kunstbroeders uit.

Ziedaar alles, waartoe zich het militaire wezen van Martens bepaalt. Met de krijgsmansloopbaan heeft hij evenmin iets gemeen als indertijd Rochussen, die ook dat kranige chevalaresque type had en ook menigmaal voor een steeds in politiek loopend officier werd aangezien. Maar Rochussen was het tegendeel van een militair. Hij behoorde, evenals Martens, tot een koopmansfamilie. De vader van Willy was koopman op Java. Hij is dan ook geen zoon der luwe westerstranden. Maar zijn Indische opvoeding duurde slechts drie maanden. Toen trokken zijn ouders met hun zoontje, die den 1[sten] December 1856 te Semarang geboren was, naar Holland en vestigden zich te Amsterdam.

Teekening voor het portret van Mlle. J. B. te Parijs.

Het vermoeden is gewettigd, dat Willy op de schoolbanken of in de heerlijke vrije jongenswereld daar ver buiten, noch tot de isegrimmen noch tot de stillen in den lande moet behoord hebben. Stellige gegevens daarvoor staan mij niet ten dienste, maar mij dunkt, zooals Martens er nu uitziet op den mannelijken leeftijd, zooals hij u kan aankijken met dien blik van recht-door-zee, zoo moet ook zijn jongenstype zijn geweest. Ook ben ik er zeker van, dat Willy al bij tijds uit de kluiten moet zijn geschoten. Zijn vader wilde hem, uit den aard van zijn vaderlijke voorliefde, voor den handel bestemmen en aanvankelijk scheen daar ook niets tegen. De knaap was vlug van bevatting, had voor talen aanleg en behoorde volstrekt niet tot de minste leerlingen op de Handelschool. Maar de illusie van de familie was slechts kort van duur. Het bleek dat teekenen een aartsliefhebberij van den jongen was. Bij zijn ouders thuis durfde hij er niet veel mee voor den dag komen, wel wetende dat zijn vader er nu eenmaal op gesteld was, dat hij koopman zou worden. Maar het bloed kruipt allicht waar het niet gaan kan. En zoo gebeurde het, dat hij zijn teekeningen, in vrijen tijd gemaakt, de familie en vrienden liet zien en op zekeren avond in een vriendenkring om een van zijn fantasiën zoo zeer geprezen

werd, dat hij naar huis ging met het vaste voornemen om zijn vader de geheele waarheid te zeggen. Dien eigen avond brak de bom los. Tot groote verlichting van Willy liep de scène, die hij vreesde, nogal goed af. De zeer verstandige vader zag in, dat er met het onwrikbare besluit van zijn zoon niet te gekscheren viel. Hij gaf toe, maar stelde — ook zeer verstandig — als voorwaarde dat Willy eerst de Handelschool geheel zou afloopen en eindexamen zou doen. Willy sliep dien nacht als een roos en droomde een verrukkelijken kunstenaarsdroom.

Krijtstudie (Elspeet).

Aan het contract werd door beide partijen stipt de hand gehouden. Willy deed met glans zijn eindexamen en zijn vader liet hem nu met hart en ziel zijn neiging volgen. De algemeene ontwikkeling en vooral de taalkennis op de Handelschool verkregen, zouden hem in zijn nu volgende carrière van zeer groot voordeel zijn. De aangewezen weg was nu eerst de Amsterdamsche Rijksacademie, waar hij de uitmuntende lessen van de hoogleeraren Allebé en Wijnveld met groote opgewektheid en ambitie volgde. Tot zijn medestudenten behoorden in die dagen Tholen, Dake, Voerman, Haverman, die evenals Martens tot de meest verdienstelijke élèves behoorden en daar ook hun weg gevonden hebben. Voor Martens leidde die weg over Parijs, waarheen zijn vader — toen reeds volkomen verzoend met de kunstenaars-aspiratiën van zijn zoon — hem in 1881 liet gaan. Een cursus aan de Ecole des Beaux-Arts, waar toen Hébert en Cabanel aan het hoofd der schilderklasse stonden, werd den jongen man sterk aanbevolen. Het élève-atelier van Cabanel was in die dagen zoo bijzonder in trek, dat Martens er geen plaats meer kon vinden en zijn landgenoot De Josselin de Jong, die van de Antwerpsche Academie naar Parijs was gekomen, daar geen gezelschap kon houden. In die dagen was echter nog sterk in zwang de usance bij de voorname artisten, als Bonnat, Cormon, Dagnan Bouveret, om er een bijzonder atelier (zoogenaamd atelier libre) voor élèves op na te houden, meer ter cultiveering van eigen artistieke glorie dan om er geldelijk voordeel van te behalen. De lessen werden niet

gehonoreerd; alleen de kosten van het atelier en van de modellen werden maandelijks over de leerlingen omgeslagen.

Martens liet zich inschrijven bij Bonnat, toen reeds „un très grand seigneur," die zijn leerlingen slechts ééns in de week, gewoonlijk des Zaterdags in de

Studie (Elspeet).

morgenuren bezocht, maar dan ook zijn critischen blik geducht liet rondgaan. In drie woorden zei hij gemeenlijk alles, wat de leerling weten moest. Frits Jansen, zoo vertelde mij Martens, was van dat atelier-Bonnat een van de kranen.

Na ook nog een jaar op het atelier-Cormon te hebben gewerkt, ging Martens een eigen atelier betrekken en zelfstandig werken. Van stonde begon voor hem

een zeer moeielijke tijd, niet zoo zeer in materieel opzicht als wel om op dat immense arbeidsveld, dat men de Parijsche kunstwereld noemt, ook een klein pleksken te vinden dat hij zijn eigendom kon noemen. Eerst na 11 jaren zou hij inzien, evenals vóór hem Jacob Maris en Artz, dat voor de echt Hollandsche kunstenaars Parijs altijd het land der vreemdelingschap zal blijven. Voor de opvoeding in de techniek uitstekend, maar een Hollandsch kunstenaar moet den vaderlandschen bodem onder zich voelen, moet de Hollandsche lucht inademen, haar rijkdom van tonen in zich opnemen en leven te midden van al dat eigendommelijke, dat van oudsher de voedsterplaats is geweest voor de Hollandsche Schilderschool.

Uit mijne gesprekken met Martens, maar vooral uit zijn werk in het begin van zijn terugkeer naar het vaderland, kon ik den invloed van zijn verblijf in Parijs ten duidelijkste bespeuren. Hij heeft er thans nog alleen het goede van overgehouden: zijn aangename, beschaafde manieren, het zeer gedistingeerde in zijn optreden dat hupschheid en vriendelijkheid niet uitsluit, zijn sierlijke, correcte uitspraak van de Fransche taal en zijn relaties met de buitenlandsche kunstwereld, die dikwijls aan zijn kunstbroeders in Nederland ten goede zijn gekomen, wanneer hij onze school op tentoonstellingen in het buitenland vertegenwoordigde. Ook is er nog wat anders van den vroegeren Parijzenaar in hem overgebleven. Als colorist is hij in de acht jaren, sedert hij tot ons teruggekeerd is, op en top Hollander geworden. Maar wanneer hij een portret schildert, komt de kunstenaar weer boven, die de beste kanten van de beroemde Parijsche artisten in dat genre bestudeerd en in zich heeft opgenomen. De sierlijkheid in de pose van zijn sujet, de mooie lijnen van de figuur, de gratie van beweging, de harmonie tusschen licht en donker zijn in hooge mate Martens' karakteristieke eigenschappen als portretschilder. Ik ken van hem een zeer voornaam kunstwerk van dien aard: de beeltenis eener jonge schoone vrouw in avondtoilet, in ongedwongen elegante houding zittend aan een tafel. Haar kleed is puur, wit satijn van een onvergelijkelijk schoone stofuitdrukking. De matte zilverglans verhoogt de blanke teinte van kopje en armen en gaat verrukkelijk samen met het bont van den mantel en den fraai gekozen fond. Al die details zijn meesterlijk opgevoerd en toch trekken zij slechts bescheiden de aandacht, want boven alles domineert de zachte lieftallige uitdrukking van het fijn besneden gelaat met de innemend vriendelijke oogen en het blanke incarnaat. Dat portret is een wonder van zachte, teedere en toch zoo krachtig uitgesproken harmoniën.

Krijtkrabbel.

Martens schilderde dit portret, toen hij nog te Parijs woonde. Hij had zich

toen neergezet in een echt landelijk huisje te Nanterre in de buurt van St. Germain en Marly. De jaren, die achter hem lagen, waren jaren van stoeren arbeid geweest. Na heel wat vruchtelooze pogingen had hij het geluk gehad zijn eerste schilderij te verkoopen aan den heer Albert Goupil, wiens huis zoo'n belangrijk aandeel had in de verspreiding der reputatie van de Hollandsche kunst door gansch de beschaafde wereld.

Ik kan mij nog levendig voorstellen — zeide Martens mij — wat dat eerste succes-werk voorstelde. Mijn model was een aardig buurmeisje in een wit kleedje met witten hoed, dat coquet uitkwam tegen een blauwen fond. Ik had een bloemenmeisje van haar gemaakt, althans ik weet nog wel, dat er bloemen in haar schoot lagen.

Aangemoedigd door dat succes heb ik een poos in dat genre voortgewerkt.

Maar — zoo viel ik hem in de rede — dan herinner ik mij uit dien tijd een allercharmantst genre-schilderij van dien aard. 't Is of ik het nog zie hangen, op de Driejaarlijksche in Den Haag, in de achterzaal links. Het coloriet trok dadelijk de algemeene aandacht. Rose was de hoofdtoon van het Parijsche dametje in haar boudoir, in een kleedje van die nuance. Maar er waren nog andere mooie kleuren in dat fantaisie-portret, in 't fraaie incarnaat van 't vleesch van handjes en gelaat en vooral in den warmen fond.

Krijtkrabbel.

Ja, van dat schilderij heb ik veel pleizier gehad, dat behoort thans tot de collectie van den heer Mr. J. G. Patijn, toen president van de tentoonstellingscommissie, die het eenige dagen na de opening van mij kocht.

Tusschen het schilderij van Albert Goupil en dat van mr. Patijn lag een wereld van hard werken. Martens heeft altijd veel neiging gehad voor het groote decoratieve genre, opgewekt door vele voorbeelden van schilders van naam als Puvis de Chavannes, Besnard, e. a. Groote composities trokken hem zeer aan. In 't Louvre had hij verscheidene copiën gemaakt naar de Italianen. Naar Botticelli hangt er op zijn atelier nog een compositie van levensgroote figuren. En zoo heeft hij ook in zijn Parijsche periode van tijd tot tijd, tot afwisseling van zijn portretten en kleinere genrestukken, het hart kunnen ophalen aan groot figurenwerk, waarvoor een reis naar Italië hem ook in geestdrift had doen ontvlammen. Gedurende een zijner vacantie-reisjes naar Holland, schilderde hij in het huis van den heer Van Gijn te Dordrecht een geheel decor, plafond en wanden, voor een eetkamer, dat hem prettig afging. Ook maakte hij de panorama-manie mede, hoewel in den na-bloeitijd, toen de groote attractie en de groote pecuniaire voordeelen, die de Detailles en de Philippotaux er mee gemaakt hadden, van de panorama's reeds af waren. Op

aanzoek van een Hollandsche Maatschappij, die te Kopenhagen een panoramagebouw exploiteerde, toog hij daarheen om de restauratie op zich te nemen van het panorama voorstellende den ondergang van Pompeji, door Castellani, waarvan de eene helft slecht geschilderd was en veel geleden had. Hij sloeg zich daar dapper door heen, hoe vreemd het werk ook voor hem was. Een paar jaar later, in 1886, werd hem weer uit Amsterdam een dergelijke opdracht gedaan, thans voor een geheel nieuw panorama, dat hij in de hoofdstad begon en later te Kopenhagen voltooide. Aan dat panorama was zijn medewerker Ferd. Oldewelt. Het stelde voor den laatsten dag der Commune of de inneming van Parijs door de troepen van Versailles. Martens had voor dit reusachtige werk uitgebreide studies gemaakt van af de Buttes Chaumont, waar hij een koffiehuishouder aantrof, die hem omtrent de evenementen, de positiën over en weer van vriend en vijand in alle details uitmuntend inlichtte, waarnaar hij zijn eerste schets ontwierp.

Het was een harde arbeid en slechts een voorbijgaand, vluchtig succes. In 't volgende jaar, 1887, behaalde hij op de Parijsche tentoonstelling (den Salon in de Champs Elysées) zijn eersten schoonen lauwer. De jury vermeldde hem eervol wegens zijn portret van Mme Colonne, echtgenoote van den bekenden concert-dirigent, zelve cantatrice van naam die vele élèves vormde. Dat portret, waarin pose en gelaatsexpressie allergelukkigst waren, trok toen zeer de aandacht. Het was meer dan een gewone aanmoediging voor den jongen schilder, want de Hollanders mogen met hun school in menig opzicht die van andere natiën overtreffen, in 't portret hebben de Fransche artisten een hoogte bereikt, die hun door de Nederlandsche schilders zeker niet betwist zal worden. Wanneer een Hollandsch artist een portret maakt dat in Parijs de aandacht trekt, dan kan men gerust zijn dat het goede qualiteiten bevat.

Krijtkrabbel.

Aan Martens begon toen het succes toe te lachen, maar tegelijk deed ook het heimwee naar het land zijner kunstbroeders zich steeds krachtiger gevoelen. In de 11 jaren die hij te Parijs doorbracht, was hij meermalen naar Nederland overgekomen om er portretten te schilderen en studies te maken. Op een van die reizen leerde hij te Leiden zijn echtgenoote kennen en was niet lang daarna met het hooger beschreven portret zijner vrouw en met de beeltenis van den bekenden landgenoot te Parijs, den heer Wunderly, schitterend vertegenwoordigd in de Hollandsche afdeeling van de Beaux-Arts der wereldtentoonstelling van 1889. Van dien tijd dagteekenen ook zijn officieele relaties met de Neder-

„Portret van H. M. de Koningin-Moeder”

NAAR EEN SCHILDERIJ

eigendom van H. M. de Koningin.

landsche Kunst. Het vertrouwen zijner kunstbroeders riep hem in 1888 om als gedelegeerd commissaris de belangen van de kunst van zijn land op gemelde tentoonstelling te behartigen. Het bleek al spoedig dat die belangen hem uitnemend waren toevertrouwd. Naar men zich herinneren zal, was nu 11 jaren geleden de Hollandsche afdeeling te Parijs een beslist succes. Voor een goed deel was dit aan de onvermoeide pogingen van Martens te danken, en toen de jury, waarvan Ad. Artz de vice-president en Martens lid was, aan 't werk toog, ontving onze afdeeling een ruim aandeel der bekroningen. Of deze erkenning van de qualiteiten der Hollandsche school den Franschen artisten nu wel zoo van harte afging, mag betwijfeld worden, maar de publieke opinie was haar te machtig. Over 't algemeen zijn de Franschen geen onbepaalde bewonderaars van de Hollandsche, trouwens van geen enkele andere vreemde kunst. Meissonier kwam er tegenover Martens rond voor uit, dat hij het werk van onze figuurschilders slecht gebouwd vond. Een superieur schilderij van Alb. Neuhuys b. v. liep hij bijna onverschillig voorbij. Te midden van deze niet al te sympathieke elementen was Martens juist op zijn plaats om het goed recht van de Hollandsche kunst in zijn sierlijk Fransch met warmte te bepleiten. Aan hem en aan Artz was die taak best opgedragen.

De Weduwe, schilderij in het bezit van den heer C. te Venetië.

De Fransche regeering zette er het zegel op, door Martens te benoemen tot ridder in de orde van 't Legioen van Eer. Hij woonde in Parijs nu nog den strijd tusschen de Bouguereau-isten en Meissonieristen bij, die eindigde met de splitsing der artisten in twee groepen, die van de Champs Elysées, de zoogen. officieele kunst met Bouguereau aan de spits, en de secessionisten of Société Nationale, die sedert haar Salon op het Champs de Mars bleef houden. Na zich, met andere landgenooten, bij deze laatste te hebben aangesloten, trok Martens in 1891 voor goed naar Holland, waar hij zich metterwoon in Den Haag vestigde.

Zijn werk kende men hier reeds lang. Het juffertje van Mr. Patijn en de dame in 't wit satijn hadden hem hier in de schatting der kunstvrienden goed gedaan. Maar Martens begreep al ras, dat hij eigenlijk weer van meet aan moest gaan studeeren. De Parijsche lucht, al had hij er al veel buiten te Nanterre in geleefd, was zoo geheel anders dan die van Holland. De voorwerpen leken hem zoo ontzaggelijk veel mooier in dien rijkdom van atmospherische tinten en vooral de bevolking van het platteland bood met die omgeving zoo'n heerlijke harmonie. Naar Elspeet en Nunspeet trok hij in den nazomer en schilderde daar zonnige tuintjes en gemoedelijke plekjes grond, waar kinderen spelen en boeren en boerinnen aan den arbeid zijn. De teekenaar en smaak-

Speelmakkers, schilderij in het bezit der firma Boussod Valadon & Co. te 's Gravenhage.

volle compositeur kwam daar eerst goed tot zijn recht. Men verbeelde zich toch niet, dat die leuke gevalletjes, die Martens pleegt te schilderen, den schilder zoo maar opwachten en blijven poseeren zoo lang tot de studie voltooid is. Daar is heel wat geduld en overleg, studie en talent voor noodig om die landelijke modellen onder zijn bereik te krijgen in den stand zooals de schilder het wenscht.

De figuurschilders gaan tegenwoordig gansch anders te werk dan hun voorgangers een vijftig jaar geleden. Er waren toen bijvoorbeeld in Den Haag veel meer modellen, die van het poseeren in de schilderateliers hun beroep maakten. Was er geen levend model in het atelier, dan stond daar toch

altijd een ledepop of mannequin, waarnaar de figuren in de romantische interieurs van die dagen geschilderd werden. Het genre van die dagen, veeltijds dametjes in satijnen kleedjes of ridders in mooie pakjes, bracht dat zoo mee. Van het levend model werd dan een uitvoerige studie met potlood gemaakt naar de plooien van een satijnen kleed, en den volgenden dag werd het mannequin het kleed aangetrokken en volgens de teekening plooitje voor plooitje zoo geschikt dat de japon op 't laatst stond om naar te schilderen.

Had een kunstbroeder een fraai stuk zijde of fluweel in zijn bezit, dan werd dit wel eens uitgeleend aan een confrater, en zoo kwamen dezelfde knappe

Aardappelrooien.

modellen en mooie kleedjes dikwijls op verschillende interieurs voor. In den tijd van Huib van Hove leefde hier een beroemd model, een jonge vrouw, Kee Keizer genaamd, die zoowel om haar knap, rijzig figuur en fijn gezichtje als om haar geschiktheid voor poseeren algemeen op de ateliers der Haagsche figuurschilders gezocht was. Zij was gewoonlijk de geheele week bezet, evenals zeker mooi rokje, dat aan een bekend Haagsch artist toebehoorde van atelier naar atelier verhuisde. Men kon het model en het rokje dezer dagen in *Pulchri* nog bewonderen op een groot interieur van Huib van Hove in de veiling Van Vloten.

't Is misschien te betreuren, dat die kunst thans voor goed in de ban is gedaan, in zoover zij aan correctheid niet te wenschen overliet, terwijl de schaduwzijde van de tegenwoordige opvatting, die de interieure modellen uit de ateliers heeft verwijderd, in 't geheel niet valt te miskennen. Maar de

serieuse, wezenlijk knappe beoefenaar van het plein air schilderen heeft veel onwaars en onechts gebannen en de waarachtige kunst een groote schrede vooruit gebracht.

Martens vertelde mij, dat hij zelden een portret onder gunstiger omstandigheden had geschilderd dan dat van H. M. de Koningin op een zomerschen dag in de volle zonnige buitenlucht van het lustoord Soestdijk. De taak was natuurlijk oneindig moeielijker dan een portret binnenskamers, want het verschil in schakeeringen van het licht op het gelaat en langs de figuur is niet te

Binnenhuis te Nunspeet

beschrijven. Alles werkte dien dag samen: een mooie dagtoon, een uitgezocht plekje in het park, en tegen den achtergrond van hoog opgaand geboomte de slanke, bevallige figuur van Hare Majesteit in een ongedwongen, bevallige houding.

Het succes van deze bekoorlijke beeltenis is zoo levendig in de herinnering van alle landgenooten, dat ik er niet verder over zal uitwijden. Alleen nog deze eigenaardige bijzonderheid, dat velen bij 't eerste aanschouwen van de reproductie naar het schilderij, getroffen waren door dat beeld der bevalligheid, dat zij voor een fantasie hielden, en eerst daarna hun aandacht zich vestigde op de treffende gelijkenis van het kopje, waarin zij onze Koningin herkenden.

Martens' portret van de Koningin in 't schoone park van Soestdijk en dat van zijn echtgenoote in de wit satijnen robe behooren in het portret-genre tot zijne schoonste veroveringen. Op zijn hoog en ruim atelier aan de Laan van Meerdervoort hangt dat mooie vrouweportret naast een andere, even kapitale en levensgroote beeltenis van Mevrouw Martens, eenige jaren later geschilderd en in 1895 op de tentoonstelling van Berlijn met de gouden medalje bekroond. Het maakte een jaar te voren deel uit van een groepen-tentoonstelling in *Pulchri Studio*, waar de critiek er zich zeer gunstig over uitliet.

Krijtstudie (Elspeet).

Van vroegere bezoeken aan zijn atelier herinner ik mij twee uitmuntend geslaagde levensgroote beeltenissen van den heer en mevrouw Ruys de Beerenbrouck te Maastricht, een portret van mevrouw de Stuers, een levensgroot beeld te voeten uit van wijlen Z. M. Koning Willem III, door Martens geschilderd op bestelling van H. M. de Koningin Regentes en door H. M. bestemd voor het Koninklijk paleis „Het Loo", en het naar Batavia vertrokken schoone portret van H. M. Koningin Wilhelmina in galagewaad, dat in Insulinde's hoofdstad in het gouvernementspaleis hangt, na eerst hier in *Pulchri* eenige dagen tentoongesteld te zijn geweest. Ook dit portret werd zeer geprezen om de smaakvolle schildering van het mooie kopje en de armen, den juisten lichtval over de figuur, de beweging van gratie en majesteit en de knappe, gedistingeerde schildering der stoffen van het op de wit marmeren trappen in rijke plooien neerhangende staatsiegewaad. Een tikje voorname chic, naast al zijn overige degelijke qualiteiten, komt bij den portretschilder Martens altijd om den hoek kijken.

Zijn boerenvrouwtjes van Nunspeet zijn juist het tegendeel van chic, en contrasteeren in hun rustieken eenvoud eigenaardig met Marten's creatiën van heeren en dames van gelijke bewegingen als hij.

Op de officieele relatiën van Martens met de Nederlandsche kunst en hare beoefenaars moet ik nog even terugkomen. Een reeks van vijf jaren was hij

Studie aan „de Zoom" te Nunspeet.

de volijverige secretaris van het genootschap *Pulchri Studio* en werkte al dien tijd met zijn vriend H. W. Mesdag aan den bloei van dat gezelschap, dat aan zijn belangstelling en initiatief veel te danken heeft. Naar zijn denkbeeld werden de zeer geslaagde groepententoonstellingen gehouden, die voor *Pulchri* een groot succes waren. Van collective tentoonstellingen in groote kunst-

centra buiten Nederland was hij gedurende zijn secretariaat de krachtige motor, en toen in 1894 te Antwerpen de Internationale tentoonstelling zou gehouden worden, benoemde de Regeering hem tot Rijkscommissaris. Dat hij ook toen de belangen van de Nederlandsche kunst uitstekend wist te behartigen. bewees na afloop de onderscheiding hem te beurt gevallen door zijn benoeming in de orde van den Nederlandschen Leeuw.

Bij alle groote qualiteiten van de Nederlandsche schilderschool lijdt zij niet aan overmaat van fijnen smaak. Dezen bezit Martens, dank zij zijn natuur en zijn Parijsche periode, in bijzondere mate, wat men ook veeltijds waardeert in zijn schoone aquarellen. Moge hij die deugd in zijn werk nog lang ten toon spreiden tot meerdere glorie van de Nederlandsche kunst.

J°. A. Haaxman Jr.

MEVROUW
S. MESDAG—VAN HOUTEN

DOOR

ANNA C. CROISET VAN DER KOP.

Stilleven (Vruchten), houtgravure naar de aquarel van Mevr. S. Mesdag-van Houten.

MEVROUW S. MESDAG—VAN HOUTEN.

„De Goden verkoopen de beste dingen voor zweet en arbeit." Toen Joost van den Vondel „den 25sten van Grasmaent 1650" deze geloofsbelijdenis neerschreef, was hij reeds in de gelegenheid geweest, de waarheid dier stelling proefondervindelijk te bewijzen.

„Zweet en arbeit," wie ze mogen schuwen, allerminst de hooge geesten, wien het gegeven is, een eigen beginsel voor te staan en met kracht van overtuiging daarvoor den strijd te ondernemen tegen onkunde, wanbegrip en overgeërfde gewoonte, in sleur ontaard.

„Des Lernens ist kein Ende" was de spreuk, die Robert Schumann dagelijks zijnen leerlingen voorhield; zij mocht als leuze gelden van de krachtige figuur, die arbeidt zoolang het dag is en de voelhorens uitsteekt naar alle kanten, of er bouwstof gevonden mocht worden ter hoogere volmaking van geest en talent, Mevrouw S. Mesdag—van Houten.

Vondel wordt het ter eere nagegeven, dat hij op vijf en twintigjarigen leeftijd nog een begin maakte met het aanleeren van vreemde talen; Mevrouw Mesdag, den 23sten December 1834 te Groningen geboren, nam niet vóór 1870 voor het eerst het teekenpotlood in de hand. Niet uit luim, maar uit aandrang.

Jong getrouwd — sinds 23 April 1856, — gingen de eerste dertig jaren van haar leven voorbij als die van zoo menigeen. Wat er in haar sluimerde, zij was er zich in 't minst niet van bewust, al noemde hare omgeving haar ook: „niet als anderen," „buitengewoon." Wel kenmerkte haar van jongsaf eene sterke neiging tot denken en onbeschroomd doordenken. Doopsgezind en geloovig, vond zij evenwel in Busken Huët's „Brieven over den Bijbel" een nieuw gezichtspunt, verhelderd door den omgang met en de voorlichting van den scherpzinnigen theoloog, den Groningschen predikant Straatman. Schipperen was haar vreemd; zij voelde, dat één steen uit zijne voegen gelicht, het geheele gebouw moest doen instorten, en met onverbiddelijke consequentie gaf zij prijs, wat hoogstens tijdelijk gered had kunnen worden.

Was het zoo in het godsdienstige, niet anders, waar het de toekomst betrof van den man, voor wiens werkkracht zij achting had en in wiens talent zij vertrouwen stelde, haar' echtgenoot. Zij was bereid, met hem vereenigd den kamp te bestaan, en onvermoeid stond zij hem ter zijde in het overkomen der hinderpalen, die hem den weg versperden; met hem zocht en dacht en studeerde zij. Voor haar zelf was deze studie de opwekking van het sluimerend talent. Geboren artiste, kwam het haar bovendien zeer ten goede, eerst te Oosterbeek, later vooral ook te Brussel in een kring van begaafde kunstenaars te verkeeren. Haar begrip van kunst, op den tast af juist, werd er door bevestigd; de vage denkbeelden werden scherper omlijnd, zij wachtten slechts op belichaming.

Maar mocht zij al eene enkele maal voor zich zelve een potloodkrabbeltje op het papier hebben gebracht, de techniek der kunst was haar vreemd gebleven. Hier lag het groote bezwaar, haar doode punt: zou zij er ooit overheen komen? De vingers tintelden haar om de teekenstift, het penseel ter hand te nemen; maar zij had de macht niet, eene behoorlijke lijn te zetten.

Diep gevoelde zij het: „bij trappen klimt men eenen toren op, en niet zonder trappen, tenzij met gevaer van den hals te breeken." Daarom liet ook zij zich „de beginsels die altijt moeielijk vallen, niet verdrieten." Reeds

in Den Haag gevestigd, zag zij er, ofschoon de dertig voorbij, niet tegen op, teekenles te gaan nemen bij den vriend van den huize, d'Arnaud Gerkens.

Allerlei voorwerpen zocht zij in potlood, krijt of waterverf weer te geven met eene juistheid en nauwgezetheid, die een welsprekend pleit houden voor den hoogen ernst van het streven, dat er aan ten grondslag lag. Het was

niet een beginnen; 't was een inhalen van verloren uren. Het werktuiglijke van het doen was bij deze beginnende kunstenares de vrucht van het denken; wat de meesten mechanisch leeren, kostte haar inspanning, was haar eene worsteling. Hoe zuiverder en sterker de inwendige drang was, waarmee zij de teekenstift ter hand nam, des te drukkender was het gevoel van onmacht tegenover den vorm, des te beklemmender de vreeze, of zij wel ooit naar waarde uiting zou kunnen geven aan wat haar steeds duidelijker als ideaal voor oogen stond.

Met vasten wil en zeldzame energie ging zij af op haar doel, zich oefenend, zoekend, arbeidend. De voorwerpen, eerst afzonderlijk bestudeerd en geteekend, werden vereenigd tot kleine stillevens; vruchten, bloemen kwamen aan de beurt; nu en dan ook werd er naar een model geteekend; en opmerkenswaardig is het, hoe juist het karakter der dingen werd getroffen.

Al heel spoedig, in 1871, werd een begin gemaakt met het schilderen met olieverf. Een paar studies van Scheveningen waren de eerste. Verder werd van alles aangegrepen, als grondslag van studie genomen: bladen en struiken uit den tuin; van alle boomsoorten, eik, beuk, eschdoorn, kastanje, een' tak, met en zonder bloesem, om aard en karakter van iedere plant te kennen en te begrijpen; Delftsche vazen en koperen potten, die, met bloemen of takken, tot stillevens werden. Een niet minder dankbaar, maar moeilijk sujet was de hond, de groote Newfoundlander. Levensgroot en staande werd Nero op het doek gebracht, met eene vastheid van lijn, die van een krachtig oorspronkelijk talent spreekt. Eene andere studie werd er gemaakt van zijn' kop, den zwarten, die karakteristiek is weergegeven en fraai afkomt van den witten achtergrond. [1])

Den zomer van 1871 en volgende jaren maakte Mevrouw Mesdag zich ook ten nutte, om veel buiten in de vrije natuur te werken. De Scheveningsche Boschjes en het met boomen en opgaand hout begroeide duinterrein achter de villa Plantlust aan den Scheveningschen Weg, waar later een klein atelier voor haar werd gebouwd [2]), leverde een ruim veld van arbeid op. Meestal was het samen met de van nature begaafde Henriëtte Lindo, dat Mevrouw Mesdag buiten studeerde; wederzijdsch en wederkeerig was de invloed der beide schilderessen; en eene hulde aan het talent der eerste mag het heeten, als wij vernemen, hoe gaarne de laatste erkent, door het samenwerken met Juffrouw Lindo veel geleerd te hebben.

Een kenmerkende trek is het van het zelfbewuste individuëele in de hoogere geesten onder ons, menschen, dat zij niet alleen het talent naast zich dulden en waardeeren, maar ook gaarne met de jongere krachten een eindweegs

1) Aanwezig in het museum Mesdag.
2) Nu verplaatst naar een der hoogste duinen van de villa Duinauwe.

medeleven. Vondel was negen en zeventig jaar oud, toen hij Antonides van der Goes kwam aanmoedigen, door een paar regels uit het treurspel van den twintigjarige over te nemen voor eigen drama; en Mr. Willem Bilderdijk een eind in de vijftig, toen hij het genie van den zeventienjarigen Da Costa kweekte; Rembrandt vereenigde eene geheele reeks jonge kunstenaars om zich, zonder vreeze voor betimmering zijns lichts. En zoo is dit het kenmerkende mede van het geniale in den kunstenaar en de kunstenares, dat het verheft en opheft wie eveneens de schoonheid dienen. Niet anders is het met Mevrouw Mesdag en de jongeren, die met haar werken. Hebben dezen veel aan haar te danken, niet minder gaarne erkent zij de waarde van den omgang met wie door oorspronkelijke opvatting en ernstig streven, door zoeken en studeeren, haar steeds opnieuw tot nadenken stemmen; eigen begrippen aan andere opvattingen doen toetsen. Haar geoefende smaak wordt aldus nog meer verfijnd; hare ideeën worden er nog lichtender door. En niet op het gebied van schilderkunst alleen. Evenals Vondel „kennisse van verscheide wetenschappen” onmisbaar achtte, „om zijn werk naar den eisch uit te voeren”, is ook zij er van doordrongen, dat weinig haar' arbeid meer ten goede komt dan uitgebreide kennis op velerlei gebied. Vandaar, dat zij niets beneden hare aandacht rekent om er over

na te denken; dat ook zij „ieder meester in zijn kunste en ambacht" gelooft; dat zij muziek tracht te begrijpen, op de hoogte is van de moderne letterkunde, en de dichter aan een woord van lof uit haar' mond waarde hecht.

In de zomermaanden van 1872 brachten Mesdag en zijne vrouw verscheidene weken door te Vries in Drente. Hier, te midden van de dichterlijke Drentsche heide, was gelegenheid tot studeeren bij uitnemendheid. De schaapskooi, de schapen zelf, de schuur, de voorwerpen in de schuur, de landelijke figuurtjes, zij werden alle afzonderlijk geschetst, geteekend of op het doek gebracht, niet om ze zelf als sujetten te gebruiken, maar om ze als stoffage te doen dienen in het landschap.

De geheimzinnige poëzie der heide bovenal boeide Mevrouw Mesdag en maakte een' onuitwischbaren indruk op haar. Verre van de beschaving met hare zucht om alles effen en eenvormig te maken, is op de onafzienbare heide de mensch en zijne woning, het dier en zijne legerplaats in harmonie met den bodem, met heel de omgeving. Wat de artiste zocht in hare kunst, wat haar als hoogste kunstuiting voor oogen stond, hier, op de Drentsche heidevelden, voelde zij er de bekoring van over haar komen, voelde zij zich geïnspireerd tot haar ideaal: een gedicht in lijnen en kleuren; een lied zonder woorden. Met liefde bestudeerde zij de golvingen van het terrein, dat zich tot in het oneindige uitstrekt, en waarvan zij de stille, eenvoudige poëzie begreep. Tal van studies nam zij er van, waaruit reeds dezelfde aspiraties spreken, die haar later onderscheidden. Nu eens is het haar daarbij in 't bijzonder om de lijn, dan om het schitterende lichteffect of om de oppositie van den grond tegen de lucht te doen. In hare woning teruggekeerd, trachtte zij van die studies schilderijen te maken: heide en veentjes; en er zijn er bij, die onder het schoonste behooren, dat zij heeft voortgebracht.

Twee, drie jaar lang bleef Drente voor den zomer het aantrekkingspunt, waar de indrukken van de natuur verfrischt en verlevendigd werden. In latere jaren waren het de heidestreken der Veluwe: Putten, Bennekom, Ede, Beekhuizen, waar de schilderes heentoog, om nieuwe impressies in zich op te nemen. Wie, die zich voor hare kunst interesseert, kent ze niet, de tintelende roggeveldjes; de gouden hooibergen tegen eene felle blauwe lucht; de opgebonden korenschoven in stemming; de hutjes van Putten met de lage rieten daken, waaruit even de rookvanger te voorschijn komt, de grijze muurtjes en den lagen ingang, waar het gele zandpad heenleidt. Op allerlei wijzen werden deze door haar weêrgegeven; telkens weêr vormden zij het motief tot eene of andere dichterlijke bladzijde. Hier komt de primitieve woonste uit tegen eene blauwgrijze regenlucht, waar het zilveren licht doorheenbreekt. en waarin zich ver in het eindelooze verschiet de lijnen der bruine heide oplossen; daar teekent zij zich scherp en donker af tegen een schitterend lichteffect; elders is zij met geheimzinnigheid omhuld in het late avonduur, als langzaam de dampen omhoogstijgen, die den voorwerpen hunne vaste omlijsting doet verliezen. Vaak werpt dan de maan haar phantastisch schijnsel over het geheel en wordt er

In het Bosch, reproductie naar de aquarel van Mevr. S. Mesdag—van Houten.

eene kunstschepping geboren, zooals die, welke op dit oogenblik te Berlijn ter expositie is gesteld. De maan breekt door de wolken en spreidt haar' stillen glans over de grijze schaapskooi, binnen wier geopende deur de laatste der

kudde ingaan ter ruste. Eene golvende beweging is er in de schapen, die met gebogen kop elkander verdringen om de beschutte legerstede weêr te vinden, eene gelijkmatige in het figuurtje der herderin, die eveneens in gebogen houding en op haar schoffeltje steunend, mede voortgaat naar de donkere opening der kooi, begin en einde harer dagtaak. Haar blauwe rokje verhoogt even het zilverig blauwe licht der maan. Harmonieus stemmen kleur en lijn samen tot een geheel vol mysterie en poëzie:

«Was von Menschen nicht gewusst,
Oder nicht bedacht,
Durch das Labyrinth der Brust,
Wandelt in der Nacht.»

Eene geheel andere is de stemming van het groote doek in het Panorama Mesdag: de beide hutten met de opgebonden korenschoven er naast, die donker van toon zijn tegen de warme gele lucht, door de ondergaande zon in gloed gezet: een machtige kleurensymphonie.

Veelal is het Mevrouw Mesdag alleen om de heide zelve te doen. Niets dan een brok heide, waardoor zich de mulle zandweg heenbuigt, in wiens met water gevulde diepe wagensporen de blauwgrijze lucht weêrkaatst, terwijl tegen het doorbrekende licht aan den horizon een paar eenzame boomen zich afteekenen, geeft een klein dichterlijk geheel, eene schets, die in 1889 aanwezig was op de tentoonstelling van H. W. Mesdag en S. Mesdag—van Houten, eerst in het Panorama te Amsterdam, later in de zaal van *Pulchri Studio* te 's-Gravenhage.

Maar ook tot groote, doorwerkte schilderijen heeft de heide de kunstenares geïnspireerd. Van Beekhuizen dateert een groot landschap met ondergaande zon. Roodbruin gloeit de heidegrond met de gele zandstuivingen er tusschen. Links op den achtergrond verheffen zich donkere bosschen, terwijl in het midden de geelroode zon ter kimme neigt en eene gevoelige lijn rechts den horizon aangeeft. Eene machtige conceptie is het, vol kracht, ruimte en gloed.

Waar de indruk diep gevoeld is, daar is de artiste 't welsprekendst. Aan het station te Ede vertoevende, vanwaar men het volle gezicht heeft op de heide, kreeg zij eene impressie, die haar boeide en niet wilde loslaten. In een paar lijnen werd er eene kleine schets van genomen, die thuis als motief diende voor een fraai kunstgeheel. De warme bruine heide is met paarsen gloed overgoten. Ver op den achtergrond rijzen de slanke stammen der dennen omhoog. wier donkere kruinen nog donkerder uitkomen tegen het schitterende licht, dat door de effen grijze lucht heenbreekt. Alle elementen zijn in harmonie en werken samen om den gewilden eindindruk teweeg te brengen. Kracht en rustige grootheid spreekt uit het geheel en brengt ons onder de impressie, door de artiste gewild

Met de „hutten bij ondergaande zon", werd „de heide van Ede" op de

„Stilleven"

NAAR EEN SCHILDERIJ
eigendom van de schilderes.

internationale tentoonstelling te Parijs in 1889 geëxposeerd en met brons bekroond. Later werden zij met verscheidene andere doeken ter bezichtiging gesteld in het Panorama te 's-Gravenhage, waar een der benedenzalen uitsluitend voor Merouw Mesdag's doeken werd ingericht.

Na de Drentsche heidestudies was het een tijdlang voornamelijk het stilleven, waarop de schilderes zich toelegde, het stilleven in olieverf en waterverf. De aquarellen werden geregeld tentoongesteld op de jaarlijksche exposities der Teekenmaatschappij, waar Mevrouw Mesdag bij voorkeur ieder jaar hare waterverven heenzendt en waar zij veel succes hadden. Al dadelijk kwamen twee hoofdeigenschappen aan 't licht: gevoel voor kleur en eene eigenaardige, individueele opvatting van het stilleven. Waterverf leent zich bijzonder voor kleurimpressies. Zij heeft niet de kracht van olieverf, maar is uitnemend geschikt tot het weêrgeven van het doorschijnende van glas en druiven b. v., het warme coloriet van pruimen en donzige perziken, den goudgloed van peren en meloenen. Vrij en los wilde Verhulst het muziekstuk gespeeld hebben; vrij en los wil het penseel gehanteerd wezen voor de aquarel. Onbetwist was al spoedig hierin Mevrouw Mesdag's meesterschap. Hare vruchten, sappig en rijk van kleur, boeiden het oog. En niet in waterverf alleen. Hare goudgele citroenen en krachtig generfde meloenen in olieverf spraken ieder toe en in die mate, dat velen in Mevrouw Mesdag niet slechts de schilderes van meloenen en citroenen bij uitnemendheid, maar zelfs bij uitsluiting zagen. De tentoonstelling in Pulchri's zaal heeft daarop voor de menigte een ander licht geworpen, dat meer en meer doordrong, toen het Panorama geopend was. Waarin haar meesterschap ook wordt erkend, is in het weergeven van metalen, rood en geel koper, oud brons, waarin zij den glans, den warmen gloed en de vastheid zoo mooi weet te brengen. Dat zij in het stilleven een nieuw accoord heeft aangeslagen, wordt meer gevoeld dan uitgesproken. Voor haar is het stilleven niet een eerste stap op de baan der kunst, naar hare meening kan ook dat de hoogste kunstuitdrukking zijn, het ideaal der kunst vertegenwoordigen. In het museum Mesdag hangt een stilleven van Millet: een bruine aarden pot, koolrapen, een grof broodmes, eene witte steenen kom met tinnen vorken en lepels, voorwerpen, die ons op zich zelf koud laten, maar tot een zoo fraai geheel zijn verbonden, welsprekend in zijne sobere kracht, dat het ons boeit als ondanks ons zelf. Het is er mede als, naar Huët's uitdrukking, met de straatdeunen, waarvan de middeleeuwsche componisten kerkzangen maakten. Zoo kunnen in zich zelf onaantrekkelijke dingen eene idée van schoonheid geboren doen worden, alleen door de macht van den kunstenaar.

Zijn in Millet's stilleven de voorwerpen nog met blijkbare voorliefde geschilderd en bijeengebracht, anders is het met de stillevens van Mevrouw Mesdag. Om het nauwkeurig namaken of weêrgeven van het voorwerp is het haar niet in het bijzonder te doen; als in hare andere doeken zoekt zij ook in het stilleven het lied, het gedicht. Compositie, lijn en kleur, alles moet daartoe samenwerken. Treft haar de goudgloed of de zilverglans van uien, zij zal ze met dezelfde

bezieling tot een kunstgeheel omscheppen als rozen of chrysantemums. Wordt zij aangetrokken door de stemming van een paar witte tulpen in een Japansch bronzen potje of door de warmte van gouden zonnebloemen in een groote bronzen vaas, zij laat de schijnbaar tegenstrijdige elementen zich oplossen in eene hoogere eenheid en maakt er eene boeiende schilderij van. Te moeilijker is dit, ook voor de wereld buiten die der artisten, daar deze uit zich zelve zoo weinig voor een stilleven pleegt te gevoelen. Waarlijk oorspronkelijke temperamenten echter breiden het begripsvermogen der menigte uit, heffen het intellectueele niveau der massa tot zich op. Zelf vaak weinig gewaardeerd, banen zij den weg voor volgende geslachten, door het publiek in staat te stellen, het werk van dezen te begrijpen.

Talrijk zijn de stillevens, door Mevrouw Mesdag op het doek gebracht in verschillende perioden. Overziet men haar' arbeid, op dit gebied, dan treft de groote verscheidenheid en het warme, rijke coloriet. Hier gloeien donkerroode appelen tegen een' donkerrooden achtergrond; daar schittert het wit zijden kleed, waarmeê de grijze aarden pot met de gele stroobloemen in fraaie harmonie is; ginds trekt de bronzen vaas met de gouden ballen de aandacht, waaromheen zich sierlijke salamanders kronkelen, die geestig en vol beweging zijn weêrgegeven; een enkele tak verbindt haar met den grond, waarvan zij omhoog rijst. Op verschillende kleinere doeken zijn de stijlvolle pullen en vaasjes van Rozenburg-faïence met hun fraai modelé, hunne diepe, harmonieuse kleuren en phantastische beschildering, de welbekende „Colenbranders", met gele rozen, roode anemonen of schitterend gekleurde tulpen tot mysterieuse schoonheid vereenigd. Als eene gouden vonk gloeit eene groote donkerblauwe faïence-vaas met een paar losse pauweveêren en den warmbruinen achtergrond van oud goudleer. Eene andere blauwe vaas, eene Japansche, cloisonné, veel grooter nog, die zich tegen het gouden borduursel van een' wit zijden voorhang afteekent, en op dit oogenblik te Berlijn is tentoongesteld, kan als de overgang worden beschouwd tot machtig uitgesproken groote composities in Mevrouw Mesdag's stilleven; iets, waarop zij zich in den laatsten tijd vooral toelegt. Op haar' ezel staat op dit oogenblik een groot doek. Het geeft eene kolossale koperen vaas met deksel, afkomend van een blauwen achtergrond, waartegen in de schaduw rechts een kussen rust van gouden peluche met goenen rand. Het licht, van links invallend, toovert mooie glimmertjes in het warme koper en wordt in schittering opgevangen door een grooten zilveren knoop en de plooien van een wit zijden kleedje op den voorgrond rechts. Links wordt de indruk van ruimte verhoogd door een Oudjapansche pul van ruw ijzer, waarvan

't roodbruin warm gloeit tegen 't gele koper en den blauwen fond. Overweldigend is de indruk van dit schoone geheel. De mooie, expressieve lijn, de rustige harmonie, zij vertolken eene zoo ernstige grootheid, dat het ons bij de aanschouwing stil te moede wordt.

Er zit stijl, er zit prestige in het doek, en dat door de wijze, waarop het sujet is begrepen en opgevat.

Uit Mevrouw Mesdag's individueele opvatting van het stilleven vloeit voort, dat zij ook een brok natuur als stilleven kan zien. Een boomstam tegen de lucht of den grond, soms met water er bij; de wortels der boomen en hoe zij zijn ingeplant in de aarde, vat zij vaak als zoodanig op. Boomstudies uit de Scheveningsche Boschjes en van Plantlust maakte zij veel al in de eerste jaren van hare loopbaan als artiste. In den zomer van 1885 kwam zij te Delden in Overijsel en machtig spraken haar de eeuwenoude beuken, eiken en dennen van het Twickelsche bosch toe, waar ook de kleur van den grond, den gelen leembodem, met ijzeroer doortrokken, indruk op haar maakte. En niet minder impressionneerden haar de grijze beukestammen aan de beek te Beekhuizen, die, in hunne wortels sinds onheugelijke tijden door het water ondermijnd, een vreemdsoortigen groei hebben aangenomen. Van al die impressies werden studies of potloodschetsen mee naar huis genomen, waar zij, bij avond tot karakteristieke penteekeningen en effectvolle houtskoolteekeningen, bij dag tot aquarellen of schilderijen van verschillende afmeting het motief vormden. Soberheid en karaktervolle lijnen kenmerken hare teekeningen; steeds tracht zij hare lijn te vereenvoudigen en het volle accent te leggen op de hoofdzaak.

Door hare langdurige en voortgezette boomstudiën, weet zij het karakter van iedere boomsoort treffend juist in lijn en kleur weer te geven: den slanken zilveren berk, den gespierden rooden den, den machtigen eik. Zij is vertrouwd geraakt met hunne vertakkingen, hun' wortelgroei. Soms zoekt zij in den boom den machtigen stam, en vol kracht laat zij hem uitkomen tegen eene heldere lucht. Eene andere maal treft haar de stevige inplanting in de aarde, of het grillige van de wortels boven den grond, die naar alle kanten als om zich heen grijpen, of het spookachtige van een' ouden boom met zijne knoestige takken bij avond tegen de lucht.

Gaarne mag de artiste in de natuur iets phantastisch zien; het houdt hare verbeelding gespannen en zij rust niet, voordat zij er de uitdrukking voor heeft gevonden. Samengaande daarmede, is hare voorliefde voor maanlichtstudiën en landschappen bij maanlicht in water- en olieverf.

Niet tot de boomen alleen bleef Mevrouw Mesdag's studie beperkt, ook de bosschen inspireerden haar, en de aandrang was geboren om daaraan hare kracht te beproeven. Wat zij in hare bosschen wil uitdrukken is de stille grootheid en het mysterieuse der natuur, waarin alle dingen als met geheimzinnige banden verbonden zijn met wat hen omringt. Boomen, takken en

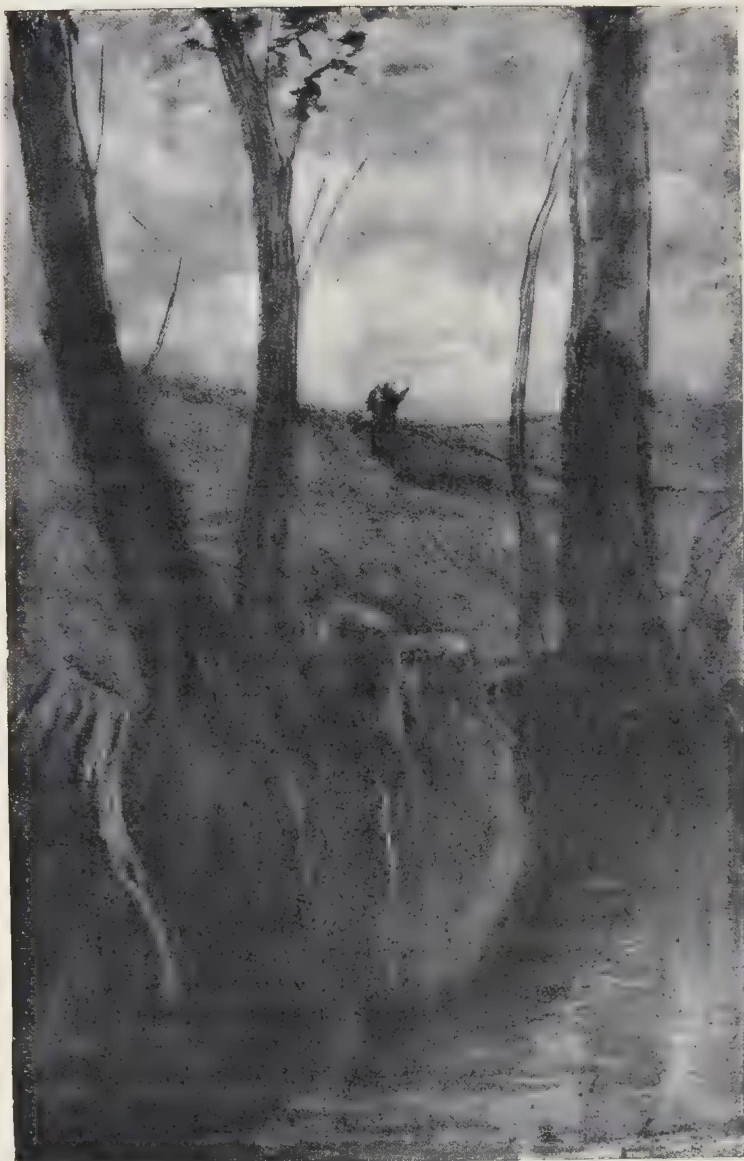
bladeren, hemel en aarde hangen samen, vormen een onafscheidelijk geheel. Hare worsteling nu is, dat geheel te voorschijn te roepen, zoodat wij een indruk krijgen van de volheid, die bosch heet; de aandacht van de samenstellende deelen af te leiden om haar zich onverdeeld te doen vestigen op de hoogere eenheid; eene schepping te dichten, waarin wij ons wegdroomen. Soms komt de expressie voor 't gevoel als vanzelf; soms ook kost het strijd en inspanning, de eenvoudige, duidelijke formule er voor te vinden en wordt het doek over- en overgeschilderd. Zich zelve voldoet de kunstenares maar zeer zelden; vandaar dat oppervlakkige lof haar pijnlijk aandoet, stuitend is voor haar gevoel.

Critiek op haar' arbeid wenscht zij, en ook met de meest onheusche tracht zij haar voordeel te doen.

Hare landschapstudiën — voor een landschap achter Plantlust werd zij in 1884 te Amsterdam met goud bekroond —, de veelvuldige aanraking en het vertrouwd worden met de natuur, deden Mevrouw Mesdag een licht opgaan over de waarde der Fransche schilderschool van 1830. Toen zij in 1867 met haar' man voor 't eerst te Parijs kwam en de wereldtentoonstelling bezocht, waar zoovele meesterstukken van de toen miskende en nu beroemde artisten bijeen waren, hielden geen van beiden er een' indruk van vast in de ziel. Zij gingen ze voorbij zonder ze te begrijpen en keken naar de gedetailleerdheid der anderen. In 1870 was het reeds anders. Courbet's schilderijen en Millet's „Vrouw met de karnmolen" lieten, ofschoon lang niet ten volle verstaan, eene impressie na. Eerst na de Drentsche heidestudies vond Mevrouw Mesdag de eigen indrukken der natuur weerklinken in de kunstwerken der Fransche meesters. En hoe beter zij deze leerde kennen, des te mooier vond zij er het sentiment in uitgedrukt, dat zij zelf in de natuur opmerkte. Door het samen bestudeeren van die kunst, door deze overal op te zoeken, kwamen Mesdag en zijne vrouw er toe, de collectie samen te stellen, die nu de kern uitmaakt van het museum Mesdag en dit tot eene eenige verzameling stempelt. Te Brussel al waren de Mesdag's, eerst in vereeniging met hun' broer, den schilder Taco Mesdag, later afzonderlijk, begonnen, eenige doeken bijeen te brengen, waaronder „Het aanhalen der boot" van Alma Tadema, landschappen van Roelofs, Bilders en Gabriël, de „Liggende koeien" van Verwee en een groot landschap van Boulanger. Eene schets van Corot, eene avondstemming, was de eerste Fransche kunstuiting in de collectie, die steeds werd uitgebreid en nu, behalve tal van teekeningen en aquarellen, een' schat van schilderijen rijk is.

Twee groote kamers *en suite*, naast het atelier van den heer des huizes, waren er in de woning aan de Laan van Meerdervoort oorspronkelijk voor ingericht; toen zij te klein bleken, werd er in 1887 een afzonderlijk gebouw voor opgericht in den tuin, als zijvleugel van het huis. Het museum heeft een eigen hoofdingang — tot nog toe gesloten, — maar is zoowel van het atelier van den schilder als van dat zijner vrouw toegankelijk. Mevrouw Mesdag's atelier, dat gelijkvloers en vlak onder dat van haar' echtgenoot is, en waarin hooge boekenkasten, achter een zwaren voorhang verborgen, onder meer de biographieën van de Fransche schilders der romantische school bevatten, voert door een corridor, waarop een tweede atelier met hare studies en onafgewerkte schilderijen uitkomt, in de groote middelzaal. Deze, waarin de breede vakken der wanden behangen zijn met gobelins en de vloer is bedekt met een Smyrnaasch tapijt, bevat voornamelijk Oudjapansche bronzen en porseleinen pullen en vazen, voor zoover deze niet door het geheele woonhuis, dat zelf een kunstmuseum is, verspreid staan.

In de vestibule leidt de trap naar de eerste verdieping, waar, op een' zijgang, drie ruime zalen met schilderijen uitkomen. Langs de wanden van

den zijgang en van den opgang hierheen van uit Mesdag's atelier, hangen aquarellen van Blommers, Mauve, Weissenbruch, Bosboom, Mevrouw Mesdag en Mesdag zelf; teekeningen van Millet, Daubigny, Willem Maris en Bauer; etsen van Daubigny en Mej. van Houten. Het middelgedeelte van den zijgang is tot een klein vertrek ingericht met Oudperzische bronzen en kasten vol Japansch porselein (Satsuma), oud-blauw en Rozenburg-faïence. In de zalen, waaraan zich op de tweede verdieping ééne groote middelzaal en vier andere zalen aansluiten, zijn de meesters der Fransche, Italiaansche en Hollandsche kunst vertegenwoordigd: Mancini in zijne oorspronkelijkheid en knappe schildering: Montecelli in zijne schitterende kleuren; Israëls met het bekende groote binnenhuis, waarin de oude Scheveninger peinzend voor zich uit zit te staren

Schaapskooi.

bij het lijk zijner vrouw; Matthijs Maris met zijne „symphonie van witten," een jong meisje in bruidsgewaad, gesluierd, en een klein juweel: twee kinderkopjes. Studies en schilderijen van Blommers, Henkes, Jacob en Willem Maris, De Paal en vele anderen hangen naast en tusschen de beroemde Fransche meesterstukken. Blonde en donkere Corots uit verschillende tijdperken zijn 't grootst in aantal; Daubigny beheerscht verscheidene wanden met zijne nocturnes en andere machtige doeken, nog levendig in de herinnering van wie in 1890 de Daubigny-tentoonstelling in Pulchri Studio bezochten; van Millet, wiens krijt- en pastelteekeningen de wanden van woon- en ontvangkamers sieren, is er onder meer, „La Femme du Pêcheur;" van Decamps de grootsche schilderij met de honden. Ernstig klinkt de stem van den genialen, zoo weinig begrepen

Rousseau in kleine dichterlijke scheppingen en groote concepties. Van zijne „Descente des vaches du Jura" is er de schets en de kolossale schilderij zelf; ook zijn wanhoopskreet bij het vellen der oude boomen in zijn geliefd bosch van Fontainebleau weêrklinkt in zijne „Massacre des Innocents." Jules Dupré, Courbet, Vollon, Delacroix, Diaz, Troyon spreken tot ons in bezielde doeken, die eene afzonderlijke studie overwaard zijn.

Van deze allen stelt Mevrouw Mesdag voor zich misschien Millet en Daubigny het hoogst; Daubigny, in wien zij behalve den grooten artist, ook den knappen schilder eert; wiens schilderijen altijd een stuk natuur, maar tevens een uitgesproken geheel geven; Millet, wiens kracht lag in de soberheid, welke het geächeveerde talent kenmerkt; die de natuur terug zocht te brengen tot hare eenvoudigste uitdrukking, om met des te meer intensiteit den indruk weêr te geven, door hem ontvangen; die liever niets wilde zeggen dan zich zwak uitdrukken.

Het is een verheven genot, in de zalen van het museum te toeven, waar de kunst der eigenaars, zooals die in veelzijdige uitingen is vertegenwoordigd, in harmonie is met die der groote meesters langs de wanden.

Van Mevrouw Mesdag bevat de verzameling, behalve stillevens en de groote „Heide van Bennekom" met het schitterende lichteffect, verschillende portretstudies. Het menschelijk gelaat in beeld te brengen, zóó, dat het portret den persoon, dien het voorstelt, scherp en juist karakteriseert, terwijl het tevens een dichterlijk geheel vormt, was een probleem, waarvan de oplossing in overeenstemming was met hare persoonlijke kunstopvatting. In den geest er mede bezig, liet de gedachte haar geen rust, voordat zij er uitvoering aan trachtte te geven; zoo ontstonden, in de jaren 1885 en '86 't meest, schetsen en studies van allerlei personen in verschillend formaat. In het museum hangen twee mansportretten, beide „en profil," levensgroot, in gevaarlijke nabuurschap, en wel boven de meesterlijke portretten van Delacroix en Courbet door hen zelf; niet alleen detoneeren zij hier niet mee, maar, als studies naast doorwerkte schilderijen, doorstaan zij de vergelijking.

Soms is het Mevrouw Mesdag gegeven te improviseeren en legt zij in breede lijnen en machtige tonen het doek aan of schildert in weinige uren een decoratief paneel, zooals het landschap in de bovenzaal van het museum, eene krachtige, oorspronkelijke impressie van de beek te Beekhuizen. Een' frisschen indruk voetstoots weêrgeven is een hoofdtrek van haar talent, evenals van Mesdag zelf. Maar veelal werkt zij lang op hare doeken en acht geene moeite te groot om te zoeken, totdat zij de einduitdrukking gevonden heeft. Het werken zelf is haar een genot; zij werkt omdat zij het niet laten kan. Zij heeft iets te zeggen en tracht er vorm aan te geven. Zij wil wel verstaan worden, maar afdalen tot het niveau der menigte verbiedt haar het geweten als artiste. Populair zal zij nooit worden; maar zij heeft in de kunst een' toon aangeslagen, die natrilt.

A. C. Croiset v. d. Kop.

ALEXANDER HUGO BAKKER KORFF

DOOR

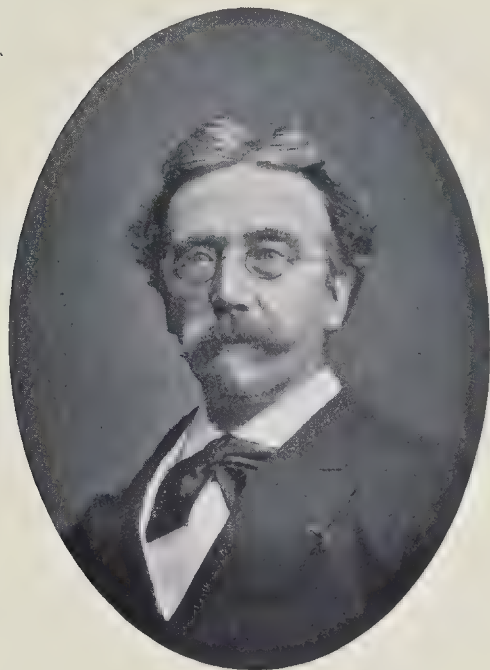
JOHAN GRAM.

De Romance, schilderij, toebehoorende aan Baron von Langenau.

ALEXANDER HUGO BAKKER KORFF.

31 Augustus 1824—29 Januari 1882.

Menigen kunstvriend staat het nog voor den geest, welk een eigenaardigen aanblik de groote zaal van het stations-koffiehuis „Zomerzorg" te Leiden, op 20, 21 en 22 Maart 1882 aanbood. De mise en scène deed evenzeer aan een museum van zeldzaamheden als aan de verzameling van een antiquaar of de uitstalling van een voornamen uitdragerswinkel denken. Antieke meubelen, oud koper-, glas-, porselein- en aardewerk, afgewisseld met allerlei soorten van kostbare zijden, satijnen en fluweelen dames-kleederen, muziekinstrumenten en wapenen, oude gravures en schilderijen. Dit alles vormde in die nuchtere, koudwitte eetzaal een geheel, om den hartstochtelijken verzamelaar te doen watertanden, en het vrouwelijk hoofd van een stijf Hollandsch huishouden allerbedenkelijkst het hoofd te doen schudden.

Nam de bezoeker deze bonte en kostbare verzameling wat nauwkeuriger

op, dan bleek hem al spoedig uit het groot aantal paneelen en doeken, studies en schetsen, schildersezels en teekeningen, dat het de inboedel van een kunstschilder moest zijn, welke hier in het openbaar verkocht zou worden. Inderdaad het was de eigenaardige nalatenschap van den op 29 Januari 1882 overleden kunstenaar Alexander Hugo Bakker Korff, welke te Leiden aan den meestbiedende zou verkocht worden. Al die kostbare stoffen, die glanzige zwaar damasten rokken en glimmend zijden mantilles, die donzen pelerines en rijk gegarneerde japonnen welke gediend hadden om Bakker Korff's onvergetelijke heldinnen te tooien, lagen daar uitgespreid, vol kreukels en plooien. Al die rocaille meubeltjes en fijne snuisterijen, welke de schilder met zulk een smaak en oordeel in het salon of het pruilkamertje zijner rijpe broeikas-schoonen gerangschikt had, stonden voor ons. De geheele inventaris was aanwezig; geen enkel requisiet ontbrak. Doch gelijk het zich daar in het grijze licht van een rilligen voorjaarsdag voordeed, miste het die bekoring en werking, welke de kunstenaar daaraan in zijn schilderachtig atelier wist te ontleenen. De betoovering was geweken. Het waren renpaarden, die men in hun stal zag staan, of tooneelspelers achter de schermen, zonder het kunstlicht, dat hun op de planken zulk eene betoovering schenkt.

In Bakker Korff's atelier op de Haarlemmerstraat te Leiden, in het zoogenaamde Turfdragersgildehuis, waar hij tot zijn dood gewoond heeft, kwamen al die ouderwetsche meubelen, die fijne bibelots en nuffige étagères eerst terdege uit. In die omgeving welke hem in de gewenschte stemming gebracht en met een paar oudere zusters, die zich gaarne er toe leenden, om voor de heldinnen zijner geestig bedachte tafereelen te „zitten", was Bakker Korff het scheppen een bron van genot. Evenals Thomas à Kempis „*in een hoekje met een boekje*" het gelukkigst was, zoo ook zocht Bakker Korff, wien van nature zekere schuwheid en terughoudenheid eigen was, zijne ontspanningen niet in druk gezelschap of in een uitgebreiden kring van woelige vrienden.

Terecht getuigt Vosmaer: „Het eigenaardig karakter, dat het leven en de denkwijs zoowel als het werk van Bakker Korff onderscheidt, ligt in iets fijngevoeligs en innigs, dat het geruchtwekkende schuwt, in eenen ernst, die alleen in eene verfijnde en beschaafde kunst voldoening vindt, in een humor, die, vol komische kracht, waakt om die kracht niet te laten uitspatten."

* * *

Bijna eene halve eeuw geleden, in 1850, was Bakker Korff, na eerst eenigen tijd op het atelier van C. Kruseman te hebben doorgebracht, leerling van den toenmaligen directeur der Haagsche teeken-academie, den historieschilder J. E. J. van den Berg. Elken Maandag om 2 uur hadden wij daar compositieles, en bracht ieder leerling de vrucht zijner fantasie mee, welke in aller bijzijn door den leermeester beoordeeld werd. Het staat mij levendig voor den geest, hoe Bakker Korff, die de oudste was, zijn vindingrijke schetsen en albums meebracht, en hoe wij, jongeren en onbekwamen, vol geestdrift zijne

mooie omtrekfiguren bewonderden. Van enkele dier albums was ook de fabel zelve, het verloop der historie, door Bakker Korff bedacht. In navolging van Retsch en Flaxman waren het eenvoudig met inkt geteekende omtrekfiguurtjes. In de verzamelingen van De Vos en Fodor en in die van Baron Steengracht vindt men dergelijke albums.

„De baas," gelijk wij onzen leermeester betitelden, drong bij ons allen op

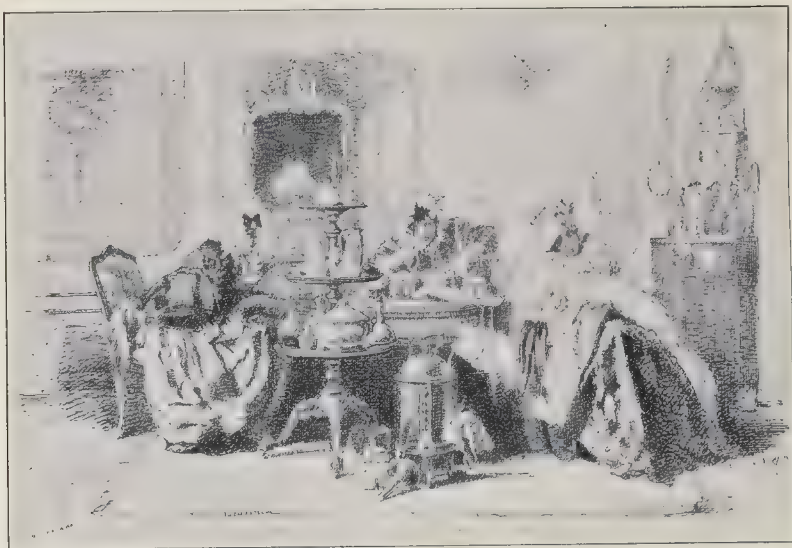

Bijbellezing.

het kiezen van klassieke onderwerpen aan, en zoo wijdde ook Bakker Korff aanvankelijk al zijne studie en gaven aan Bijbelsche tafereelen. De bijval dien hij daarmede vond, ook nadat hij aan de schilderacademie te Antwerpen zijn blik wat ontruimd had, was echter gering. Zelfs dacht de jonge kunstenaar er toen ernstig over, der kunst vaarwel te zeggen en bij zijne familie te Oegstgeest zich aan den landbouw te gaan wijden. Zoowel de weinige aanmoediging, welke zijne kunst vond, als zijne sterke bijziendheid droegen daartoe

bij. En zoo gebeurde het, dat onze Bakker Korff, wiens fijne en humoristische kunst later zoo welkom geheeten werd, zich op het aardappelbouwen ging toeleggen.

De schilder van „het beleg van Sarragossa" — een aardappelenboer! Na een paar verloren jaren kwam hij dan ook weder tot de hem dierbare kunst terug en vestigde zich in het stille rustige Leiden. Daar vond hij zich zelven en werd het hem duidelijk, dat zijn fijne geest zich bij voorkeur in paneeltjes van kleinen omvang, welke zijn bijziend oog kon overzien zou kunnen vermeien en uitstorten. Wellicht was zijne naaste omgeving, de dagelijksche omgang met zijne deftige vrouwelijke familieleden, wel de eerste aanleiding

De zieke. Naar eene teekening.

tot Bakker Korff's oorspronkelijke keuze uit 'swerelds schouwtooneel. Tijdgenooten van Bakker Korff, die hem meermalen op zijn atelier en in gezelschap zijner zusters bezochten, verzekeren althans, dat zij geknipt waren voor de rollen, welke hij haar opdroeg. In hooge mate beschaafd, met dat complimenteuse en romantische, hetwelk het Lamartine-Chateaubriand-tijdperk kenmerkte, waren zij uit tallooze geroepenen de uitverkoren, om de cokette, teerhartige, poezele heldinnen van haar broer voor te stellen.

In 1856 bracht hij de eerste proeve van het door hem gevonden genre onder de oogen van het publiek, en — zijn weg was gevonden. *Veel honden zijn den haas zijn dood*, eene zieke dame door de zorgen van een aantal vriendinnnen meer overstelpt dan gebaat, openbaarde den kunstvrienden een

nieuw talent en den schilder zélf den weg dien hij te volgen had om roem en voordeel te oogsten. Van dat oogenblik af begon hij die onbetaalbare typen te penseelen, welke sedert onder den naam van „Bakker Korffjes" populair zijn en in het buitenland geroemd en met hoogen prijs betaald worden. Het leven der bedaagde deftige juffers is door hem zóo scherp waargenomen en zóo humoristisch weergegeven, dat wij allen onze oude tante er in meenen te herkennen.

Bakker Korff toont zich daarin een fijn satiricus en schildert in zijne verwende, cokette, zich koesterende saletjuffers de hebbelijkheden en al het eigenaardige, soms ziekelijk-gevoelige, der oude jongejuffrouw. Daartoe beschikt

La prise de Saragosse, schilderij, toebehoorende aan Jhr. A. Boreel, den Haag.

hij over een smijdig ragfijn penseel, dat met eene uitvoerigheid, welke den bijval van Meissonnier verdienen zou, niet alleen al de heldinnen zelve, maar ook al het zinrijk bijwerk afbeeldt. Aan alles, tot de geringste beuzelarij, is de grootste zorg gewijd. Elk voorwerp draagt bij tot kenschetsing van het tafereel, maar niets springt te veel naar voren en uit alles spreekt de fijne smaak van den geoefenden en gevoeligen artist.

In al hetgeen Bakker Korff schept, ligt eene gedachte, eene wel overwogen bedoeling; hij geeft niet alleen iets, dat voor het oog schoon is, maar dat ook, vol van zijn eigen gemoed, hart en verbeelding van den beschouwer roert. Toen Bakker Korff's *Naaister* in 1863 in steendruk in „De Kunstkroniek" verscheen, schreef T. van Westhreene: „De voorstelling is zoo uit het

leven gegrepen, dat wij in de verzoeking zijn er eene geschiedenis bij te droomen. Eene geschiedenis, waarin eene goede, deftige grootmoeder zou voorkomen, wier silhouet aan den muur hangt; waarin zou verteld worden van eene familie, die in verval was geraakt, van gedwongen handenarbeid, van verloren illusiën, van souvernirs — als die van het lievelingsplekje in de natuur, waarvan de prent boven het silhouet hangt, — van de aangeleerde zuinigheid en onvermijdelijk overleg, bij dagelijksche aanraking met onbezorgde weelde en zondige brooddronkenheid."

Inderdaad, tot dergelijke mijmeringen en bespiegelingen leidt de kunst van dezen humorist, wiens beeldjes met de hen omgevende stoffage de verbeelding oproepen en menigmaal een geheel levensverhaal vertellen.

Nu kan men er over twisten, in hoeverre de gedachte, die in een plastisch kunstwerk wordt gelegd, de waarde of de bekoring daarvan verhoogt. In den tegenwoordigen tijd versmaden velen het fabeltje of de anecdote, welke in schilderij of teekening in beeld is gebracht. Dat behoort tot het gebied der letterkunde en niet tot dat der schilderkunst, houden deze modernen staande Voor hen is een schaal met oesters en citroen of een aardappelen etende boer meer waard dan *De Romance* of *De Bijbellezing* van Bakker Korff, hoe geestig gedacht en aanbiddenswaardig getoetst beide meesterstukjes ook mogen zijn. Ook ik kan dwepen met de schitterende kleurenharmonie van een mooi stilleven, met de heerlijke stemming, waarin een etende, snorkende, of breiende vrouw geschilderd is, maar wanneer een kunstenaar bij machte is, een of ander tooneel uit de menschelijke komedie zóó fijngevoelig en humoristisch en tevens met zulk eene weergalooze sierlijkheid en distinctie weer te geven, als Bakker Korff in genoemde kunstwerken, dan stijgt mijn genot toch nóg hooger en wordt het eene ontspanning van fijneren aard.

En zoude door dat verwerpen van alle gedachte en fabel, dat minachtend bejegenen van elke schilderij of aquarel, die eene geschiedenis of een voorval in beeld wil brengen, eene geheele reeks kunstwerken van eeuwen her veroordeeld zijn? Al die meesterstukken uit verschillende tijdperken, die met meer of minder duidelijkheid, met meer of minder gevoel en humor, eenvoud of opgeschroefdheid, een of ander voorval uit de gewijde of profane geschiedenis, of uit het leven om ons heen afbeelden, zijn derhalve door die moderne uitspraak op den index geplaatst. Michel Angelo en Leonard da Vinci en Rembrandt en hunne evenknieën zijn door dat vonnis geboycot!

* * *

Toen Bakker Korff voor goed zijn eeredienst aan de ongehuwde jonkvrouwe van goeden huize gewijd had, begon de voorspoed hem toe te lachen. Grif en vlug deden zich de koopers voor, en op de tentoonstelling te Amsterdam in 1862 vereerde men hem eene gouden medaille voor de door hem ingezonden bijdrage.

De bentgenooten te Amsterdam vierden die onderscheiding welke hem en

zijn mede-bekroonden ten deel viel, met een feestmaal. Bij die gelegenheid wijdde een der gasten het volgende vermakelijke gedicht, dat Vosmaer in zijne levensbeschrijving aanhaalt, aan onzen Bakker Korff:

Op Krusemans zolder — zeg, zijt gij 't vergeten —
Daar zaten wij vaak van benauwdheid te zweeten.
Tot dat ge mismoedig van 't aardappelveld
Weer optradt als meester! ja! meester en held.
Want heldenmoed is het, de ploeg en 't houweel
Te ruilen eensklaps voor palet en penseel.

De Jaardag, schilderij, toebehoorende aan Jhr. A. Boreel, den Haag.

Maar ook de turfdragers van Leiden, in wier gildehuis hij zijn kunst uitoefende, waren zoo gestreeld met de groote onderscheiding, die hun bewoner ten deel was gevallen, dat zij hem een fraai beschreven blad met een vers van den hoofdman der turfdragers Van der Hengst kwamen aanbieden.

„Gedachte bij de beschouwing der gouden medaille, geschonken aan den WelEd. Heer A. H. Bakker Korff, ter belooning voor de vervaardiging van ZWEd. kunststuk:

U vlug pinseel doet het paneel
De groote kunst beschouwen
Zoo klimt u eer steeds meer en meer
Door liefde en vertrouwen.

U kunst is groot want na den dood
Hoort men den schilder prijzen
En 't stuk weleer, van duizend, weer
Tot duizenden herrijzen.
Het nageslacht dat kunst verwacht
Zal u in liefde eeren,
Zoo zullen wij aan Rembrandts zij
A. Bakker Korff vereeren."

Toen Bakker Korff eenmaal zijn arbeidsveld bepaald had, vonden zijne

Courantenlezing.

opmerkingsgave en fantasie daar een onuitputtelijk aantal motieven. In het stille deftige Leiden met zijne nog gave patricische huizen uit de 17^e^ en 18^e^ eeuw, werd onzen schilder daarbij eene ruime keuze voor den achtergrond zijner humoristische tafereelen geboden. Statige salons en cokette kamers te over voor zijn doel. Hij had nu zijn type van de bejaarde deftige dame, die, bij voorkeur, in het milieu van het begin dezer eeuw geplaatst werd. Dát was de romantieke periode, de tijd van Lamartine en Feith, waartoe Bakker Korff's sentimenteele, zich koesterende en mijmerende jonkvrouwen zoo geheel behoorden. Vandaar, dat de schilder met wellust beslag legde op alles wat tot dat tijdperk behoorde. Op alles wat hij slechts uit dien tijd kon

machtig worden, aasde hij begeerig, en daar van lieverlede zijne verzamelwoede bekend werd, zond men hem menige bijdrage voor de garderobe of het salet zijner sentimenteele heldinnen.

Niet altijd zijn zij echter sentimenteel. Bakker Korff, die de ongehuwde jonkvrouw scherp gadegeslagen heeft, neemt herhaaldelijk een loopje met haar overdreven fijngevoeligheid, met hare dwaze ingenomenheid met een poes, een ouden zieken hond, een nijdige papegaai of een roman, maar hij toont ons ook haar hooger gemoedsleven als hij in *Bijbel-lezing, Hooglied XI vs. 1*, het drietal figuren voordraagt.

Morgenbezigheden,
schilderij, toebehoorende aan Dr. A. W. Kroon Jr., Leiden.

In het werk van onzen nauwgezetten kunstenaar is laatstgenoemde compositie, van 1880 dagteekenende en door het Haagsch Museum van moderne kunst aangekocht, misschien wel het volledigst en schitterendst. In het midden van een weelderig gemeubeld vertrek met een marmeren schoorsteen, gesneden houtwerk en kristallen kroon uit de 18e eeuw, zijn drie deftige dames aan de ontbijttafel gezeten, omringd door allerlei verfijningen, welke voor zulke donzen zieltjes en porseleinteedere wezentjes uitgedacht zijn. Een zacht licht verspreidt zich door het vertrek, raakt hier en daar een of ander voorwerp aan, zonder de harmonische rust eenigszins te verstoren. Blank en helder, vol relief doet zich de schilderij aan het oog voor. De bejaarde dame in het midden leest uit den Bijbel voor, terwijl de beide anderen aandachtig luisteren.

Uit het Hooglied, het lied der liefde, leest zij voor:

Ik ben een Roose van Saron, een Lelie der dalen.

Dat was zij ook eenmaal, en de bejaarde dame aan hare rechterzijde prevelt

zuchtend bij zich zelve, dat zij het óók eenmaal was. De derde, behagelijk en met zekere gratie in haar armstoel gedoken, met al die smaakvolle nietigheden op den guéridon naast haar, denkt, terwijl de fijne vingers harer blanke, nog mooie hand op de tafel trommelen: dat ze nog wel veroveringen zou kunnen maken.

Dit trio bedaagde jonkvrouwen in hare patricische omgeving is geestiger eñ fijn-humoristischer dan ooit, en de duizende details zijn met zulk eene keurige uitvoerigheid getoetst, dat het oog zich in het aanschouwen van al dat rijke huisraad, dat mollige Smirna's tapijt, die duizenderlei overtollige nietigheden met het grootste welbehagen vermeit. Doch hoe meesterlijk en con amore ook behandeld, toch leiden al die artistiek aangebrachte voorwerpen geen oogenblik af van de hoofdzaak: de lezende en mijmerende jonkvrouwen, wier houding, gelaatsuitdrukking en zieleleven zoo waar zijn weergegeven.

Welk een hartstochtelijk verzamelaar Bakker Korff geworden was, en welk eene waarde hij aan het uitvoerig en smaakvol weergeven van een of ander detail hechtte, blijkt uit het volgende voorval, mij door een bekend kunsthandelaar verteld.

Op zekeren dag klopte hij aan Bakker Korff's atelier aan en werd door den schichtigen, eenzelvigen artist vriendelijk ontvangen. Op den schildersezel stond een klein, bijna geheel voltooid paneeltje, dat — hetgeen eene groote zeldzaamheid mocht heeten — niet door een doek of draperie voor het oog van den bezoeker verborgen was.

Natuurlijk stond de bezoeker, na de begroeting, onmiddellijk voor het paneeltje. In verrukking over de fijne harmonie, welke de artist in dit kunststukje in bijzondere mate bereikt had, prees hij den mooien toon van 't juweeltje. Die lof scheen onopgemerkt voorbij te gaan. Na eene herhaalde bewondering verzekert de bezoeker op nieuw, dat het schilderijtje hem zoo buitengewoon bevalt om den bijzonder mooien toon.

Wederom schijnt het alsof de lofspraak niet tot den artist doordringt; althans deze geeft er geenerlei blijk van. En nu vraagt de bezoeker, wien die koele achteloosheid intrigeert: „Ben-je 't er niet mee eens? Vindt-ge 't zelf niet goed?"

„Och ja!" luidt het antwoordt. „Ik ben er natuurlijk door gestreeld; maar 't hindert me, dat juist het *interessante* op dit paneeltje: de mooie, uiterst zeldzame Saksisch porseleinen soepterrine, die ik pas gekocht heb, zelfs niet door je opgemerkt wordt. Om die terrine heb ik 't figuurtje bedacht, dat de soep opschept. Maar zóó'n soepterrine! hoe fijn en delikaat! Wat een vond!"

En de vurige verzamelaar hield eene lofrede over — een Saksisch porseleinen soepterrine!

Bakker Korff's soepopschepster heb ik niet ontmoet, maar de soepterrine zelve, de zeldzame Saksisch porseleinen terrine, vervult op meer dan één stilleven van den buitengemeen productieven kunstenaar eene gastrol. Bakker Korff vermeide zich namelijk nu en dan, als hij vermoedelijk op zijn atelier, dat op zich zelf een museum van kostbare en schilderachtige dingen was,

Het Hoogina

NAAR EEN SCHILDERIJ

in het Gemeente-Museum te 's Gravenhage

door 't een of ander getroffen werd, in 't schilderen van lilliputsche stillevens, heerlijke, fijn en keurig gepenseelde brokjes realiteit. Zulk een stilleven, met de fameuse soepterrine als hoofdschotel, bezit Dr. Van der Sluijs te Leiden. Doch nog rijker, artistieker en sierlijker getoetst zijn de drie weergalooze stillevens in het bezit van notaris Mr. J. A. F. Coebergh te Leiden. Op twee daarvan zingt wederom de bewuste soepterrine de solo, terwijl al het omringende, biscuit-beeldjes en bibelots, de obligaat zacht begeleidt. De kroon van dit alles spant echter het derde: een spiegel, waarin kristallen karaffen en ander fonkelend geslepen glaswerk en porselein op een verguld trumeau op kunstige wijze weerkaatst worden. Het is alsof de artist hier voor de familie, in wier

De tantes gaan op reis, schilderij, toebehoorende aan Jhr. A. Boreel, den Haag.

gastvrije woning hij zoo gaarne en zoo dikwerf vertoefde, zijne kunst in het keurigste gala-gewaad heeft willen steken.

De fijngevoelige, schuchtere artist, die alle openbaarheid ontvlood, was hier, in den gezelligen familiekring, in zijn element, en toonde zijne hartelijke vriendschap door allerlei oplettendheden. Voor het eene familiefeest graveerde hij op een ouden roemer een engeltje met arabesken en bloemen benevens eene opdracht; voor het feestmaal op een jaardag stelde hij een menu te samen, dat in zijne artistieke hand eene verrukkelijke aquarel werd, waarop pasteien,

gevogelte, perselein, vruchten en bloemen een rijk en afwisselend motief voor den geestigen teekenaar waren.

Door Bakker Korff's vlijt en groote kunstvaardigheid is het aantal zijner werken of werkjes, zoo men wil, zeer groot geworden. In het rustige Leiden vond onze schilder weinig afleiding en zijne stille, contemplatieve aard en zekere teruggetrokkenheid deden hem het gezellig verkeer niet zoeken. Waar hij zich echter vertoonde, werd het gezelschap van den fijngevoeligen, uiterst beschaafden en vormelijken man bijzonder op prijs gesteld en wist hij de gasten door de voordracht van chansons comiques te toonen, dat een schilder menigmaal verscheidene koorden op zijn boog heeft.

Een zijner uitvoerigste en meest bekende schilderijen is voorzeker De Romance (1869), in het bezit van den baron Von Langenau. In een salon uit den rococo-tijd zitten twee bejaarde dames aan de fijngedekte koffietafel, terwijl de jongste van het trio met haar rug naar de zusjes, aan de piano gezeten, eene sentimenteele romance kweelt. De zangeres zelve gaat geheel en al op in de teedere ontboezeming die zij voordraagt, en de twee oudere dames, voor wie bij het hooren vertolken dier liefdesmart het verledene opdoemt, luisteren stil geroerd naar die smeltende accoorden. Uitdrukking en houding dezer drie figuurtjes zijn bewonderenswaardig. Ook de mise en scène heeft in dit tooneeltje eene volkomenheid en keurige uitvoerigheid bereikt, welke het almede tot het allerbeste doet behooren, dat door den uiterst nauwgezetten artist voltooid is.

Eene soortgelijke compositie, doch met meer personages en veelvuldiger bijwerk biedt ons *La prise de Saragosse* aan. Op de verkooping van de kunstverzameling van mevrouw Van Vloten op 7 Maart 1899, werd deze schitterende proeve van Bakker Korff's kunst het eigendom van Jhr. A. Boreel te 's Gravenhage. Onmiddellijk is men ook hier onder de bekoring van de allergeestigste ordonnantie, waaarin de onverbeterlijke „précieuses ridicules" van 1830 ieder in haar eigenaardig karakter zoo typisch en sterk sprekend zijn uitgebeeld.

Hoe smullen wij aan die keurige details, die in zulk een overvloed en met zulk een uitgelezen smaak over dit kostbare paneel gestrooid zijn. Een waar festijn voor ons oog. Zie die dame aan de piano, geheel hare ziel in de vertolking der romance uitstortende, en toch vertoont zij ons slechts haar rug! Bewonder de verscheidenheid van waardeering in de vijf luisteraarsters en juich met mij dit allervermakelijkst sextet toe. Bakker Korff is een menschenkenner, die de vrouwelijke personages zijner tafereeltjes à la Marivaux met tintelenden humor en geest ten tooneele brengt. Zoo in de *Inneming van Saragossa* als in *De Jaardag*, eveneens het eigendom van Jhr. A. Boreel, is Bakker Korff in zijne kracht en in den vollen zomer zijner kunst. Is de gelukwenschende dame, die met een gemaakt gebaar de hand der jarige in de hare drukt, niet het volkomen type der overgevoelige, geaffecteerde ongehuwde dame op leeftijd?

Een paar bijzonder mooie en con amore voltooide kabinetstukjes zijn in het bezit van Dr. A. W. Kroon Jr. te Leiden. Het eene stelt eene „Naaister" voor, die met al de oplettendheid en zorg, welke zulk werk vereischt, een wit gebloemd kleed naait. Het in haar arbeid verdiepte figuurtje is uit het leven gegrepen.

In het andere, *Morgenbezigheden*, zit eene dame, in een fijn wit ochtend-

Onder de palmen, schilderij, in het Rijksmuseum, te Amsterdam.

gewaad, verdiept in de lezing van haar „Opregte Haarlemmer," nadat zij eerst haar kapittel in den Bijbel genoten heeft. Het is een tooneeltje uit Hildebrand's Camera, door het penseel van Bakker Korff verteld. De uitvoering er van is Meissonnier waardig. Bovenal het witte toilet der lezeres, het glimmend satijn van den leunstoel en het stilleven op tafel.

Soms wordt ons de tragedie van het leven vertoond, en komt de weduwe ten tooneele. Dit is het onderwerp van het derde schilderijtje, dat Dr. A. W.

Kroon Jr. uit Bakker Korff's cyclus bezit. *Eene Weduwe* ontvangt het condoleantie-bezoek eener vriendin en is geheel onder den indruk harer smart. Zoo bezit de heer A. W. Sijthoff te Leiden, behalve vier studies of schetsen vol verdienste, van Bakker Korft's hand eene dame in den zwaren rouw, vermoedelijk eene weduwe, de treurige gebeurtenis aan eene vriendin vertellende, die met de warmste deelneming naar het relaas luistert. Houding en gelaatsuitdrukking treffen door de pregnante waarheid.

Koddig en vermakelijk in hooge mate is de voorstelling van *De tantes gaan op reis*, Terwijl de eene op den grond geknield ligt om de rieten doos vol te pakken, komt eene zorgzame helpster met een paar flesschen aan, die misschien als fijne versnapering voor neef of oom zullen dienen, en zit de andere beladen met een volgepropte kabas, welke zij met beide handen op den schoot houdt. Elk tooneeltje is bij Bakker Korff steeds af, er ontbreekt geen enkel attribuut aan, dat tot verduidelijking van het onderwerp strekken kan.

Eene andere „courantlezing" brengt ons in een meer burgelijken kring dan de schilder gemeentelijk te aanschouwen geeft. Ontegenzeggelijk bestaat het viertal dat om de ontbijttafel zit, uit deftige tantes, zoowel van Hildebrand als Jonathan, maar ze zijn iets bedaagder en van minder patricische afkomst, dan de fijnere en meer dichterlijk gestemde précieuses ridicules uit *Le siège de Saragosse* en andere voorstellingen. Maar terwijl men het geestige typeeren van deze babbelende en gewichtig doende koffie-lepsters bewondert, komt onwillekeurig de verzuchting bij u op: „Hoe jammer dat Bakker Korff met zijn smijdige, humoristische teekenpen nimmer beproefd heeft Beets' Camera Obscura te illustreeren. Daarvoor zou hij de uitverkorene geweest zijn!"

Niet minder grappig en juist waargenomen is *Le compliment d'Azor* (evenals het vorige in de *Galerie Photographique* van Goupil et Cie opgenomen). De jarige dame, die reeds vroeg bezoek op haar feestdag ontvangen heeft, wordt verrast door haar vertroetelden Azor, die met een rol papier, sierlijk om zijn vetten hals gebonden, binnentrippelt. De oude meid, die het hondje binnengebracht heeft, blijft achter het tochtscherm staan, om te zien hoe het veelgeliefde diertje het er af zal brengen. De drie dames zijn in hare ongemeene verrassing en ingenomenheid met het „snoes van een hondje" weergaloos afgebeeld; alleen de oude dienstbode met hare te lange armen is te veel karrikatuur geworden.

Natuurlijk heeft Bakker Korff menig onderwerp, zij het dan ook met allerlei wijzigingen, meer dan eenmaal behandeld. Doch ééne groep: dwepende oude jonkvrouwen, die, onder de palmen of onder een groote fuchsia gezeten, opzien naar omhoog, is herhaaldelijk met blijkbare ingenomenheid door hem behandeld. Het Rijkemuseum bezit van zijne hand een zijner fijnst en keurigst voltooide *Onder de palmen* (1881), een kunstwerk, dat, evenals de „Bijbellezing" in het Museum te 's Gravenhage, als de quintessens van zijn kunnen en willen mag beschouwd worden.

Onder zijne met de pen geteekende schetsen en ontwerpen die in tal van

verzamelingen aanwezig zijn, komen deze twee of drie mijmerende dames menigmaal voor. Uit die talrijke schetsen en krabbels blijkt Bakker Korff's buitengewone vindingrijkheid. Al scheen de kring van zijn waarnemingsveld beperkt, onze opmerker en denker, wijsgeer en menschenkenner, vond daar eene onuitputtelijke bron, die hem telkens nieuwe tafereelen, frissche onderwerpen, nooit geziene beeldjes suggereerde.

Zoo is hij blijven voortwerken, steeds hooger stijgende, zich voortdurend herziende, totdat de dood hem te midden van zijn arbeid kwam verrassen.

* * *

Le compliment d'Azor.

In de Lakenhal te Leiden heeft men in een klein hoekvertrekje, welks schoorsteen en beschilderd behangsel aan het tijdperk van Bakker Korff's heldinnen herinneren, een soort van huldeblijk opgericht aan de nagedachtenis van den begaafden kunstenaar, die in de Sleutelstad vele jaren geleefd en zijne kunst beoefend heeft.

Op Bakker Korff's schildersezel in het midden van het kamertje staan een paar onvoltooide paneeltjes: eene variatie op zijne *Bijbellezing*, en een aanleg, *de Melancholieke* getiteld. Daarnaast: zijn schilderkist met palet, penseeelen en verf benevens het eenvoudig stoeltje dat hem tot zetel diende. Het levensgroot portret (buste) van de kunstenaar door mejuffrouw Tonnet naar de wel-

bekende photographische beeltenis geteekend, met een inmortellenkrans gekroond, rust tegen den schildersezel. Achter den ezel: eene groote schets, *La fête au Château*, waarop de vrouwelijke gasten in de groote meerderheid zijn en men alleen den buigenden gastheer en bedienenden lakei als vertegenwoordigers van het mannelijke geslacht bespeurt. Wat een prachtig onderwerp voor Bakker Korff, als hij dat in al zijn schittering en verscheidenheid van typen had kunnen uitwerken en voltooien.

Elders in dat zelfde Leidsche museum zijn in eene portefeuille eenige compositiën bewaard, uit Bakker Korff's leerlingentijd dagteekenende, toen hij nog een gedwee volgeling van Professor van den Berg's opgedrongen klassieke richting was. Daar aanschouwt men in potloodschetsen: Christus onder het volk leerarende; tafereelen uit de Romeinsche en Grieksche geschiedenis.

De naaister, schilderij, toebehoorende aan Dr. A. W. Kroon Jr., Leiden.

In die portefeuille vindt men ook den afdruk eener lithographie, door F. H. Weissenbruch naar een van Bakker Korff's schilderijen. Het stelt een kastelein of burgerheer uit het begin dezer eeuw voor, die eene flesch ontkurkt. Een Meissonniertje, zou men zeggen, wat het natuurlijke van den stand, het levende in de beweging en de bijzondere uitvoerigheid betreft. Doch het zeldzame van het geval is, dunkt me, hierin gelegen, dat Bakker Korff daarbij het mannelijk geslacht ten tooneele voert, terwijl men hem uitsluitend de *comédie humaine* door vrouwen heeft zien vertoonen. Zou er wel een tweede schilder aan te wijzen zijn, die zoo bij uitzondering aan de vrouw, de fijn beschaafde, in weelde levende, ongehuwde dame uit het begin dezer eeuw, zijn gansche kunst gewijd heeft?

Naast de nieuwe richting en opvatting, die iets geheel anders beoogt dan waarnaar Bakker Korff streefde, heeft de weldoordachte en karakteristieke

kunst van onzen keurigen meester niettemin recht van bestaan. Vele wegen leiden naar Rome. Ook Bakker Korff kan met den dichter getuigen: Mijn glas is niet groot, maar — ik drink uit mijn eigen glas. Met het door hem bedachte genre heeft hij ten slotte zulk eene populairiteit bereikt, dat wanneer het toeval ons een paar „ouderwetsche tantes" doet ontmoeten, gelijk hij ze wist te vinden, te ontleden en weer te geven, ons onmiddellijk op de lippen komt: „Wat een echt Bakker Korffje!"

Johan Gram.

GEO POGGENBEEK

DOOR

PH. ZILCKEN.

Nieuwmarkt. Naar een studie.

GEO POGGENBEEK.

Mijne meening, — en deze wordt door velen gedeeld, — is dat onze schilderschool van deze eeuw zijn hoogste punt heeft bereikt, dat artisten als Israëls, de Marissen, Mauve, Bosboom en enkele anderen bovenaan staan en zullen blijven staan, dat ná en naast hen nog een aantal knappe, gevoelige of interessante artiesten komen, allen zeer opmerkenswaardig, maar die niet een zoo persoonlijke sterkafgebakende originaliteit vertoonen als deze meesters.

Na de meestal ziel- en kunstlooze uitingen op het gebied der plastische kunsten, die na het verval van onze groote school de jaren vóor 1860 kenschetsen, komen deze machtige schilders een gezonden ommekeer in de kunst tot stand brengen, doen zij een voortreffelijke „renaissance" in onze eeuw ontstaan.

Nu de meesten hunner wel ongeveer de volle maat van hun talent hebben

gegeven, kan men den invloed nagaan, dien zij op onze tegenwoordige jongere schilders hebben gehad, en deze invloed is niet direkt zeer groot.

Heeft Israëls gedaan wat de Franschen noemen „faire école?" Neen. Direkte leerlingen of navolgers heeft hij niet gehad. Wel hebben schilders als Artz, Neuhuys, Blommers e. a. zijn genre van onderwerpen geschilderd, maar toch deed dit elk hunner geheel anders dan hij, met een eigene individueele visie der menschen en „milieu's," zonder eenige imitatie van zijn werk.

Even weinig, of zelfs minder, hebben de Marissen en Mauve bepaalde volgelingen gehad. Zeer enkele slaafsche navolgers, of beter „namakers" uitgezonderd, kan men een rechtstreekschen invloed van deze schilders niet vinden in onze kunst.

Ik spreek van hun direkten invloed, zooals die in vorige eeuwen merkbaar was, toen een schilder een soms vrij groot aantal leerlingen vormde, die op

Laren, krijtschets.

zijn atelier, onder zijn onmiddellijke leiding werkten, en zoodoende in de meeste gevallen vrij slaafsche volgelingen van zijn factuur werden.

Indirekt daarentegen is de invloed van deze groep machtige artiesten groot geweest. Zij openden een nieuwen weg voor een geheel geslacht van jongere schilders, die niet onmiddellijk door hun wijze van schilderen geïnspireerd werden, maar wel degelijk den invloed van hun respectieve opvattingen ondervonden, welke invloed nooit verderfelijk zijn kan wanneer die van een grooten meester komt.

Bijna al de besten van dit nieuwe geslacht hebben veel te danken aan de Marissen, Mauve, Israëls of Bosboom. Indirekt, wanneer men scherp ontleedt, vindt men sporen van hun genie in het werk der meeste jongeren van aanzien. Evenals men altijd het kind is van zijn vader, is een schilder altijd eenigszins de leerling van een schilder.

Nu is de groote quaestie deze: is de leerling zwak en gaat hij slaafsch op in de factuur, in de *uiterlijke* qualiteiten van zijn meester, zonder een eigen individualiteit te behouden, dan is 't met hem gedaan. Hij wordt een zwak decadent, een somtijds handig exécutant, alléén in staat min of meer kunstige plagiaten te leveren, en onze tentoonstellingen hebben meermalen treurige voorbeelden van dit soort van werk laten zien.

Poggenbeek nu, werd, indien hij van al deze meesters geleerd heeft, of door hunne opvatting er toe kwam zijne persoonlijkheid te ontwikkelen, wellicht het meest aangetrokken door Mauve's bizonder doordringende, fijngevoelige, intieme liefde voor zijn onderwerpen, hetzij deze koeien of schapen, oude schuren, weilanden of heide waren.

Terwijl de Marissen in machtige harmonieën in de eerste plaats den massalen indruk van een stuk landschap, met ongeëvenaarde kracht van

Laren, krijtschets.

effekt weergeven in vóór hen nog nooit zoo juist uitgedrukte eenheid van toon, zijn in Mauve's werken deze factoren ook wel gedeeltelijk aanwezig, maar is bij dezen schilder praedomineerend zijn gevoeligheid voor de stof die hij uit te drukken heeft. Al is bij Mauve de toon uiterst fijn, — meestal den voorrang nemend boven de kleur, toch is bij hem nog treffender een intieme liefde voor het indrukken van het latente leven der doode dingen. Een plank, een boomstam, een kluit zwarte aarde of blond duinzand worden hoogst belangrijk door de hartstochtelijke aandacht waarmede hij ze bestudeerde, door de liefdevolle zorg waarmee hij ze schilderde.

Ik dring aan op dit woord liefde, omdat deze eigenschap, zoo geheel modern, van den grootsten invloed is geweest op de ontwikkeling der hedendaagsche kunst.

Hoe hemelsbreed is de moderne kunst in dit opzicht van de oude verschillend. Vroeger kwamen in de letterkunde zoowel als in de schilderkunst

Houthakker. Naar een aquarel in het bezit van den heer N. Bastert.

geheel andere eigenschappen dan liefde in de eerste plaats in aanmerking.

Wanneer ik dit zeg denk ik niet aan de Primitieven van alle landen, in 't algemeen minder bekend, en eerst sedert de laatste jaren weer in aanzien komend, maar aan geheel de Europeesche kunst van de 17[de] eeuw af, en in de eerste plaats aan het landschapschilderen, dat in den beginne niet als een apart genre werd beoefend, en nooit de volmaaktheid bereikte die het in onze eeuw zou verkrijgen.

In de litteratuur, zooals ik boven zeide, kwam, evenals in de schilderkunst, in de eerste plaats de vorm, het uitwendige, de taal, de stijl, de woordenkeus in aanmerking.

Het breken met vaste, conventioneele formules en regels dagteekent van het einde van de vorige eeuw. Het fijngevoelige sentiment dat Sterne en Rétif de la Bretonne bijna tegelijk, in hun werken openbaarden, dit sentiment, — zoo verre van de sentimentaliteit die het begin van deze eeuw kenschetste, ondanks of als tegenwicht van de epische oorlogen van het eerste keizerrijk, — bereikte in de tweede helft der 19de eeuw een ongekende innigheid en doordringendheid.

Nooit is de liefde voor het behandelde onderwerp zoo innig geweest als b. v. in de studies van de De Goncourts. Buiten quaestie was bij deze laatsten van den grootsten invloed dat zij van nature schilders waren en met een ware schildersobservatie schreven, maar toch hebben zij in literairen vorm gegoten wat b. v. Mauve in sommige zijner studies gaf: — het ritselen van waaiend riet langs een rivier of plas, de glanzende of rimpelige oppervlakte van een watervlak, het zich tegen de ondergaande zon afteekenen van een massa boomen, het spelen van het licht op zachtgolvende grashalmen, — enz.

In het begin van 1800 was geheel de kunst, onder den invloed van den knappen, maar ijskouden, stalen David, akademisch in den hoogsten graad.

Zoowel het figuur- als het landschapschilderen was onderhevig aan strenge, kunstmatige wetten, die elke persoonlijke ontwikkeling, elke individueele poging aan strakke banden legde.

Vooral in het landschapschilderen was dit kenschetsend, alleen bepaalde composities werden getolereerd, met een bepaald aantal plannen. Klassieke gebouwen, ruïnes van tempels, enz., mochten alleen geschilderd worden; eenvoudige boerenwoningen waren onaesthetisch en moesten vermeden worden — evenals later nog zelfs onze Kruseman aan Jozef Israëls eens verbood „leelijke" menschen te schilderen, „omdat dit den smaak bedierf."

Sommige boomen waren niet statig of edel genoeg van vorm, de knoestige appelboom of de knotwilg, zoo heerlijk van vorm en kleur, moesten met zorg geschuwd worden; nog meer, de blinkende kleurenpracht der natuur zelve was te sterk, de heldere frissche tinten moesten vervangen worden door „warme" tonen, verkregen door bitimeuse sausen, die alle kracht en zuiverheid van kleur deden verdwijnen.

Niets dan theatrale, ziel- en gevoellooze doeken werden zoodoende voortgebracht, meer tooneel-décor-achtig dan verwant aan de kunst van Ruysdael, Hobbema of Vermeer.

Maar toen kwam de invloed van Constable, Bonington, Crome, en de groote Fransche schilders, Corot de eerste, begonnen buiten te schilderen, de vunze atelier-lucht te ontvluchten, en te genieten te midden der natuur zelve.

Lang duurde het voordat deze ommekeer in de tradities ingang vond zoowel bij de schilders als bij het publiek.

Corot, die omstreeks 1825 zijne eerste studies buiten maakte zoowel in Frankrijk als in Italië, had toen reeds in deze al het fijne gevoel, geheel de intieme liefde, die zijn latere werken karakteriseeren, uitgesproken; toch

Koe. Naar eene studie.

duurde het nog een veertig jaren voordat hij naar waarde beoordeeld werd. Zijn invloed met dien van zijn groote tijdgenooten, de grootste artiesten van Frankrijk in de schilderkunst, deed zich ten onzent veel later nog gevoelen, maar de weg was gebaand, en schilders als de onzen wisten waarheen hun schreden te richten.

Nu was de tijd gekomen dat elk geboren artist, elk fijn georganiseerd schilder zich zou kunnen uiten in zijn werk, geheel vrij van elke traditie, — zou mogen schilderen zooals hij wou, en wat hij wilde, mits het maar mooi gedaan ware, machtig of teer van opvatting, grootsch of intiem, mits schoon, niet volgens sommige kunstmatige regels, maar volgens zijn eigene, — kracht van wet hebbende, — artiesten-begrip.

„Het Kasteel van Dinan" (Bretagne)

NAAR EEN SCHILDERIJ

eigendom van den schilder.

Geo Poggenbeek

Zoo ontwikkelden zich talrijke schilders, op verschillend gebied, in onze dagen. Het landschap werd veel beoefend, omdat het schijnbaar — maar schijnbaar alleen — gemakkelijker was dan een ander genre. Gaat men een catalogus van een onzer tegenwoordige tentoonstellingen na, — bijna drie vierde der tentoongestelde werken zijn landschappen.

Maar — daargelaten onze groote meesters, wier karakter overweldigend is, — zullen er velen van al deze landschappen blijven bestaan? De toekomst zal het leeren.

Zeker is 't dat niet velen dezer schilders een sterk omlijnde persoonlijkheid vertoonen, maar, zooals ik in den aanvang van dit opstel zeide, onder

Varkenshok. Naar een schilderij.

verschillende invloeden, met min of meer kracht hun weg zoeken en zullen vinden — mits zij zoeken en zich niet laten meeslepen door het gemakkelijk te behalen succes, door een reeds ontgonnen veld te exploiteeren.

Tot de meest individueelen op het gebied van landschapschilders die men in onze hedendaagsche kunst ontwaart, behooren zeker o. m. de Bock, Karsen, Bastert, Poggenbeek, die elk een bepaald persoonlijk streven doen zien.

Poggenbeek en Karsen hebben van dezen wel de meest sterk uitgesproken intimiteit in hun werk gelegd; Karsen in zijn Noordhollandsche huisjes, met zooveel innigheid en liefde geobserveerd te midden van hunne stille, sobere boomgaarden. Poggenbeek in zijn rustige, sappige slootkantjes met eendjes,

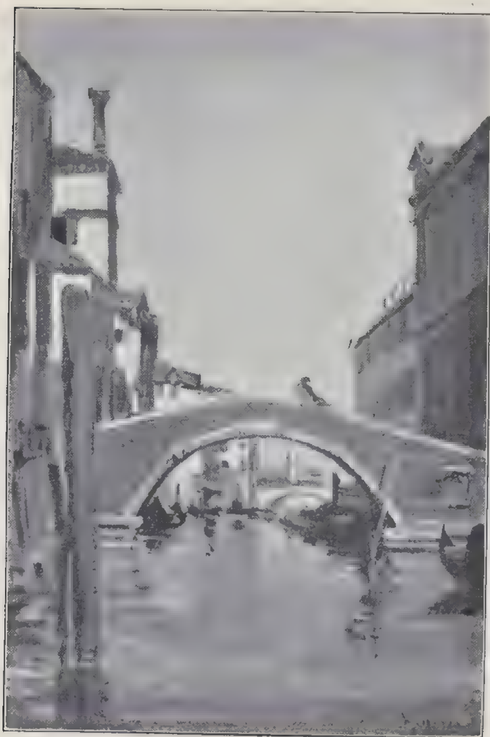

Avond. Naar een aquarel in het bezit van den heer C. A. Oyens.

of in zijn hoekjes blankblond weiland, met enkele rood- wit- en zwartbonte koeien, rustig herkauwend in een fijn blond licht, uitgesproken door een zeer gevoelige en juiste observatie van toon.

Kenschetsend voor zijn werk is de groote, innige liefde voor hetgeen hij behandelt; geen hoekje van een zijner schilderijen of aquarellen is ooit losgelaten; alles is steeds met dezelfde gevoelige zorg aangekeken en weêrgegeven.

Poggenbeek's werk geeft een uiterst sympathieken indruk van het mooie van het Hollandsche landschap, van zijn rustige landelijkheid, van zijn frissche sappigheid, van zijn zacht-malsch, teer- of sterkgroen gras, van de blinkende waterplassen, waarin een lichtgrijze, steeds afwisselende lucht zich weêrspiegelt, of dat in transparante harmonieën van doorschijnend groen en blauw, zoo geheel anders is dan het landschap van andere landen. Poggenbeek houdt dan ook bizonder veel van zijn Hollandsche weiden en slootkantjes, en geen pracht van Indisch of Oostersch landschap zou hem zoo in verrukking kunnen brengen als een vergeten, schijnbaar onaanzienlijk hoekje aan Vecht- of Amstelstreek. Ik haalde, naar aanleiding van Maris, eens een passage aan van Gustave Geoffroy, den zeer verdienstelijken Parijschen criticus, waarin hij onder anderen zeide dat het tot de grootste moeilijkheden behoort op een doek te trachten weêr te geven de voorstelling van een moment, van een seizoen, van het altijd veranderende licht. Dat men, om dit te kunnen doen, geboren moet zijn met een eigenaardig begrip en een bijzondere liefde der natuur, waarbij men nog de gaaf moet bezitten, zijn geest uit te spreken onder het vertolken van wat men ziet.

Ponte dell' Ospedale, Venetië. Naar een schilderij.

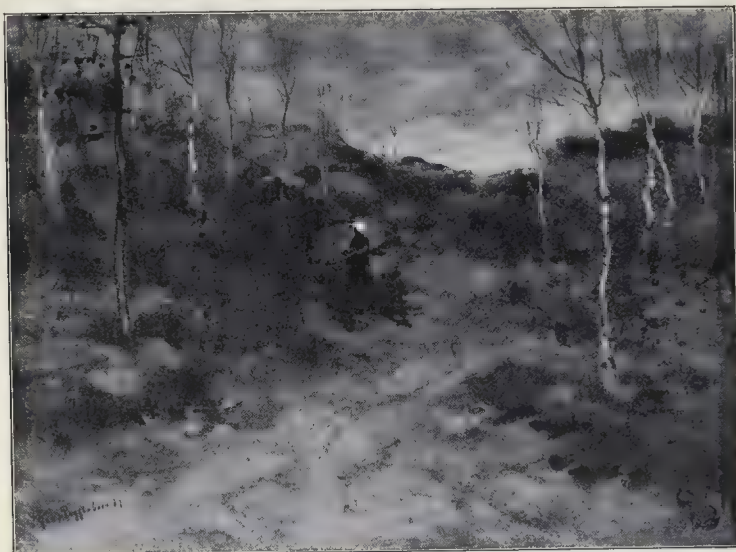
Dit kan met de grootste juistheid ook op Poggenbeek worden toegepast, die deze gave bezit, zijn gevoel en opvatting te kunnen uitspreken in het werk dat hij schildert.

Zijn atelier, gelegen aan het Oosterpark te Amsterdam, is een flinke en heldere ruimte, eenigszins in oud-Hollandschen stijl gebouwd: eikenhouten beschotten en deuren, waarboven witgepleisterde muren.

Hier zijn niet veel bibelots aanwezig die de aandacht trekken; alleen een aantal Perzische tapijten, wier machtige kleuren zoo mooi harmonieeren met den donkeren toon van het houtwerk.

Op de ezels staan eenige schilderijen; op tafels een aantal waterverf-teekeningen, motieven van zijne jongste reizen meegebracht, of Hollandsche weilanden met vee.

Hier brengt de sympathieke schilder een groot gedeelte van het jaar

Herfst. Naar een aquarel in 't bezit van den heer J. S. H. Kever.

door, rustig zoekend zijne buiten gemaakte studies tot schilderijen te verwerken.

Hier zag ik onlangs weêr, met hernieuwd genoegen, vroeger tentoongestelde studies op zijn reizen gemaakt, waaronder zelfs voorkomt een brugje te Venetië, een blond-rose paneeltje, vol warm licht en zachten gloed, dat bizonder juist de kleur en het aspect van de Lagunenstad weergeeft, zooals ze is, gezien door een schilder die ze zonder vooroordeel aanziet.

Want Poggenbeek, indien hij vroeger uitsluitend, en thans nog dikwijls bij voorkeur, Hollandsche landschappen gestoffeerd met vee schildert, — heeft toch in de laatste jaren zich er niet meer uitsluitend op toegelegd deze onderwerpen te behandelen, niet meer uitsluitend traditioneele „Pog-

genbeek-schilderijen" te maken, en om deze schijnbare eentonigheid in zijn werk te verbreken ging hij het buitenland in, tot drie malen toe geruimen tijd in Frankrijk verblijvend, in 1893, '95 en '97, van waar hij zeer mooi geschilderde en juiste indrukken meêbracht.

Voor een schilder levert het eigenaardige moeielijkheden op om te gaan werken in een land dat het zijne niet is, waarin hij niet een groot gedeelte van zijn leven heeft doorgebracht; door het land waar hij tijdelijk vertoeft niet grondig te kennen blijft hij in de meeste gevallen genoodzaakt zich te beperken tot studies of schetsen naar de natuur, die hij later in zijn atelier moeielijk of niet kan uitwerken.

Wanneer echter die schilder zeer gevoelig van aard is, en zijn indruk

Gezicht op Dinan (Bretagne). Naar een schilderij in 't bezit van den heer C. D. Reich.

kan weêrgeven, zóóals dit met Poggenbeek het geval is, dan kan hij, een aspect in zich opnemend, bijna als een instantané-toestel, met treffende juistheid dat aspect uitdrukken, juister, natuurlijk omdat de indruk des te heviger is geweest door het nieuwe en het ongewone dat hem trof. Hieraan hebben wij die knappe en aantrekkelijke Fransche landschappen van hem te danken, die meer dan het werk van vele Fransche schilders een zuiver en juist beeld van dat land geven.

* * *

Biografisch is er weinig van dezen schilder te vermelden:

Geo Poggenbeek werd den 20sten Juli 1853 te Amsterdam geboren en bracht zijn jongelingsjaren door op een kantoor. Eerst toen hij 19 jaar oud was begon hij zich aan zijn lievelingswerk te wijden.

Reeds jong had hij veel kunst gezien en had hij zonder leiding gezocht hoe hij toch zou kunnen teekenen en schilderen: zijne vriendschap met Klinkhamer had veel hiertoe bijgedragen, maar van den grootsten invloed was op zijn negentiende jaar zijne kennismaking met den jong gestorven Hanrath, met wien Poggenbeek weldra zeer bevriend raakte. Gedeeltelijk

Kalf. Naar een studie in 't bezit van den heer J. H. van Eeghen.

door diens invloed ging hij in die dagen met hem schilderen, onder leiding van J. H. Veldhuizen, een schilder die als vakman weinig van zich heeft laten hooren, maar die daarentegen als meester vele leerlingen vormde.

Bij Veldhuizen schilderden zij twee jaar lang samen, stillevens en studies.

Daarna kennis gemaakt hebbende met Mar. Heijl en Bastert, ging Poggenbeek naar buiten, en bracht hij geruimen tijd door in Gelderland en Drenthe waar hij in de eerste plaats veel teekende.

Halles aux Vins, Parijs. Naar een schilderij.

Maar voornamelijk pakte hem het landschap in de provincie Utrecht aan. Hier werkte hij aldoor met het meeste pleizier. Zeven jaren lang woonde en werkte hij o. a. te Breukelen, met zijn vriend Bastert, met wien hij ook verschillende studiereizen maakte.

Mauve, wiens geestelijke invloed zich op Poggenbeek heeft doen gelden, heeft hij betrekkelijk weinig gekend.

Eerst in de laatste levensjaren van Mauve ging hij meer met hem om. Dit was in Laren, waar Poggenbeek eens drie maanden doorbracht, toen Mauve daar woonde met zijn gezin.

Te 's Gravenhage had hij hem wel eens ontmoet, maar het was te Laren dat hij, groote wandelingen met hem makend, hem grondig leerde kennen. Zeker zal zijn invloed van eenige beteekenis op Poggenbeek geweest zijn, maar toch had deze reeds van nature aangeboren eigenschappen die zijne opvatting dicht bij die van Mauve plaatsten, wat echter niet uitsluit dat Poggenbeek onder de zoogenaamde jongeren een zelfstandige plaats inneemt, en zijn werken, naast die van anderen, eene hem eigene, zeer bekoorlijke houding hebben.

Dit moet erkend worden zoowel van Hollandsche of Utrechtsche onderwerpen als van zijn stadsgezichten van Parijs of Amsterdam of van zijn studies in Normandië en Bretagne.

* * *

Medailles behaalde Poggenbeek te Amsterdam, (1883), Parijs (1889), Chicago (1893), Berlijn (1895).

Ph. Zilcken

J. H. WIJSMULLER

DOOR

H. M. KRABBÉ

Herfst. Naar eene schilderij.

J. H. WIJSMULLER.

Er is in den vroegeren arbeid der tegenwoordige kunstschilders van naam eene algemeene overeenstemming, een zelfde streven naar juistheid en een nauwgezet navolgen der natuur, die ons doen inzien hoe noodzakelijk het is om ernstig te studeeren en hoe alleen daardoor de grond gelegd wordt tot het begrijpen en leeren uitdrukken van wat schoon is.

Gaat men het vroegere werk na van onze groote beeldende kunstenaars, dan is men telkens opnieuw verbaasd over de dorre, angstvallige en toch met zooveel liefde gemaakte studiën. Ik herinner mij eerste proeven van het werk der gebroeders Maris, van Mauve, van Israëls en vele anderen, die alle bewijzen zijn voor mijne bovenstaande bewering.

Hoe veel minder artistiek hunne eerste werken dan ook mogen wezen, toch zijn ze uitingen van eene eerlijke en oprechte waarheidsliefde.

Was men eenmaal, na al dat ernstige navolgen, doorgedrongen in het maaksel der natuur, dan ontplooide zich het talent naarmate het individu begaafd was.

Zeer zeker zijn er te gronde gegaan door als levensdoel te kiezen het volkomen juist weergeven hoeveel takken b.v. een boom had of hoevele plooitjes er in een kraag waren; maar aan hen, die zich daarboven niet wisten te verheffen, is niet veel verloren gegaan. Naarmate de kunstenaar

Landloopers Naar eene olievertstudie.

ontwikkelde in zijn zieleleven, begreep hij ook beter het schoone der natuur, en gesteund door zijne kennis daarvan, werd zijn werk beter en rijper.

Wijsmuller begon te schilderen omstreeks 1875, toen hij twintig jaar oud was. Hij heeft dus niet de moeielijke jaren gekend, die de nestors onzer schoone kunst eerst hadden door te maken. Toen hij begon te werken, was voor een groot gedeelte reeds de weg gebaand en was er gebroken met de conventioneele wijze van schilderijen-maken. Hij behoort tot het tweede geslacht en vormt den schakel tusschen de oude en jonge kunstenaars.

Als zoon van onbemiddelde ouders werd zijne neiging tot schilderen steeds

Stadsgezicht te Hoorn. Naar eene olieverfstudie.

tegengegaan en was er ook niemand bereid hem voort te helpen. De eerste jaren na zijn schooltijd behooren dan ook niet tot zijne prettigste herinneringen. Lijdelijk verzette hij zich tegen de beoefening van verschillende zeer eervolle beroepen, waartoe b.v. ook het horlogemaken behoorde. Niets trok hem zoozeer aan als het knoeien met verf, waaraan hij zijn zuurverdiende geld geheel besteedde.

Hij was tegelijk met Van der Waay op school geweest. Ook later bleven zij vrienden, en deze vriendschap heeft hem veel geholpen. Van der Waay en Witkamp, die toen tegelijkertijd aan de Academie studeerden, besteedden hun vrijen tijd voor 't grootste gedeelte met Wijsmuller, en spoedig vormden zij een onafscheidelijk driemanschap.

't Meeste nog heeft hij te danken aan Louis Koopman, die les gaf op de

Geldersche kade. Naar een olieverfstudie.

school, waar Wijsmuller Van der Waay leerde kennen. Koopman, die zelf een verdienstelijk portretschilder was, had zooveel schik in den talentvollen jongen, dat hij hem ook later voorthielp waar hij kon, en hem aanmoedigde waar alles zijne roeping vijandig scheen.

Zoo gingen die eerste jaren voorbij in een doelloos voortlummelen. Bepaalde leiding ontbrak hem en den prikkel van het gestadig en met kameraden werken, wat der Academie, hoeveel gebreken haar ook mogen aankleven, ontegenzeggelijk als een deugd moet worden aangerekend, ontbeerde hij ten eenenmale. Hulpeloos slingerde hij van betrekking tot betrekking, zonder lust zijn gedwongen werk doende en alleen zich ontspannend, wanneer hij met zijne twee vrienden samen was.

Witkamp was toen de eenige, die thuis een ateliertje had, waar de eerste schilderijen van het drietal het levenslicht hebben aanschouwd.

Eindelijk verdroot hem dat doelloos werken. Hij legde zich toe op wat hij het dichtst bij zich had. De singels van Amsterdam, toen nog schilderachtig en onbedorven, de Amstelveensche weg, het huis „de Vraag" aan den Sloterweg, waren zijne eerste onderwerpen. Dikwijls liep hij uren lang, beladen en bepakt met zijn schildersattributen, om studies te maken van dingen, die hij in zijne onmiddellijke nabijheid had kunnen vinden. Die eerste studies zijn hard als ijzer en uitvoerig als eene fotografie; maar voortdurend werkend ontwikkelde zijn talent zich al spoedig tot het voortbrengen

Straatje te Bronkhorst. Naar eene olieverfstudie.

van dingen die er mede door konden. Als dan de vrienden eens hunkerden naar het vrije veld, en niets hadden van het aardsche slijk, namen ze het laatst vervaardigd „stukkie kunst" onder den arm, om het hier of daar voor een daalder te verkoopen. Als ze zoo gelukkig waren, deelden zij broederlijk de opbrengst, om in de schoone natuur van Haarlem te gaan genieten van hunne jeugd en hunne kunst.

Hoe moeilijk ook deze tijden waren, menige leuke en mooie herinnering is er aan verbonden.

Toen Wijsmuller 't eindelijk met zich zelf eens was, dat hij schilder wilde worden, begreep hij, dat eenige leiding althans onontbeerlijk was, en woonde hij de teekenavonden bij in Felix Meritis. Verwonderlijk is 't, hoe hij met

Landschap bij Abcoude. Naar eene olieverfstudie.

„Winterlandschap"

NAAR EEN SCHILDERIJ

eigendom van den heer J. G. Robbers te Scheveningen

de weinige leiding, die hij genoten had, zoo goed naar figuur werkte. Ik ben overtuigd, dat hij ook daarvan mooie dingen zou hebben kunnen maken als hij er zich op had toegelegd.

In 1876 woonde hij, na een schitterend toelatingsexamen, een winteravondcursus aan de Academie bij. Zeer goede naaktstudies zijn daarvan de resultaten geweest en hebben hem zeker veel verder gebracht tot het begrijpen der figuurtjes, waarmede hij zijne schilderijen stoffeerde.

Zijn ernstig en goed werk bleef dan ook niet zonder vrucht. Een koninklijke subsidie stelde hem in staat zich vrijer en beter te ontwikkelen, en in '79 vinden wij hem in den Haag, waar hij omstreeks anderhalf jaar ver-

Bij Amsterdam. Naar eene schilderij.

toefde. Hij werd daar lid van Pulchri, en is daarna steeds een der verdienstelijkste leden van die Vereeniging gebleven.

Van den Haag volgen wij hem naar Brussel, waar hij slechts korten tijd verbleef; „want, zie je, dáár was voor een artiest nou ook niets te verdienen."

Omstreeks '81 kwam hij terug in zijn vaderstad, waar hij sedert steeds verblijf heeft gehouden.

Opgewonden dweepers, zoogenaamde kunstenaars, verkondigen in dezen tijd de stelling, dat de dagen niet ver verwijderd meer zijn, dat de artiesten hun werk niet meer zullen tentoonstellen, en dat ze hunne kunst niet meer veil zullen hebben voor den meestbiedende.

O! gelukkige tijd, waarin de kunstenaars niet meer voor atelierhuur en

Wintermorgen. Naar een schilderij.

Hollandsch slootje. Naar eene schilderij.

Edam bij winter. Naar eene schilderij. Eigendom van den heer J. G. Robbers.

vóór eten zullen behoeven te zorgen; wanneer ze steeds nog één dubbeltje in een koffiehuis te verteren zullen hebben en wanneer voor artiesten belasting slechts een woord, en niets meer zal zijn!

Zoolang echter de zorg voor het levensonderhoud de kunstenaars blijft kwellen en zoolang er nog geen wet is, die hun eeuwige subsidie toezegt, zullen de schilders hun werk *moeten* tentoonstellen, en waarom ook niet? Omdat sommigen der kunstbroeders in diepe zelfbewondering hun werk vereeren als de schepping van een genie bij de genade Gods? Omdat zij niemand kunnen toestaan zich te stellen tusschen hen en hunnen arbeid? Of omdat het hooge voetstuk, waarop zij alleen in eigen oogen staan, zeer wankel is....? Dan zou ik het volkomen billijken, daar een tentoonstelling

Melkbocht. Naar eene krijtschets.

van hunne kunstgewrochten oorzaak zou kunnen zijn van een pijnlijke ontnuchtering en mogelijk hen berooven zou van het genot der zelfvergoding.

Wijsmuller heeft door den drang der omstandigheden daartoe genoodzaakt, reeds geëxposeerd na het eerste jaar van hard werken. Op een te Groningen gehouden tentoonstelling verkocht hij zijn eerste schilderijtje, een landschap, aan een lid der familie Mesdag. Welk een vreugde dat eerste succès was, kan men zich eerst dàn begrijpen, als men weet hoe moeilijk het den jongen man was geweest het geld voor verf en lijst bijeen te brengen. Van dien tijd af was er geen tentoonstelling zonder schilderijen van Wijsmuller, en zóó groot is zijne vruchtbaarheid, dat er geen veiling, geen leen-tentoonstelling, geen illustratie is zonder dat hij er vertegenwoordigd is. —

„Nee," zei hij mij, „tentoonstellen van je werk, dat je nooit tusschen arbeid van anderen zag, mag dikwijls pijnlijk zijn, niets is tegelijkertijd zóó leerzaam. Ik hoû niet van die menschen, die hun atelier verdonkerend, hun werk op een gunstig plekje in toon zetten, en dan in de handen wrijven van genot over het „mooi doen" en zich groote artiesten vinden. Wanneer je zoo'n gekoesterd paardebloempje ziet in een scherp verlicht tentoonstellingslokaal, tusschen de deftige orchideeën van onze rijkst begaafde kunstbroeders, dàn eerst begrijp je, hoe ver deze menschen boven ons verheven zijn, en zoo de vergelijking dan pijnlijk moge treffen, voor een eerlijk artiest is niets zoo leerrijk als die zelfkritiek, die veel juister en opbouwender is dan eenig andere. Als ik werk heb, en dat is meestal het geval, dan verzuim ik geen expositie, en dank ik daaraan niet alleen mijn beteren arbeid, maar tegelijk mijn gunstiger levensomstandigheden."

Aan de Wetering. Naar eene schilderij.

„Als ik werk heb — en dat is meestal het geval," zei Wijsmuller, en waarlijk, dat is geen grootspraak! Behalve van eenige nieuwe groote doeken, die hij onderhanden heeft, is zijn werkplaats steeds rijk voorzien van schilderijen, die af zijn. Bevallig en vindingrijk kompositeur, schept hij voortdurend nieuwe werken, die slechts wachten op komende exposities. Zeer gemakkelijk en vlug schilderend, is hij altijd met verschillende werken tegelijkertijd bezig, vandaar zijn steeds gevuld atelier.

Zonder overdrijven bevat zijn werkplaats meest altijd een groot aantal schilderijen en vele aquarellen, waarin hij zich evenzeer een meester toont en zijn er zeker een vijfhonderd geschilderde studies, behalve nog de tallooze krabbels in rood en zwart krijt.

Meestal werkt hij naar die krabbels. Een verfstudie kopiëeren kan hij niet zonder de frischheid ervan te verliezen, terwijl hij toch juist door die vele buitengemaakte verfschetsen de natuur door en door kent.

Zijne onderwerpen, die vroeger meestal gekozen waren uit de schilderachtige buurtjes en de singels van Amsterdam, zijn nu meer aardige dorpsstraatjes in Gelderland, (waar hij jaarlijks maandenlang vertoeft) en het landschap buiten die dorpen. Molens heeft hij er tallooze geschilderd, waarvan ik mij o. a. een der laatste herinner, die ik zeker stel naast die van Gabriël.

Toen hij terugkeerde uit Brussel, begon hij zich ernstig toe te leggen op het landschap en de naaste omgeving van Amsterdam. Op een atelier in de Nassaustraat, midden tusschen de molens en de aardige slootjes dier buurt, die nu jammer genoeg voor het grootste gedeelte verdwenen is, doorleefde hij eenige moeielijke jaren, tot op de groote Tentoonstelling in het jaar 1883 zijn onvermoeid werken bekroond werd met de zilveren medaille. Van toen af was zijn succes verzekerd, en toen hij zich daardoor gemakkelijker bewegen kon, werd zijn arbeidsveld ook ruimer. In een grooter atelier op de Noordermarkt, vlak bij de schilderachtige Prinsen- en Brouwersgrachten en het typische marktleven om het grootsche, verweerde kerkgebouw, maakte hij verscheidene mooie dingen, die zijn naam een steeds beteren klank gaven,

Strand te Egmond. Naar eene aquarel.

en hem een goede plaats verzekerden onder de besten der jonge artiesten.

Steeds vooruitgaand, steeds hard werkend, onvermoeid de natuur bestudeerend, werd hij de man, die hij nu is; met onderscheiding genoemd door zijn vakgenooten, geliefd door het publiek is hij een *self-made man*, begaafd met groot talent en met eene daardoor steeds stijgende reputatie.

Want ofschoon iedere kunstenaar het in hoofdzaak te danken heeft aan zichzelf, wanneer hij groot wordt, kan de strijd om het bestaan veel verlicht worden door ondersteuning van rijk met aardsche goederen gezegenden. En zoo diezelfde strijd om te leven dikwerf oorzaak is, dat de jonge artiest een prikkel krijgt tot hard en ernstig werken, wanneer die worsteling te zwaar is, kan zij leiden tot de versnippering en dooding van het talent.

Niet allen zijn zoo gelukkig de taaie volharding van Wijsmuller te bezitten, die wars van het gemakkelijk geknoei van verkoopbare nietsjes, altijd grooter en mooier wil, en die daaraan ook heeft te danken, dat hij steeds hooger rijst.

En zoo het al waar is, dat mooi en rijp werk de beste resultaten zal geven op den duur, wanneer men in den strijd is, kan men dat einddoel

Middag. Naar eene olieverfstudie

zoo gemakkelijk vergeten, en, zich tevreden stellend met het succes van het oogenblik, zijn aanleg vernietigen.

Ik herinner mij van Wijsmuller's werk het laatste tevens als het beste dat ik ooit van hem zag. Een eenvoudig geval uit het Vondelspark. Een groenachtig-goudkleurige lucht, waarin de ondergegane zon nog nagloeit,

boven den vijver. Een paarsige wolkenbank smelt samen met het blauwige verschiet, waar de bijna dorre boomen zich wazig tegen afteekenen. Het water is stil en onbewegelijk, herinneringen in zich dragend van het goudgekus der zon, die in kleurige glanzen gegloeid en gedarteld heeft met het kabbelend oppervlak. Nu is alles rustig en stemmig geworden, het einde van een schoonen dag, het begin van een kalmen stillen nacht, waarin de sterren vriendelijk zullen weerkaatsen in het sluimerende water. De avond valt stil en bijna onmerkbaar, dekt met zijn fijnen sluier zachtkens de boomen, maakt het verschiet wazig en onvatbaar. Een mooie, heel mooie vertolking van het einde van een zonnigen herfstdag.

Oud-Amsterdam.

Een ander zijner schilderijen is een gezicht op Edam bij winter. De weg er heen met zijn oud-Hollandsche huisjes, waarvóor de knoestige boomen met hunne wonderlijke vormen zich uitspreiden vóor de bewogen lucht, is bedekt met sneeuw. De kerktoren tusschen de boommassa's en aardige huisjes vormt den achtergrond, weerkaatst in het grauwe water. Hoewel een bevallig gekozen onderwerp, staat dit kunstwerk toch niet zoo hoog als zijn herfstavond.

Een aardig molentje, met een recht op den toeschouwer aanglijdend water, op een warmen zomermiddag, als de zon, moede van het staren op de glinsterende aarde, zich nu en dan verbergt achter teêrkleurige wolken, die het blauw der lucht nog dieper maken, herinnert mij levendig aan een soortgelijk schilderij van Gabriël in het Rijksmuseum. En zoo dit werk van

Wijsmuller wel niet *boven* dat van Gabriël staat, durf ik het er stellig *naast* plaatsen. Een mooi, innig schilderijtje, dat zeker evenzeer een plaats in het Museum zou waardig zijn, waar Wijsmuller nog niet vertegenwoordigd is.

Een hooischuit in namiddagstemming; een woest brok lucht waaronder een leuk stadje angstig afwacht; een veenderij, warm verlicht door de zon, die gouden glanzen werpt op de plassen — zoovele waarlijk mooie dingen, bevinden zich op zijn atelier, dat het onbegonnen arbeid is, ze zelfs te noemen.

Van zijn schetsen in olieverf trof er mij vooral een uit Egmond, waar hij geruimen tijd doorbracht. Een zwaar bewogen lucht, waar slechts spaarzaam het donkere blauw doorbreekt, boven een woeste branding van een wit en grijs-groene zee, waar de pinken haar lompe massa's zwaar schokkend bewegen. De bruine zeilen zijn geestige brokjes kleur tegen het grijs der lucht. Een heerlijke schets, waarvan mogelijk nog eens een prachtig schilderij groeit.

Met onverstoorbaren werklust zit Wijsmuller, als 't schappelijk weer is, hier of daar op een schuit de karakteristieke grachten van onze mooie stad weer te geven. Een der fraaiste schetsen van dien aard is een gezicht op de Geldersche kade met den Schreierstoren in 't verschiet. Zonnig en sterk, vol kracht en uitdrukking is het meerendeel dezer schetsen.

Het tijdperk der stadsgezichten uit Amsterdam heeft hij overigens ongeveer afgesloten. Wel heeft hij daaraan in hoofdzaak zijn naam te danken; maar eene dwaling zou 't zijn te meenen, dat Wijsmuller's kracht in die soort van schilderijen zou liggen. Hoewel er onder zijne vele werken van dien aard uitmuntende zijn, is de hoedanigheid van zijn lateren arbeid, die meestal andere onderwerpen behandelt, toch veel hooger.

De krijtschetsen, die meestal de aanleiding zijn voor zijne schilderijen, zien er zóó gemakkelijk gedaan uit, dat men meenen zou, dat men het ook wel zoo zou kunnen. Verwonderlijk is 't overigens, dat aan die enkele lijnen mooie, „affe" schilderwerken hun ontstaan te danken hebben.

* * *

Als mensch is Wijsmuller de eerlijkste en goedhartigste kerel, dien men zich denken kan. Teruggetrokken tegenover vreemden, is hij een trouw vriend die openhartig zijne meening durft te zeggen; onder artiesten een rara avis! Sinds eenige jaren gehuwd, heeft hij een recht huiselijken kring, eene waardige belooning voor zijn werkzaam en welbesteed leven, waarvan hij nog jaren genieten moge.

Ziet gij ooit op een schuit een vrij tengeren, rossigen schilder zitten met

een reusachtige schilderkist voor zich, waarin een mooie studie van een onzer grachten; komt gij ooit op het ijs denzelfden goedhartig-uitzienden artiest tegen op schaatsen en met een miniatuur schilderkist over den rug, wees dan overtuigd, dat het Wijsmuller is en doe hem mijne groeten. Ge zult dan ondervinden, dat ik óók van den mensch niets dan waarheid heb geschreven.

R. M. Krabbé

J. VOERMAN

DOOR

W. STEENHOFF.

Melkuur. Naar een aquarel in het bezit van den heer v. D. te Amsterdam.

J. VOERMAN.

Een biographie te schrijven van een mensch, die nog niet het einde van zijn loopbaan heeft bereikt, al zijn daarop reeds belangrijke afstanden aan te wijzen, waardig om te worden gememoreerd, moet toch slechts een half werk genoemd worden. Een definitief overzicht van een volbrachte levenstaak is dan nog niet te geven.

Die bedenking drong zich op, toen ik vernam dat de figuur van Voerman in de schilders-rij van dit boek zou worden opgenomen. En juist bij hem,

Want, de gevorderde staat van een loopbaan bedoel ik nu niet te zijn aangegeven door een aantal dienstjaren in het gilde, verbandhoudend dus met leeftijd, maar als bepaald door de merkbare stuwkracht in een talent, waardoor verdere ontwikkeling nog valt te verwachten. Meerderen zijn er in dit schildersboek opgenomen, die in jaren Voerman niet vooruit zijn (ik behoef ze hier niet op te noemen), maar wier productie alle kenmerken vertoont der hoogste spanning van hun vermogen. En van dezulken, die in hun werken niet veel anders geven dan herhaalde getuigenissen van een arriveeren, kan veilig een biographie worden opgemaakt, indien men dit noodzakelijk acht. Een openbaring, gegeven in een onverwachte uiting tusschen hun geposeerden arbeid door, zal niettemin altijd welkom zijn. Maar buiten deze twijfelachtige mogelijkheid, kan over hen het laatste woord

Schaal met rozen.
Naar een aquarel in het bezit van den heer F. G. Tessaro te Amsterdam.

gezegd worden, terwijl bij een talent, dat nog een verderen groei (zij het ook vooral in de breedte), laat vermoeden, de volle wasdom nog niet is te overzien.

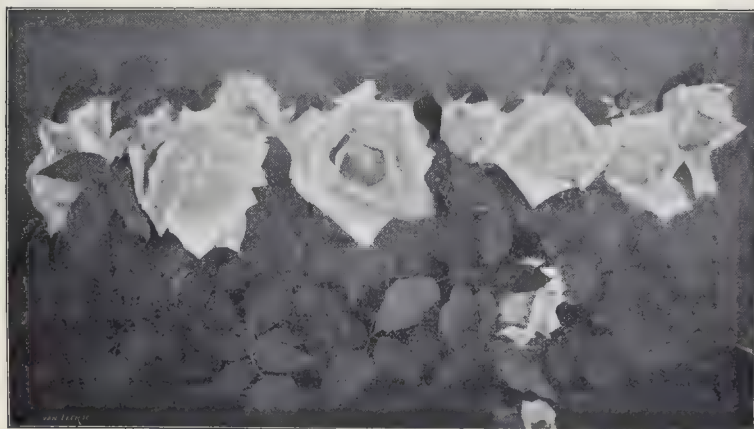
In onzen tijd echter, waarin de neiging tot critiek en kunstphilosophie sterker zich openbaart dan zin tot produceeren en drang tot scheppen, valt iedere verschijning van beteekenis, reeds vóor de algeheele uitzetting van haar kunnen, onder het bereik der beschouwing en ontleding.

Tot veler wrevel misschien is het *woord* nu steeds aan de orde; maar die niet kortzichtig is, zal inzien dat het voortbrengen zelf van tegenwoordig eerder dan ontwellend aan intuitie, veelal het manisfesteeren is van een door het intellect verworven kunstbeginsel. Vandaar in de tegenwoordige kunstverschijningen het schouwspel van gedurige (ook wel ongedurige)

gedaante-verwisseling, veelvuldig gecompliceerd en dikwijls met onmerkbaar verloopende geledingen.

En zoo, als een kunstenaar afzonderlijk wordt genomen tot studie over zijn werk, geldt het veelal minder zijn persoon, in een beschrijving, die het geheele relaas van zijn levenswedervaren opneemt, doch meer de openbaring van een kunstrichting, welke bij dien enkele uiting heeft gevonden.

Deze opvatting dient nu ook op den voorgrond te treden bij een studie over Voerman. Hem tot bespreking nemend, zij het er niet op toegelegd een vervulde levensrol ter algemeene kennis te brengen, maar worde er getracht te beduiden, naar welke richting van ontwikkeling zich onze moderne Hollandsche kunst, in 't bijzonder het landschap, bij hem vertoont. En dat werk kan dan eenige vrucht hebben, want verheldering en nog

Rozen. Naar een aquarel in het bezit van mevrouw A. Reich—Timmers te Amsterdam.

eens verheldering van blik op den stand der huidige kunst, mag wel om 't zeerst gewenscht worden.

* * *

Wie hoort van landschapschilderijen, denkt allereerst aan Hollandsche kunst. Wij hebben daarin onze ongeëvenaarde beroemdheden uit het verleden, zóó beroemd, dat kunst uit later tijden, die in den vreemde „époque" heeft gemaakt, zich aan de oude Hollandsche gevoed heeft. Een neiging tot buitenschilderen is ons aangeboren, schijnt 't; en als men de rij onzer meest beduidende schilders overschouwt, kan ten onzent het landschap eigenlijk niet als een afzonderlijk beoefend genre worden aangewezen.

Zonder ons nu tot het opsporen der oorzaken van dezen karaktertrek der

Hollandsche schilders te zetten, hebben we slechts in den breede hun werken te overzien, om daarvan overtuigd te zijn.

Zoo was Rembrandt (de verst-uitziende Hollander) ook als landschapschilder wel niet in uitgebreidheid, maar toch in wezen en kracht van uitdrukking, van even superieure orde, als de schilder van portretten en figuurstukken. Zijn talrijke schetsen en etsen, die hij als om te verpoozen van ingespannen arbeid, buiten de poorten zijner woonstad maakte, zijn doortrokken van denzelfden grootheids-adem, even vrijelijk, als het gewichtige werk zoo even gestaakt.

En dan de Delftsche Vermeer, de ongeëvenaard-precieuse schilder van den vredigen glans in stille binnenhuizen, — ook buiten die beslotenheid trad hij somwijlen en was dan eveneens de meester-schilder, nu van de groote ruimte in het landschap. Ook Pieter de Hoogh achtte zijn kunst niet gebonden aan zijn binnenkamers met stille licht-concentratie, maar met gelijke innigheid schilderde hij het tafereel in straatbuurtjes, in hoekjes van een hof of binnenplaats. En Albert Cuyp, die met eenzelfde gemakkelijkheid zich in alle „genre's" heeft geuit, die altijd zijn penseel vaardig vond, bij iedere wisseling van zijn veel-omvattende neiging, heeft niet 't minst als landschapschilder een zeer eigene plaats.

Zoo zou er uit onze vroegere school nog menige naam te noemen zijn tot getuigenis dier eigen-geaardheid. Maar ook in onzen tijd vinden we die aanwezig. Van Israëls zien we meermalen landschappen, die, even volledig als zijn figuren-stukken uitzegging zijn van zijn zeldzame gave. Geen spoor daarin, dat de techniek met moeilijkheden van een ongewoon genre had te kampen.

En naast Israëls zijn er nog zooveel anderen der moderne school te noemen, die niets minder zijn dan specialiteit.

Daartegenover hebben we er ook aan te wijzen, die een groote toekomst beloofden met figuurschilderijen, maar toch in het landschap vooral hun glorie hebben bereikt.

Jacob Maris, die geacht kan worden tusschen zijn tijdgenooten afzonderlijk te staan, gelijk in de 17e eeuw Rembrandt, gedenkt men dan allereerst.

De plaatselijke gesteldheid van ons land moet toch wel van een zeer bijzondere eigendommelijkheid zijn; als nergens anders moet hier de dampkring een verscheidenheid van melodieën dragen, een veelheid van stemmen van alle nuances in aandoening, voor elk menschengemoed verstaanbaar.

* * *

De opbloei van het moderne Hollandsche landschap is laat gekomen. Toen in den vreemde het nieuwe leven reeds gistende was, zochten de Hollanders nog hun roem in het nabauwen van een wel-zeggende stem uit

een geroemd verleden. Bij het naarstige volgen van de oude voorbeelden werd niet ingezien, dat de vermeende ernstige kunstbeoefening slechts een ziellooze arbeidzaamheid was. Voornamelijk door stemmen uit den vreemde, zijn we uit de verdooving gewekt, en zagen toen het groote verzuim door ons begaan. En de nieuwe weg lag plotseling voor ons. We hadden de bewegingen van onze automaten-structuur slechts te staken, en de nieuwe mensch te worden, door te treden buiten de kamers en met open oogen te zien over onze velden tot aan de verre horizonten, hier niet door stereotiepe kleurtjes bepaald.

Iris. Naar een aquarel in het bezit van den heer J. W. M. Roodenburg te Amsterdam.

Toen leefde het Hollandsche landschap weer op, en vooral de eerste teekenen daarvan waren als uitroepen van verrukking bij onverwachte verrassingen.

Maar de leefkracht van de jonge richting werd ook aangewakkerd door den ontstanen strijd voor het hoog-houden van het nieuwe beginsel tegen de conservatieve fractie, die haar afgeleefde tradities wilde handhaven. En als protest en manifestatie tevens diende de sterke vermenigvuldiging van uitingen der nieuwgeboren kunst. Maar geprikkeld tot verzet, verliep de geestdrift wel eens in uitbundigheid, en naarmate de jonge partij meer aanhang won, bleek de overtuiging naar alle zijden niet even sterk gevestigd.

Nu echter is die strijd al lang gestreden en overgebracht naar terreinen, waarvan voor enkele jaren de ligging nog niet werd gegist.

De eendrachtelijkheid van voor een vijf en twintig jaren is nu verdwenen en het ideaal, toen vrijgevochten, naar zoovele zijden vertakt.

Toen de vaart van den eersten vreugde-élan verflauwde, de spontaniteit ging afslijten en gesteund moest worden door de bezinning, ontstond behoefte tot verbreeding van het gezichtsveld, tot ontdekking van nieuwe drijfkrachten

voor de productie, — werd ook de vorm van uitingswijze nader beschouwd en haar beschaving betracht.

Het werd velen duidelijk, dat het bereiken nog lang niet volkomen en een herleiding van onbestemde verschijnselen langs oorzakelijken weg naar het ware uitgangspunt noodzakelijk was. Veel moest als hinderlijk aanwendsel worden afgelegd, en de vorming van onderop weêr begonnen.

Onder de jongeren is het wel Voerman vooral, die den moed der overtuiging had tot het inslaan van een nieuwen weg. In logische opvolging van overgangen biedt zijn werk getuigenis van stage ontwikkeling.

Om die te overzien behoeven we niet terug te gaan tot den tijd, waarin hij met figuurschilderijen als „een Joden-begrafenis-dag" debuteerde. Toen

Zwarte koe. Naar een aquarel in het bezit van den heer J. T. Cremer te 's Gravenhage.

was er nog geen spoor van wortelvatten voor den uitgroeï van later. Het streven, toen, was niet veel meer dan de ambitieuze neiging van een academisch gevormden jongen, die nà volbrachten studietijd, met een heusch schilderij, zich als artiest wenscht te vertoonen.

Ik heb zeer onvoldoende materiaal voorhanden om een overzicht te geven van de gradatie's in zijn ontwikkeling vanaf dien tijd. Dat lag ook niet in de bedoeling van deze studie, zooals ik hierboven zeide. Het lijkt me echter waarschijnlijk, dat hij slechts kort de eerste pose behouden heeft, en schielijk den overgang vond naar het terrein, dat voor zijne neigingen, van huis uit, hem het meest vertrouwd was.

Hij ging aan 't dolen door de weiden, en mochten zijn longen zich in de

nieuwe omgeving reeds verruimd voelen, 't was toch vooral door de oogen van anderen, dat hij het nieuwe gezichtsveld overzag. Toevallig zag ik dezer dagen een schilderij van vòòr 12 jaar, dat als specimen van zijn werk uit dien tijd wel belangwekkend was. *)

We kunnen dat tijdvak *Eergisteren* noemen. 't Zelfde sujet van heden: koeien op een stuk weidegrond tegen een lichte oranjekleurige avondlucht. Van den lateren ernstigen zoeker was daarin nog niet veel te bespeuren. Zelf-

Glas met rozen.
Naar een aquarel in het bezit van den heer Th. J. B. Hilterman te Amsterdam.

standigheid was er alleen in zooverre, dat met een zekeren durf het onderwerp was aangepakt door een jongmensch van merkbaren aanleg.

Er was een streven in naar sterker klank in kleur en licht en schaduwpartijen, dat echter ondanks zekere kwaliteiten, lang niet vrij was van effectbejag. Ik meende er ook Belgische invloeden in te herkennen. In ieder geval leek me in werken van lateren datum, die ik nu slechts vaag in mijn geheugen heb, zijn kunst meer beland in de Hollandsche gevoelssfeer,

---

*) Naar ik later vernam, is Voerman met dit schilderij de prijs in den wedstrijd Willink van Collen toegekend.

die is in de schilderijen van Willem Maris en vooral ook in die van Mauve.

Deze conclusie's echter wil ik niet beslist gesteld hebben, geef ik meer als onderstellingen, want ik herhaal het: zijn werk uit dien tijd is mij te weinig bekend.

Tot het stadium, dat als uitgangspunt kan worden genomen van Voerman's gezetten arbeid, geraken we met twee aquarellen: *Zwarte koe* en *Noppende paarden*. Toen had de inkeer plaats gehad en was voor goed koers gezet naar het welbewuste doel. We kunnen dat tijdperk *Gisteren* noemen.

De levenskracht van het impressionnisme was voor een groot deel gelegen in de verrukkingen „à l'improviste." Het schilderen veelal het uiting geven aan een herhaaldelijk-verrast-zijn. En de natuur is daartoe een onuitputtelijke bron, want immer verlokt zij het schoonheidsbegeerige oog door de wisselende schijnen van haar gedaante. Daarvoor weer den open blik te hebben was de strekking van het naturalisme en een strakke natuurgetrouwheid liet zich alleen bereiken door de kortste spanning tusschen waarnemen en uiten. Maar het waarnemen geschiedt, na de organische werking van het oog, ook door het opnemen van het gemoed, en naar het geëigende van het daar gevestigde temperament, wijzigt zich de opvatting. Zoo ontstond ook een sensationeele kunst, voortgekomen uit den kloppenden drang naar uiting van onverwacht opwellende gemoedsbeweging. Een drift was het dus weer en deze verving nu de pathetische bewegingen van het verworpen, versleten idealisme. Driften zijn zeer mooi en geven de beweging, maar alleen in hun waren staat, met hun eigendommelijk natuurlijke opkomst en gang. Men kan ze niet weten voor ze er zijn.

Van Deyssel, die voor jaren in kunstwerken eischte de Passie en nog eens de Passie, heeft in zijn zooveel later verschenen opstel: „Tot een Levensleer", een heel andere wetsregeling gesteld. Niet echter, nooit zij de aanwezigheid van de Passie als hoofdfactor in een kunstwerk gewraakt; de sterkste menschuitingen zijn daaruit voortgekomen, en een hooger plan is misschien alleen te bereiken door hem, die door een wereld van louteringen heendringend, en in 't bezit van opperste wijsheid, zich tot een heilige heeft gemaakt.

Maar onze tijd is vooral een tijd van bedenking en weifelmoedigheid en het getuigende verschijnsel daarvan is wel de verscheidenheid van meeningen, die, voortdurend elkaar overrompelend, zich in zoovele richtingen verdeelen. We hebben de stoutste élans gezien (*wagen* was het meer) en geraden de meest gecompliceerde stelsels, door speurende vernuften gebouwd. Maar nog geen richting heeft zich een durende glorie weten te vestigen.

Bij velen werd al spoedig de twijfel gevoeld over de hechtheid van grondslag van de met zooveel geestdrift ingehaalde nieuwe richting. Toch was ook in het impressionnisme het beginsel levend, dat de opgevangen indruk door de uiterlijke verschijning heen, moet indringen tot het wezen

Hattem. Naar een aquarel in het bezit van den heer C. Hoogendijk te 's Gravenhage.

van het object; maar zich bovenal bekommerend om den verleidelijken vorm, waarin de jonge kunst zich vertoonde, hechtte de waarneming zich al te veel aan het oppervlak, werd slechts de tooi van het hulsel gegeven, dat hoogstens een kortstondige zinnenstreeling kan schenken. Ongerekend nu nog de doode hoek, waarheen zoo menige gang van onbestemdheid en leegte van doenerij moest leiden.

Voerman heeft dien noodlotsgang doorzien, en liever dan met geblinddoekte oogen den weg der onbesuisdheid te volgen door het vage nevelland met een onzeker wedervaren, wilde hij geheel op zijn schreden terugkeeren tot een zuiverder uitgangspunt.

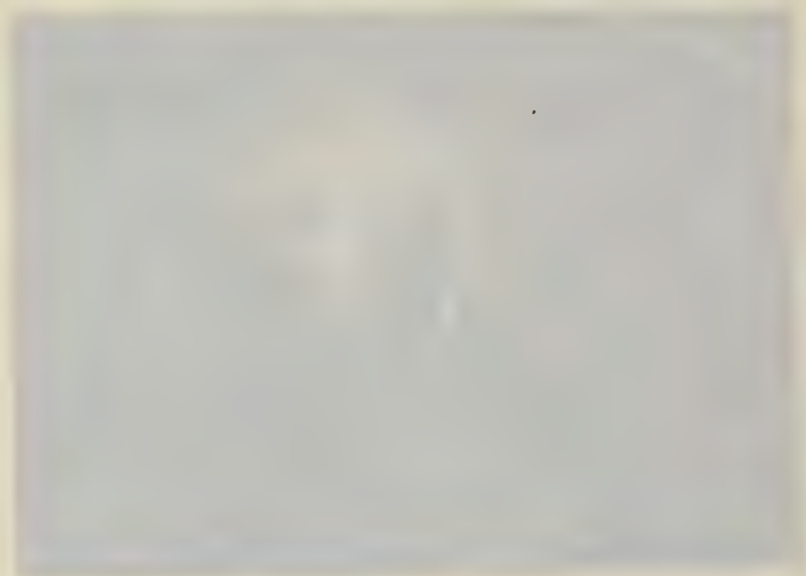
Het sprookjeshuis. Naar een aquarel in het bezit van den heer C. Hoogendijk te 's Gravenhage.

Beter dan met snelverterend strooisel wegstervende vlammen te onderhouden, is het, 't stille voortgloren van den vuurkern uit de asch voor dooving te behoeden.

Dat terugtreden op den afgelegden weg geschiedde behoedzaam, om aandachtig na te speuren en bijeen te garen wat hij ook toen reeds als bruikbaar materiaal voor zijn nieuw op te trekken bouwsel gewonnen wist.

In het stadium, dat hierboven aangeduid werd als *Gisteren* was zijn streven gericht naar zuivering van den geestelijken kant zijner kunst, maar ook naar verfijning der stoffelijke verschijning van zijn arbeid. De resultaten waren aanstonds verheugend. De „Zwarte Koe" en „Noppende Paarden" herinner ik

me nog beiden uit „Arti": het eerste als een werk met een allure van voorname imposantheid, 't tweede met iets doordringends van bijzondere teerheid in kleur en adel van vormen.

Maar daarna ging hij nog volstrekter verzaken alle aanwending van middelen, die belemmeren konden de zuivere wedergave zijner sensatie.

De vele bloemstukken vormden zijn leerschool en waren de proefmaat van zijn bereiken in die richting.

De bloemen van Voerman hebben niet dien aanlokkenden picturalen schijn, waarmee ze door zoovelen met meerder of minder talent werden geschilderd. Ze zijn niet mooi bovenal in hun stoffelijk voorkomen, gezien als een bruske trilling van kleur, een kleuren-geluid, maar om de broze effenheid

Noppende paarden. Naar een aquarel in het bezit van den heer C. Hoogendijk te 's Gravenhage.

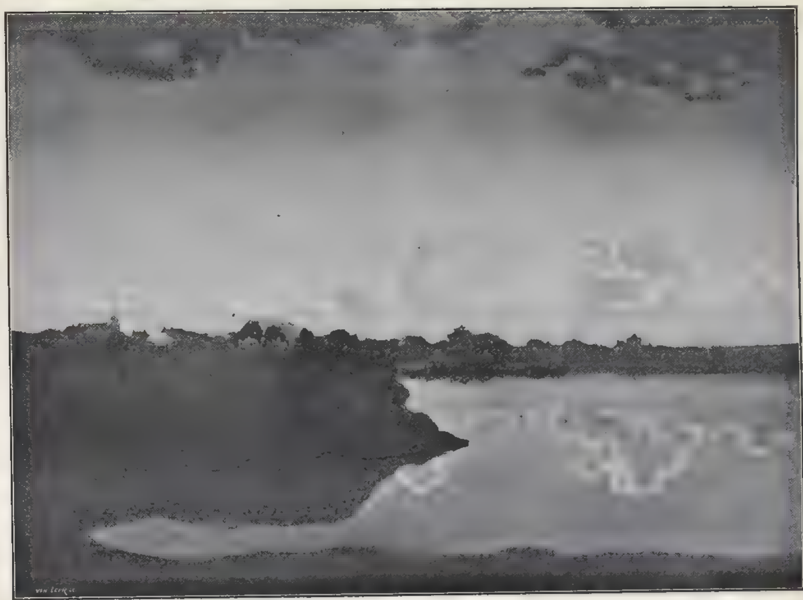
van uitbloei en den ongerepten staat van haar vormen-stelsel. Beteekenisvol is dan ook, dat het altijd bloemen zijn tot motief van een stilleven, en meestal dan gesteld in rustig isolement, met hun reëele waarde opgewogen tegen een vlakken achtergrond, die mede drager is van een aan bloemen ontleend versieringsbeeld, in fijne behangselpatronen.

De bloem daar gegeven, niet om den praal als middel tot oogenblikkelijke oogen-bekoring, maar om de ware essentie van dieper gelegen schoonheid, die ons met zachten drang geopenbaard wordt, als we met onafgeleide aandacht trachten te penetreeren haar wonder samenstel; een zelfde doorspeuren van wijs-gevoeligen, dat bloemen tot dragers van verschillende zinnebeelden deed bestempelen.

De volle liefde van Voerman echter is voor het landschap, maar als bij de bloemstukken gevoed door een zelfden zin naar ontdekking der idee die de stoffelijke schoonheid daagt, geboren in lange aanschouwing en geuit in rustige overweging, speurend naar het juiste stelsel, waarin het aanschouwde beeld in ongeschonden staat is samen te vatten.

In den „Nieuwen Gids" van Jan. 1898 heb ik een karakteristiek van zijn landschap beproefd in de volgende regelen:

..... „Zoo wordt de weide nu gezien als een groot tapijtvlak, versierd met de teer expressieve teekening van enkele bloemstengels tot attributen van haar rijkdom. De kleur wisselt zich af van het floers-donker-groen,

De IJsel bij Hattem. Naar een aquarel in het bezit van den heer F. G. Tessaro te Amsterdam.

dof-brandend oranje tot het ijlig-bleek-groen, al naar de gedaanteverwisseling van het daarboven heerschende element der oneindigheid; maar altijd gehouden in één grooten toon, opdat geen nevengeluiden den hoofdklank, waarin het werk getoonzet is, verstoren. En op het groene veld komen de beesten aanstappen, vredig-bedaarlijk, in evenredige verdeeling, de koppen omlaag om te grazen; straks wordt de regelmaat verbroken, maar na een zwenking weer hervat; ook liggen zij stil in vreedzame groepeering, lankmoedig turend naar het heenzwevend verlichte wolkje, dat is als een mysterie .....

„Daarachter steeds het stadje Hattem, soms in de nabijheid, zoodat he

grillige lijnenstel van huisjes en daken, zich onderscheiden laat, soms in de verre verte nog een flauwe silhouette vormend tegen den horizont, — altijd met het domineerend kerktorentje. Daarboven de lucht, waarin de wolken, licht-wit in de zon, zich kalm hebben opgezameld, en hooger uit een enkele zich heeft opgewerkt tot een veelkoppig lichaam tegen het peillooze blauw. Ook wel wordt gegeven het ruige aspect van dwarrelend donkere wolken, maar — en dit vindt wel verklaring in het temperament van dezen schilder, die meer van de contemplatie dan van de passie is, — tot zuiverder rijpheid van uitbeelding is daar geraakt, waar het statig zich zamelen of dagend zich uitzetten van één enkele tot vreemde lichamen van albast was uitgegroeid."

Kunst als deze, die in haar verschijning zoo afwijkend is van die, waaraan onze oogen zich in de laatste jaren hebben gewend, is in haar wezen slechts geleidelijk te doorgronden.

Niet vergelijkend, maar onderscheidend is tot het begrip van haar beteekenis te geraken.

Voerman jaagt niet na accidenteele verschijnselen als uitdrukking van het reeële; hij zoekt naar passende uitbeelding van tafereelen uit het leven; zijn kunst is voor alles formuleerend. Zijn schilderen is bouwen, niet specificeeren maar samenvatten en ordenen. En als dan de sfeer moet aangewezen worden, waarin hij zich het meest beweegt, kan men zeggen, dat hij de schilder is van het placide moment in het weide-landschap. De weiden gezien als het beeld van vredige rust, met de kalme gelatenheid van het vee, dat 's zomers daar zijn levensgang leidt. En de harmonie in die schilderijen als gezangen, wordt gedragen door het element, dat figuratie is van den onverstoorbaren vredestaat, waar in geluidloozen gang de wolkenbeelden ongenaakbaar zich zelf bouwen.

Het tafereel is niet van buitenaf gezien met belangeloos oog, dat vorscht naar motieven voor kleur- en lichtwerkingen, maar ingeleefd door een, die volkomen zich vertrouwd heeft gemaakt met het eigene van dat leven in al zijn afwisseling; die gevolgd heeft aandachtig den regelmatigen gang van het vee en van nabij gehoord den zwaren tred der dieren gedempt op dien tapijtgrond van gras, kennend dat leven in al zijn verschijningen, maar ook in zijn geluiden zelf, tot aan het snuiven der stil in herkauwing neerliggende dieren.

De koeien van Voerman zijn niet realistisch gezien en geteekend naar veralgemeende opvatting; wel zijn ze met uiterste zorg bestudeerd tot in de geringste eigenlijkheden der vormen, en vooral in de karakteristiek hunner bewegingen.

Maar een streven naar veredeling is daarin duidelijk merkbaar, een purifieerende zin in de vormenbeelding, zooals ook in de kunst van Potter wordt

Paarden in de wei. Naar een aquarel in het bezit van den heer F. G. Tessaro te Amsterdam.

waargenomen, en gelijk de antieken streefden naar zuivering der vormen van het menschbeeld.

De liefde van Voerman voor zijn onderwerp is de groote kracht bij zijn kunst, en in die duurzame genegenheid kon ook zijn smaak zich verfijnen en zal zijn kennis zich nog vermeerderen tot het omkleeden van het aanschouwde beeld in zijn volkomen staat.

En in deze landschappen, die zijn als gedenkteekenen van kalm geluk, waar de hooge gestemdheid van een gevoelig artiest in concreetheid van vorm uitzegging zoekt, door het wijze aanleggen van een alle onderdeelen beheerschende evenmaat, is wel merkbaar iets doorgedrongen van den versieringszin, die in de huidige kunst een zoo gewichtig element is geworden. In sommige werken, bijv. die twee paarden staande aan een hek, heeft deze neiging zich vooral sterk geopenbaard; stemmingen als thema's uitgewerkt, gestolten in effening van kleur en de vormen gedetermineerd in wijsbestuurde contours.

Toch loopt daartusschen door ook wel eens een werk, dat minder streng geordend in compositie, vrijer uitzegging is van teerder bewegen der emotie. De kleur is dan niet als elders in wijs overwogen gamma's uitgelegd, maar vloeit ongebondener uit in menigvuldigheid van oogenblikkelijk gevonden penseelzetten. Hiervoor kan vooral verwezen worden naar een onderwerp, dat Voerman meer dan eens onder handen nam, met geringe wijziging: een lommerrijk weggetje, ingesloten tusschen hagen en uitloopend op een zonnig verlicht huisje. Een figuurtje zit in de diepte aan den deurdrempel in het warme licht. Het laatste, dat ik zag had een hoogen graad van zuiverheid in uitvoering, met exquise verzorging der details. Het blauwe schortje bijv. van het meisje deed er heerlijk fijn.

Een schilderijtje als een sprookje, waar het zacht ingegoten licht scheen te wijzen naar een staat van door-durende vrede.

Dit is het stadium in Voerman's kunst van *Heden*; zijn arbeid heeft reeds vele zegeteekenen geplaatst op den afgelegden weg, maar de standaard van voldongen zege wacht nog op planting.

Er zijn nog onvolkomenheden in zijn werk; de materieele uiting is nog niet volkomen bevredigend.

In alles en altijd is Voerman de techniek, die hem zoo geheel eigen is, nog niet meester. Zijn arbeid vertoont nog wel eens een louteringstaat, door hem zelf gewild, die voeren moet naar de volkomen bereiking van een groot doel.

Maar van een kunstenaar, die in zijn handelingen zich zoo gestreng heeft kunnen richten naar een hecht geplant beginsel, wiens overtuiging zoo bezielend kan sterken een geestkrachtig streven, mag met alle vertrouwen nog een stadium worden afgewacht, dat de kroon van zijn arbeid zal dragen, het stadium van *Morgen*.

Langs den IJsel. Naar een aquarel in het bezit van Mr. H. K. Westendorp te Amsterdam.

Om te voldoen aan de gewone eischen bij de levensbeschrijving van een kunstenaar gesteld, deel ik nu nog mee de volgende bijzonderheden in het levensverloop van Jan Voerman.

Hij werd geboren te Kampen 25 Januari 1857.

In zijn jonge jaren is hij van nabij met het boeren-leven bekend geweest, was hij geheel een buitenman. Maar in 1877 ging hij naar Amsterdam om te studeeren aan de Rijks-Academie. Hij bleef daar drie jaar en ging toen voor een jaartje naar Antwerpen, werken onder den bekenden academie-professor Verlat. Toen weer terug, voor een jaartje nog, naar de Academie in Amsterdam, waarna hij hier ergens een atelier huurde, om te trachten op eigen wieken te drijven.

Sinds 1890 echter is hij voor goed in Hattem gaan wonen.

W. Steenhoff

TONY OFFERMANS

DOOR

P. DU RIEU Fzn.

Naar huis. Naar een aquarel in het bezit van den heer J. Biesing te 's Gravenhage.

TONY OFFERMANS.

De Sultan had bevel gegeven dat Alladin voor zijn troon zou worden gebracht! [1])

Een stoet van ruiters, rijk gedoscht in Oostersche kleeding, stond gereed het gegeven bevel uit te voeren.

De karakteristieke tonen van een Oosterschen marsch ruischten, eerst zacht-

---

[1]) „Alladin of de wonderlamp", uit de „Duizend en één nacht".

kens uit de verte, allengs sterker aanzwellend door de feestzaal, waar Mesdag het artistiek Den Haag om zich had vereenigd.

Het gordijn was gevallen. De welbekende persoonlijkheid van Nicolaï schoof door de menigte heen en trad op den pianist toe.

„Mijnheer Offermans, ik durf zeggen nog al op de hoogte te zijn van wat er op muzikaal gebied verschijnt, maar wie is de componist van dien marsch, die zooeven door u werd gespeeld?"

Tony klopte den belangstellenden vrager flink op den schouder: „Potverhanebalk me, oude heer, dat heb ik zooeven gecomponeerd!"

Nicolaï stond verbluft en met hem hebben er dat zoovelen gestaan, die ooit het genoegen mochten smaken, Tony Offermans te hooren wanneer hij zich voor de piano had gezet om aan het instrument de verwonderlijkste combinatiën, schakeeringen en geestige wendingen te ontworstelen.

Ja! wanneer de feestvreugde is gestegen bij gezellige bijeenkomsten of feestbanket, het officieuse gedeelte gaat het officieele vervangen en Tony is onder de aanwezigen, dan is men zeker van het succes van den avond.

Dan dondert, in het blij geloof van zelfbewuste kracht, zijn geestig woord zoo vaak een blijden feestkring in, dan wisselen pianospel en zang en woordenvloed elkander in steeds sneller tempo af en heel een schare van feestvrienden wordt tot enthousiasme gebracht door zijn telkens even frisch talent.

Een kleine fanfare vooraf! Maar het doel van deze schets mag niet uit het oog worden verloren. Het is, Offermans te leeren kennen in wat hij in de eerste plaats wil zijn, „kunstschilder". Met verschillende talenten begaafd, koos hij het schildersvak tot doel van zijn leven, vast overtuigd dat hij in die richting het meest voor de kunst zou kunnen wezen. Als ik nu in enkele bladzijden iets zeggen zal over het werk van Tony Offermans, dan geef ik mijn oordeel als uitvloeisel van mijn sympathie voor zijn werken en streven en hoop ik dat die sympathie door velen zal worden gedeeld.

Tony Offermans is te 's Gravenhage geboren. Van zijn jeugd en jongelingsjaren is mij weinig bekend en toen ik hem om eenige gegevens vroeg, antwoordde hij: „kerel, laat dat maar weg", beschrijf het „heden". — Je weet het — „in het heden ligt 't verleden, in het nu wat worden zal." Als je dus het „heden" beschrijft, dan weten zij er alles van! Ik volsta dan ook met te vermelden, dat hij de Haagsche teekenacademie bezocht en eenige jaren werkte op het atelier van Blommers. Hij is een groot vereerder van het machtig talent van Jacob Maris en heeft een bijzondere voorliefde voor de poëtische stemming, die Israëls door toon en kleur in de intieme sujetten, door hem geschilderd, tot zulk een bijzondere hoogte weet op te voeren.

Een paar jaar geleden, Tony woonde toen in de Zeestraat bij Ridderhof,

hadden wij met eenige andere vrienden eene expositie bezocht, en zaten, op zijn atelier teruggekomen, over verschillende stukken, die wij gezien hadden, te oordeelen. Uit die gedachtenwisseling kwam de vraag voort: „Wat moet de beoordeeling van een kunstwerk zijn?" Van verschillende zijden werden definitiën gesteld, aan voorbeelden getoetst; er werd druk door elkander heen gepraat en de opgeworpen denkbeelden lagen bijna even spoedig weêr in puin. Den volgenden morgen zeide Tony, die bij mij opliep: „de vraag van gisteren scheen mij zoo belangrijk dat ik eens heb opgeschreven, wat ik tot antwoord zou geven. Dit luidde ongeveer als volgt: de beoordeeling van een kunstuiting wordt geheel beheerscht door de duidelijkheid, waarmeê het essentiëele dier uiting is uitgesproken. Indien het „waarom" van een schilderij b.v. er niet bovenop ligt, heeft dat schilderij òf geen recht van bestaan, òf het „waarom" is niet genoeg geaccentueerd. Als dus het schilderij op de vraag „waarom gemaakt" niet dadelijk antwoordt, dan laat dat werk ons koud of ten minste onverschillig. Doch in het tegenovergestelde geval, boeit ons het schilderij en dwingt ons om in de details ervan door te dringen om zoodoende de bedoeling van den maker geheel te kunnen begrijpen. Dan eerst kunnen wij het schilderij medevoelen.

Nu weet ik wel, dat het zeer moeilijk is om een bepaalde grens te trekken voor hen, die ontvankelijk zijn voor den indruk, dien het kunstwerk maakt en anderen, die de factoren daarvoor missen. De waarde der beoordeeling staat in direct verband met de kunstontwikkeling van den beoordeelaar.

En hoe groot moet die ontwikkeling zijn? — Een niet op te lossen vraagstuk!

Het is een gevoelskwestie en het individueele gevoel vindt alleen weêrklank bij hen, bij wie dezelfde snaren trillen.

Er zijn sommige snaren, die elkanders trillingen deelen, anderen die absoluut ongevoelig voor elkander zijn, al brengen zij elk voor zichzelf een zuiveren toon voort.

De beoordeeling van een kunstwerk heeft dus alleen beteekenis voor hen, die met den beoordeelaar meêvoelen en ook dat medevoelen kan nog ge-

De Vioolmaker.
Naar een schilderij in het bezit van den heer D. F. Scheurleer te 's Gravenhage.

temperd worden door persoonlijken smaak en voorkeur voor het onderwerp.

De kunst van Tony Offermans wordt niet beheerscht door breedheid in compositie, noch door rijke en machtige kleurencombinatie. Ook zijn onderwerpen, op enkele uitzonderingen na, zooals b.v. de „Leidsche beestenmarkt", bewegen zich meestal in een klein veld. Hij zoekt zich in te werken in het intieme leven en dat weêr te geven; hij zoekt zijn gegevens in den werk-

man, bezig zijn ambacht uit te oefenen, hij weet met nauwkeurigheid en liefde zijn model te bestudeeren en geeft in schilderij of teekening een eigen opvatting, ook in het kiezen van onderwerpen, aan. Talrijk zijn de kunstwerken van Offermans, die van het hierboven aangevoerde zouden kunnen getuigen. Bijzonder trof mij altijd het schilderijtje „de vioolmaker" in het bezit van den heer D. F. Scheurleer te 's Gravenhage. De ernst waarmede de oude heer, die voor het venster de laatste hand legt aan een viool in zijn arbeid is verdiept, wordt op bijzonder karakteristieke wijze uitgedrukt in het fijn geschilderde kopje, dat technisch voortreffelijk is behandeld. [1])

De groepeering om het figuur, zoo juist op zijn plaats in het kader van het doek gebracht, sluit zich daarbij harmonisch aan. De werktafel met het opvallende licht, de gedeeltelijk in toon gehouden wanden, de leunstoel, waarop de vioolmaker zijn arm laat rusten om zijn werkzaamheden met vaste hand te kunnen volbrengen, dit alles te zamen vormt een geheel van groepeering, toon en kleur hoogst aangenaam en boeiend voor het oog. Die zelfde eigenschappen vindt men terug in „de brievengaarder," waarvan Dr. A. Korteweg te 's Gravenhage de eigenaar is. Ook hierin treft de uitdrukking van het gelaat, de aandacht, waarmede de man in zijn werk is verdiept en de goed gekozen verlichting van het figuur, in dit schilderij tegen de wit gepleisterde en karig versierde wanden van het dienstvertrek aangebracht.

In die beide schilderijen, om een paar voorbeelden te kiezen, gevoel ik dat de bedoeling van den schilder weêrklank heeft gevonden in mijn gemoed.

Tony Offermans heeft behoefte om buiten te zijn en buiten te leven.

Die behoefte ontstaat bij hem in de eerste plaats omdat hij gevoelt dat het noodig is voor zijn werk.

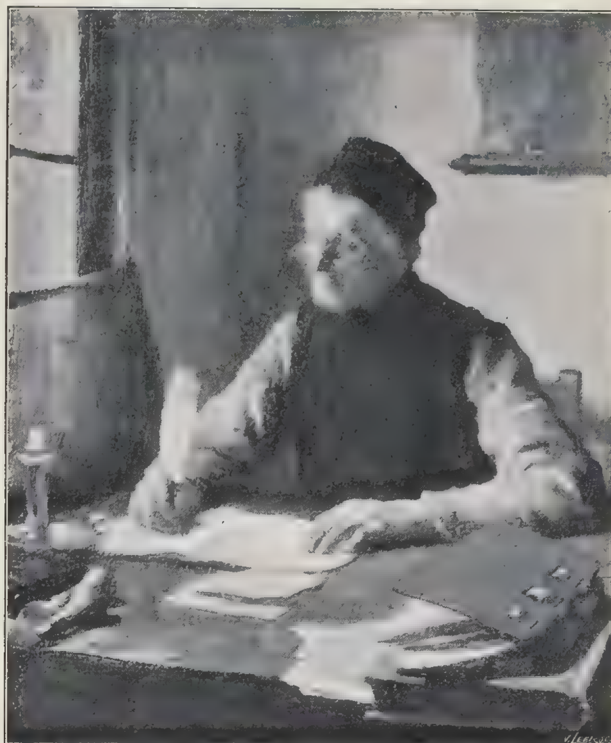
Ik ben weêr te zwart, heeft hij mij zoo dikwijls toegeroepen, maar dat is een noodzakelijk gevolg omdat ik mijn modellen altijd zie in mijn atelier, met een kunstmatige verlichting. Ik moet kleur en toon bestudeeren in de vrije natuur; ik moet de figuren bespieden, beschenen door het volle licht,

[1]) Over het algemeen treffen in de stukken van Offermans de mooie behandeling van de koppen van de figuren. Offermans zou, indien hij zich meer in die richting bewoog, een goed portretschilder zijn. Voorbeelden hiervan zijn mij bekend, onder anderen de drie portretten uit het geslacht Scheurleer.

zich afteekenend tegen boomgroepen, gronden en lucht! Dan geloof ik te kunnen vinden wat ik te vergeefs binnen de enge wanden van mijn atelier zoek, waarheid in kleurstelling en hoe een kleur in toon, kleur blijft!

Verscheidene malen werd hem het leven in de stad dan ook te benauwd, niettegenstaande hij, hoogst gezellig van aard, in de wintermaanden gaarne voor korten tijd weêr in zijn geboortestad 's Gravenhage terugkeert.

De eerste maal was dit toen hij de woning op het Alexanderplein verliet,

De Brievengaarder.
Naar een schilderij in het bezit van Dr. A. A. Korteweg te 's Gravenhage.

waar hij een jaar van geluk had gekend aan de zijde van zijn lieve vrouw, een begaafde dochter uit het geslacht Koolemans Beynen.

Hij trok toen naar Laren!

Uit de dagen, daar doorgebracht, dagteekenen verscheidene van zijn bekende schilderijen en teekeningen zooals de brievengaarder van Laren, de Spinster en nog vele anderen.

Hier en ook later in de Oude Wetering maakte Tony studies van binnen-

De [illegible]

[illegible]

in het bezit van de firma Boussod Valadon & Cie [illegible] 's Gravenhage

huisjes. Hij gevoelde zich aangetrokken door het schilderachtig effect voor een gevoelig oog in de woningen, werkplaatsen en schuren van die streken te vinden. De klompenmakerswerkplaats, eigendom van dr. Unia Steyn Parve is als resultaat van deze studies een gelukkig voorbeeld: Tony heeft die

Spinster. Naar een schilderij in het bezit van den heer J. Nieuwenhuijsen te 's Gravenhage.

verscheidene malen geschilderd, nu eens met één, dan weder met meerdere figuren, maar altijd met een mooie tegenstelling van de verlichting binnen en buiten.

In Laren heeft Tony vele vrienden gemaakt, bij iedereen was hij bekend en iedereen kende hem. Hoevelen hebben er daar ook niet genoten van zijn opgewekten en vroolijken omgang. Dat bleek mij, toen wij eens met eenige vrienden op een mooien Zondagmiddag Laren bezochten. Wij waren uit Bussum uitgereden met een span flinke paarden en stapten in Laren aan de herberg op het marktplein af. Nauwelijks was het eenigszins bekend geworden dat Offermans weêr eens naar Laren kwam kijken, of jong en oud liep uit om hem te begroeten, en toen het eindelijk tijd was om te vertrekken moest een onzer hem toeroepen: „Tony als je eindelijk klaar bent met de hartelijke gevoelens, stap dan in en dan kunnen wij afrijden." Een gejuich, als of een geliefde landheer van de streek afreisde, volgde het rijtuig!

Daarna woonde hij weêr eenige jaren te 's Gravenhage, maar 's zomers trok hij naar buiten, totdat eindelijk zijn voorkeur om buiten te zijn de overhand behield en hij zich vestigde in het atelier aan den straatweg tusschen Velp en de Steeg dat geheel naar zijn aanwijzing was opgetrokken. Zijn buitenwoning draagt het opschrift, „Villa Sophie," de voornaam van zijn moeder, mevrouw Offermans van Hove, de gevierde kunstenares, die wanneer zij van tijd tot tijd nog eens in intiemen kring haar vrienden door haar heerlijken zang in verrukking brengt, door niemand zoo gaarne en zoo trouw wordt geaccomponeerd als door haar zoon Tony.

Onlangs bracht ik Tony daar een bezoek. Hij zag mij door de ramen aankomen, opende de voordeur, sloeg eenige akkoorden op de piano — hij ontvangt nooit zonder muziek — en stond mij in zijn atelier op te wachten.

Bonjour, riep ik! hoe gaat het! Daar ben ik eindelijk, wat heb ik je in lang niet gezien! Jongen, kerel, wat woon je hier prettig en wat een mooi atelier! Bevalt het je hier nog al?

„Ja kerel, best! Daar is hier zoo'n rust, zoo'n vrede, dat ik niet geloof ooit meer in de stad te gaan wonen. Er is in de stad iets gejaagds en gedrukts. Er zijn zooveel menschen die je niet aangaan, zooveel winkels en huizen waar je nooit inkomt en dan al die straten waar je alle dagen door moet en die zoo leelijk zijn!

„Ja! ik weet wat je zeggen wilt! Het Voorhout is mooi, de Vijverberg. Maar waarom zijn die mooi? Omdat je daar wel iets te zien hebt! Ik kan daar best stilstaan en kijken. Het zit'em òf in de lijnen, òf in de kleur, òf in het geheel, zooals het Voorhout dat zoo sterk heeft. Maar dat weegt niet op tegen het leelijke!"

Een stad moet je eigenlijk gebruiken als een groot „Magasin du Louvre." Je gaat er heen, als je overschoenen noodig hebt of punaises, een regenjas of verf. Ook kun je er heen gaan om een Gemeenteraadszitting bij te wonen

als er over kunstzaken gedecideerd wordt *) of om een draaiende menigte in onartistiek versierde feestzalen te zien ronddwarrelen.

Neen! als het kan dan moet je buiten wonen. Ik zeg, *als het kan*, want er zijn er maar weinigen die het convenieert al zouden ze het nog zoo graag willen. Dat voorrecht hebben alleen de gefortuneerden en de arme schilders.

Nou! 't is gelukkig dat de schilder, die over het algemeen toch al met zooveel moeielijkheden te kampen heeft, meerdere vrijheid heeft in de keuze van zijn woonplaats."

„Maar geloof je niet," meende ik te moeten aanvoeren, „dat je door altijd buiten te zijn, te veel gewent aan het mooie van de natuur! Geloof je niet

Klompenmaker.
Naar een teekening in het bezit van Dr. W. F. Steyn Parvé te 's Gravenhage.

dat je daardoor minder vatbaar wordt voor indrukken, dan wanneer je in de stad woont en af en toe met een frisschen blik voor de natuur komt."

„Daar is geen algemeene regel voor te maken," klonk het antwoord. Woonde Milet niet buiten, Breton en de schilders uit de Barbison-school? Woonde Mauve niet buiten? Woont de Bock niet buiten? Kijk dat is een persoonlijke zaak. Dat moet de schilder zelf weten. Neen, buiten is 't voor mij ruim, zorgeloos, vreedzaam, maar bovenal mooi! Altijd heb je er wat te kijken, de natuur geeft altijd iets te zien waardoor je geëmotioneerd wordt. En hier in Gelderland vooral is de natuur zoo mooi. Daar over mijn huis heb je de hei! Daar heb ik wel eens gedwaald, uren lang, en het was alsof ik een Walpurgis-

*) Dit is in den Haag uitzondering geweest en gebleven.

nacht zag, zoo verschrikkelijk grootsch en overweldigend dat het niet in woorden is te brengen.

Groote legers oude wijven op hunne bezemstokken trokken voorbij, huilende en krijschende en het bosch, daar rechts, vormde het orkest. Duizende pauken en contrabassen en daarboven het snerpende gegil van de piccolo's. En zie je daar die groote schapenschuur met dien éénen hoogen boom, die daar zoo alleen staat op dien heuveltop. Dat was het paleis van Satan en dat in 't donker een reuzenpaleis, honderdmaal hooger dan je de schuur nu ziet. Een paleis van donker zwarten steen en die ééne hooge boom was de toren die hoog uitstak boven alles en die meedanste op de maat van de muziek. Zie je, dat is aangrijpend! dat is mooi!

Timmerman.
Naar een aquarel in het bezit van den heer Yvo Opstelten te 's Gravenhage.

Maar ik heb hier ook wel eens vroolijker stukken zien opvoeren. Dan is alles één feest, alles juicht en jubelt. De geheele IJsel is door een wolkschaduw overtogen, alleen in de verte schijnt de volle zon op Doesburgh. Even wachten, daar gaat de schaduw; nu is 't weer licht op den voorgrond.

Hè wat een licht, wat een muziek!

De wolken vliegen elkaar voorbij. Soms ziet het er uit alsof zij elkaar inhalen, de rivier kromt zich van plezier en het ziet er uit alsof de witte golfjes met de wolken willen wedloopen. Statig bewegen de popels hunne toppen om hunne instemming te betuigen. De natuur lijkt dan een kinderfeest. De Ernst is buitengesloten. 't Is alles lachen en gieren van pret.

En ga dan eens meê het bosch in. Hoor eens hoe stil. Voel eens waarop je loopt. Je loopt op 't zachtste kleed, je hoort niet dat je er bent. En zie eens links die hoogte met pijnboomen en dien zandweg er langs. En die prachtige eiken. En je hoort niets anders dan vogeltjes. O! op zoo'n dag als alles jubelt en lacht, dan is er geen kwaad, geen nijd, geen narigheid, geen jalouzie, geen politiek, geen geld, niets, niets dan geluk.

Kippen voeren.
Naar een aquarel in het bezit van den heer L. G. Brouwer te 's Gravenhage.

En als ik dan kinderen tegenkom, kinderen die er anders afstootend uitzien met vuile bloote voeten, met gescheurde kleêren aan en met ongekamd peenhaar, dan kan ik dat op zoo'n dag heelemaal niet zien en dan roep ik zoo van zelf: „Dag beste jongen, dag kleine meid. Wat hebben jullie daar mooie blommetjes." Voor al het leelijke is dan mijn oog gesloten. Al het nare van de wereld wordt door een voorhang verborgen.

Wie heeft dat in een stad! Heb je ooit zulke emoties als je op een mooien dag door de straten wandelt?

Pas op! een rijtuig, ga uit den weg en laat die dames passeeren, pas op! de aschwagen, de wagen van het tonnenstelsel, bah! wat een parfum! En dan al die bedelende menschen die, als je niet gauw in je zak tast, je precies aankijken als je hen voorbijgaat alsof ze zeggen „denk je dat ik me voor jou plezier nog meer zal toetakelen? Zijn twee houten beenen niet genoeg?" En dan die arme stakkers voor het loterijkantoor angstig glurende of hen ook voor hun briefjes een beter levenslot wacht, die norsch kijkende kamerleden met nieuwe belastingontwerpen in het hoofd en den

leerplicht onder den arm, die van de kamerzitting komen, waar zij zoo juist de troonrede hebben hooren voorlezen, de troonrede, die geen melding maakt van een buitengewoon verlies door de kunst geleden, — omdat — omdat nu eenmaal door een groot staatsman is verkondigd dat de kunst geen regeeringszaak is. Of die taartjes etende heeren bij den confiseur moderne, of die elegante dame met dat vorstelijk kapsel met paarlsnoeren doorweven voor die chique kapperswinkel, of dat jongetje in zijn communiepakje met die houten laarsjes aan in die mooie groote confectiezaak, of eindelijk die eeuwige Cavaleria, door de hand van een onbestorven weduwnaar met een kind of elf, uit het draaiorgel gewrongen. Is het niet verschrikkelijk? Is het niet tergend? En wat doe je dan? Wegloopen zoo hard als je kan naar buiten, naar buiten! Neen, je ontvlucht de straten en je zoekt in een café, door het gebruiken van een borrel alles te vergeten, te vergeten dat er een lucht is, te vergeten dat er een hei is, te vergeten dat er een bosch is, te vergeten dat er een zon is, te vergeten dat er een leven is, liefde en innigheid. Zie je, dat doet de stad, dat doen de straten, dat doen de huizen dat doen de menschen.

Visscher.
Naar een aquarel in het bezit van den heer Yvo Opstelten te 's Gravenhage.

Neen! kerel! buiten is het leven, het waarachtige leven, buiten en nergens anders!

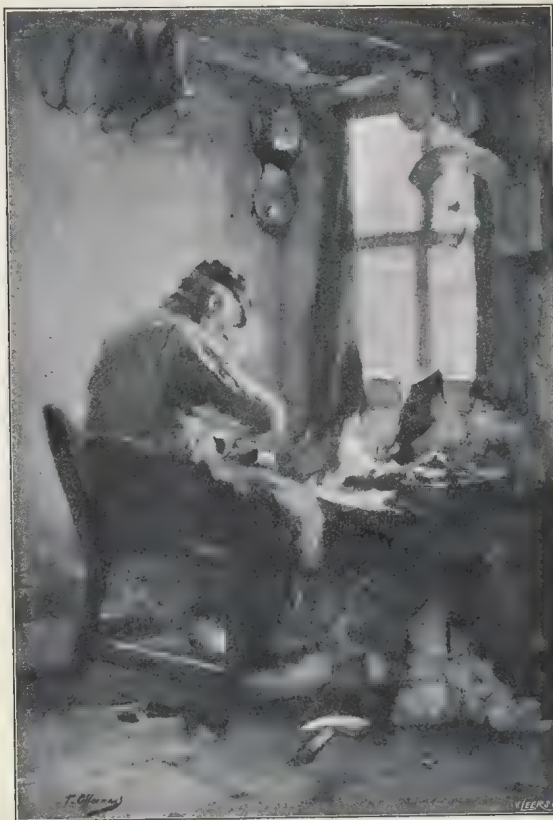
Ik moet erkennen, dat ik een beetje onder den indruk was, toen mijn vriend die geheele tirade had uitgesproken. In één ademtocht had hij het buitenleven met energie verdedigd en het stadsleven een gevoeligen nekslag toegebracht!

Baanveger. Naar een aquarel.

Door een glas morgenwijn kwamen wij bij.

Ik begreep nu pas, begon ik, dat jij een buitenman bent in hart en nieren. Als je er zoo voor geporteerd bent, kan je in een stad niet meer aarden. Maar hoe doe je dan met de muziekuitvoeringen? Je houdt er toch zooveel van om muziek te hooren!

Schoenlapper.
Naar een aquarel in het bezit van den heer Yvo Opstelten te 's Gravenhage.

Wel dat zal ik je zeggen. Ik heb van mijn leven genoeg muziek gehoord om er nog jaren op te kunnen teren. Af en toe woon ik nog wel een concert bij, maar meestal is de muziek me te nieuw, te modern. Ik draag er te weinig van meê. Als het „Programma-muziek" is wil ik het heelemaal niet hooren, dat is abracadabra voor me. Het bezorgt me maar hoofdpijn door het eindeloos opletten op de motieven der instrumentatie, want daar moet ik toch den tekst uithalen, die ik er bij te lezen krijg. Soms is het orkest al 5 of 6 woorden verder dan ik ben, en dan ben je er *heelemaal* uit en hoe zal je er dan achter komen of ze dan bij „je t'aime" zijn of bij „Suicide". Ben je eenmaal de plank mis, leg dan maar gerust je programma neêr, want als je moet gaan zoeken of de fagot met de violen en klokjes op den vierden of vijfden regel slaat, dan raak je zoo in de war dat de symphonie dramatique of fantastique, of hoe zoo'n ding heeten moge, uit is voor je er iets van gehoord of begrepen hebt.

En de moderne zaken, die ik hoor, zijn mij niet waar genoeg. De modernen enivreeren me! Doch ze geven mij geen kracht voor mijn leven, voor mijn werk, voor mijn liefde. 't Is best mogelijk dat ik voor het juiste begrip der

modernen de noodige factoren mis, daarom heeft mijne opvatting ook alleen waarde voor mezelve.

De groote lui van vroeger! dat is wat anders! Die steken mij altijd een hart onder den riem. Dat is alles waar, waar! 's Avonds zijn ze mooi, 's morgens zijn ze mooi en 's middags zijn ze mooi!

„Nous voiçons!" riep ik uit, en ik eigende mij een uitdrukking toe die Tony zoo graag in Littré's Dictionnaire had ingevlochten.

Ja kerel, wij zijn er, kom, laten wij langs mijn rozentuin naar „de Engel" gaan, daar vinden wij de andere vrienden.

Wij stonden gereed het atelier te verlaten. Het licht viel op een schilderij, dat bijna voltooid was. Het was een schoenmaker, bezig een versleten schoen weêr gangbaar te maken.

„Is het niet wat minder zwart?"

„Ja, zeker, in de partijen, die in toon zijn gebracht, is de kleur beter behouden!"

„Nu, zie je, dat is het gevolg van het buiten werken en van het dagelijks zien in de natuur!"

„Het onderwerp doet me ook weer denken aan je werken van vroeger."

„Ja! dat doet het, maar het is zooals het is, je slaat wel eens een zijpad in, maar het draait zoo dikwijls weêr naar den hoofdweg toe... „On en revient toujours à ses premières amours." "

JAN VAN ESSEN

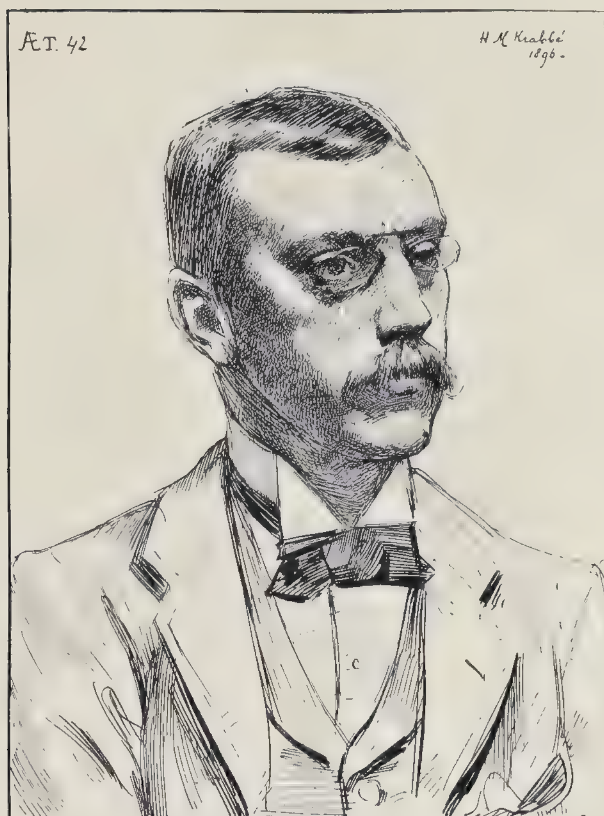
DOOR

H. M. KRABBÉ.

Reproductie naar een aquarel, in het bezit van den heer J. H. van Eeghen te Amsterdam.

JAN VAN ESSEN.

Jan van Essen

Het is reeds zestien jaar geleden, dat er in de leeuwengalerij in Artis een „heer" verscheen, die onze groote belangstelling wekte. Hij was lang en mager, maar toch stevig van bouw en had een gladgeschoren gezicht met zooiets van Engelsche deftigheid erover. Hij droeg op den ietwat wip-neus een gouden lorgnet, en op zijn zorgvuldig gladgestreken haren, waarvan een lok nuffig op het voorhoofd daalde, steeds een hoogen hoed, wat hem, in verband

met zijn gekleede jas. iets bijzonder gewichtigs en in onze kwâjongens-oogen belachelijks gaf. Maar drommels, wat was 't een knappe schilder! En wij dwaalden bewonderend om hem heen, als hij aan het werk was; maar hij negeerde ons steeds volmaakt, en slechts, wanneer wij te dicht bij hem kwamen, keek hij ons zóó hooghartig aan, dat wij geen woord noodig hadden om stil af te druipen.

Langzamerhand raakten wij aan hem gewend, en mocht het ons al niet gelukken plezieriger kennis met hem te maken, 's avonds snuffelden wij naar hartelust in de achtergalerij, waar hij zijn werk, de prachtige studies naar leeuwen, tijgers en panters, bewaarde.

Die meneer heette Jan van Essen, een naam die van toen af een zekere

vermaardheid verkreeg als die van een buitengewoon begaafd dierenschilder.

. . . .

Van Essen werd te Amsterdam geboren in het jaar 1854. Precies bekend is 't niet, wie de eer had hem te bakeren; maar zeker is 't dat Jan volmaakt ongeschikt bleek om koopman te worden, en zijn vader ten laatste toegaf aan den wensch van den jongen om zich tot kunstschilder te bekwamen. Hij kwam bij den ouden heer Greive op 't atelier en werkte daar met Joan Berg, Kever, ten Hoet en Jan ten Kate. Greive was toen niet meer zóó in zijn volle kracht, als in den tijd dat Aug. Allebé, Jamin, Lingeman en Koen Greive door hem in de kunst ingewijd werden. Een beroerte had hem veel van zijn werkkracht ontnomen, zoodat van Essen na twee-en-een-half jaar wegging, en een korten tijd bij Valkenburg op 't atelier kwam.

Nog geen twintig jaar oud, verdroot 't hem steeds aan den leiband te loopen, en huurde hij een atelier, om van nu af op zich zelf te staan. Hoewel de bewoners van Artis hem toen reeds aantrokken was dat toch nog meer het geval met figuur en behandelen zijne eerste schilderijtjes dan ook dit genre. Een zijner aardigste uit dien tijd is de voorstelling van een paar besjes, die de pelikanen aan 't voeren zijn, een wel wat bruin maar zeer knap werk, waar men in de schildering der vogels reeds zijn grooten aanleg voor het dieren-genre ontwaart.

De jonge man was zich echter nog niet bewust, van wat eenmaal zijn kracht zou worden, en, voor indrukken uiterst vatbaar, voelde hij zich, na 't zien van een schilderij van Jacob Maris, zóó getroffen, dat hij onmiddellijk een op dezen meester geïnspireerd landschap maakte. De kunsthandelaar Tersteeg, met wien hij toen reeds druk zaken deed, was, bij hem komende, zoo verrukt, dat hij 't niet alleen onmiddellijk kocht, maar hem dringend aanraadde zijn eerste genre te verlaten, en op den nieuwen weg door te gaan. „Wat moest ik doen," zegt van Essen, „mijne ijdelheid was gestreeld — en ik verdiende goed geld. Ik werd dus landschapschilder."

Straatje in Naarden.

Na eenige jaren begon hem dat te vervelen, en voelde hij zich onbevredigd. — 't Nu nog maar eens geprobeerd met stadsgezichten. — „Ik kwam toevallig in Naarden, zag een mooi straatje en maakte 't. Tersteeg was één en al bewondering er over." „Van Essen," zei hij, „je hebt nu ten slotte gevonden, wat eigentlijk je talent is. Ga nu door, thans weet je, wat je wilt."

't Schilderijtje werd onmiddellijk aan den lateren minister Tak van Poortvliet door Tersteeg verkocht; maar enthousiast als deze zeer bijzondere kunstkooper is, verzocht hij den kooper het paneeltje nogmaals in zijn winkelkast te mogen tentoonstellen. Toevallig was Jacob Maris er tegelijk met van Essen, drukte dezen met warmte de hand en wenschte hem geluk met dit werk.

„Dat was eene onderscheiding, hè, en ik ging toen dapper aan 't straatjes schilderen; maar 't woû niet meer. Geen der latere kon ooit meer halen bij dat eerste."

Dus ook dàt was zijn genre niet. Toen begon een sukkeltijd van nu dit en dan dat beproeven en hij kwam niet verder.

't Was het toeval, dat hem ten slotte den Engelschen schilder Swan op zijn weg voerde. In '85 kwam deze in Amsterdam, en van Essen, die reeds dweepte met den grooten leeuwenschilder, vóórdat hij hem persoonlijk kende, werd groote vrienden met Swan, die hem aanraadde zich ernstig toe te leggen op het dierengenre, waarvoor hij in Artis zulk eene uitmuntende gelegenheid kon vinden. En de jonge schilder volgde dien raad en werkte een drietal jaren met al zijne energie in den mooien dierentuin, dien trots van onze hoofdstad. En 't was in dien tijd, dat wij dien deftigen, hooggehoeden, gehandschoenden meneer op ons gebied zagen verschijnen.

Met zijne groote vaardigheid in 't métier en zijne liefde voor dieren, was

Begrafenis in Nunspeet.

het hem zeer spoedig mogelijk belangrijke werken te scheppen, die hoewel geïnspireerd op Swan, van dezen meester absoluut verschilden.

Zag Swan in den majestueuzen leeuw in de eerste plaats het dichterlijke en plaatste hij hem steeds in eene daaraan geëvenredigde omgeving, van Essen voelde zich voornamelijk aangetrokken door het dier, zooals het werkelijk zich aan hem voordeed. Hij maakte dus zijne leeuwen in het hok, en hij genoot van hun huid, waarvan hij in zijn faktuur zoo mooi en wáár het maaksel weergaf. Hij genoot van hun bouw en bevalligheid en zóó ernstig vatte hij zijne taak op, dat hij maandenlang naar 't skelet teekende. Men moge

„Maraboet"

NAAR EEN SCHILDERIJ

in het Stedelijk Museum te Amsterdam.

Jan van Essen

den dichter-schilder Swan hooger stellen, ik weet geen schilder, die zóó juist de werkelijkheid weergaf, als van Essen.

Toen ontstonden die reusachtige aquarellen, die een ieder verbaasden door de machtige behandeling en 't mooi aspect. De rijke liefhebbers betwistten elkander zijne werken, wat een gedeeltelijk slechten invloed had op den maker, omdat hij daardoor gedwongen werd fabriekmatig te produceeren. De kunstkoopers konden niet genoeg verzenden voor de aanvragen uit het buitenland, wat ook nu nog het geval is.

Reproductie naar eene teekening.

Bizonder fraaie leeuwen-teekeningen zijn in 't bezit der heeren Van Eeghen, Schorer en Molière, en in het Teylers' museum te Haarlem.

Ik vroeg van Essen, waarom hij niet op reis ging om het land te zien, waarin zijne lievelingen thuis behooren. „Ik ben bang, dat ik 't er leelijk zou vinden, en dat ik daar ginds een mogelijk veel juisteren, maar leelijker indruk der dieren zou ontvangen. Hier in 't hok met de dikke, ijzeren tralies zie ik het gevangen dier, dat als 't wilde, zijne bewakers en gevangenis zou kunnen verpletteren. Dáár ginds is hetzelfde grootsche dier een stipje in de oneindigheid der woestijn, zooals b.v. Gérôme zoo kranig geschilderd heeft. Wáár is de

goudkleur van zijne haren, wáár zijn forsche bouw en machtig gebrul? 't Is een schoothondje geworden, zoo nietig op die geweldige vlakte."

„En dingen trachten te maken als Swan wil ik evenmin, want de enkele malen, dat ik 't beproefde werd ik uitgescholden."

„De vogels trokken mij ook steeds aan. Ik heb een groot schilderij in Artis hangen vol met pelikanen en eenden en 't verder gedierte, dat je in Artis aan den Vijver vindt. Maar 't meeste succès had ik met den „Marabout", die nu in het Museum Lopes Suasso te Amsterdam is. Dat is een goed ding, waarvan ik veel plezier had. Willet kocht er een aquarel naar, Vosmaer schreef er een mooi artikel over, en te Londen, waar ik 't ook exposeerde, vonden ze 't in

Pelikanen (schets voor het schilderij, behoorende aan Artis).

de bladen, en van zeer bevoegde zijde, uitmuntend. Maar is 't nu niet hard, dat Preyer, die 't indertijd van mij kocht, het maar niet kon kwijtraken en 't ten slotte aan 't Museum ten geschenke gaf? 't Publiek dwingt je tot fabriekwerk, als 't maar in zijn smaak valt".

Ik vroeg hoe hij zoo 'n schilderij als de „Marabout" gemaakt had. „Dat deed ik heelemaal naar een krijtkrabbel. Ik ging dagelijks met den tram naar Artis, keek heel serieus naar 't beest, en spoedde mij dan naar mijn atelier, zonder op- of omzien. Want was ik op de plaats zelf gaan schilderen, dan had ik mijzelf niet kunnen bedwingen, mee te gaan met de wisselende stemmingen en was er wel een studie; maar geen schilderij van gekomen."

„Weet je, wat ook een plezierig ding geweest is? Dat was die „question brûlante"; je herinnert je wel die St. Bernard, dat puppy, dat met z'n kop scheef naar een rookend eind sigaar kijkt. Ik ging in den stal, 's morgens vroeg, toen ik van een partij kwam. Jawel, ik had een hoogen hoed, of fijner nog, een claque op, en glacé's aan! Nu, daar kriekde het jonge goed over den grond, toen ik mijn sigaar weggooide — en daar keek me zoo'n geestig klein ding, net zooals ik 't trachtte te schilderen. Ik ging op slag aan 't werk, en 's middags was 't klaar. Op de Tentoonstelling was 't onmiddellijk verkocht, en ik kreeg van alle kanten aanvraag voor 'tzelfde onderwerp.

„Question brûlante."

Van Essen had op zijn atelier een paar begonnen landschappen staan, en was bezig met eenige aquarellen van slootjes met eenden.

„Dat doe ik zoo maar eens; ik heb veel bestelling op dit werk, ook van die Mauve-achtige dingetjes. Maar weet je wat 't is, zóó als Mauve 't maakte, kan niemand anders 't en probeer ik 't zelf, omdat ik 't werk van Mauve zóó heerlijk mooi vind, dan wordt 't nooit meer dan slappe grog. Ik vind 't prettig om een meester, dien ik hoog stel, goed te bekijken en ondanks mijzelf tracht ik dan zijn „doen" te pakken. Dat lukt mij meestal gemakkelijk. Zoo heb ik geschilderd als Diaz, die hier eens een machtig imponeerende expositie had, en als Maris en Mauve, en zooals Bosboom kon aquarelleeren; maar! zie je, het *eigentlijke* van die meesters, dàt pak je nooit! — Ik

kom dan telkens op een dwaalspoor, en meen een oogenblik, dat als ik hunne techniek afgezien heb, ik 't óók zoo kan. Als ik jongelui ontmoet, die ook zoo'n te groote handigheid hebben, dan waarschuw ik hen ernstig. 't Is vreeselijk gevaarlijk, en je verliest maar al te makkelijk je persoonlijkheid."

Van Essen had nu weer grootsche plannen om gieren te aquarelleeren. Hij had een heel mooie schets er van gemaakt, die uitmuntend was om de grootschheid van opvatting. Dit werden nu eens geen opgesloten dieren; maar ontembaar woeste beheerschers der bergen. Ook had hij ontwerpen van honden voor een kar, waarvan hij zich evenzeer veel voorstelde.

Van Essen is in Nederland zeer zeker de knapste dierenschilder. Dóór en

Landschap met eenden.

dóór schilder, ziet hij de natuur niet alleen mooi, maar ook zeer juist en is hij daarbij uiterst conscientieus. Ik geloof, dat hij nu ten slotte overtuigd is, dat dierenschilderen zijn eigenlijk werk is en dat hij daarbij blijven moet. Hij studeert thans ijverig, en wij kunnen van dit streven weer heel mooie dingen verwachten. Hij heeft zijn talent niet altijd even verstandig gebruikt en heeft wel eens vergeten „l'art pour l'art" te beoefenen. Hij moest te vroeg op eigen beenen staan, en wanneer een flink, kranig man hem in den beginne geleid had, was zijn eigenaardig talent veel spoediger en beter tot ontwikkeling gebracht.

Van Essen heeft steeds te kampen gehad met „les défauts de ses qualités;" Zooals ik hierboven reeds zijne eigen woorden aanhaalde, weet hij zelf maar al

Royal Prisoners, naar een aquarel, eigendom van den heer J. D. Ferwerda te Hilversum.

te goed, hoe te groote vaardigheid en daarbij zucht, het publiek te behagen, hem in zijn leven gehinderd hebben.

Hij is altijd een prettig kameraad geweest, geestig en vroolijk en daarbij een groot jager en visscher. Van den jager heeft hij de neiging, om zijne jachtverhalen te borduren met de ongehoordste avonturen en doorleefde ontberingen, en als men hem in die stemming aantreft is er géen opgewekter mensch denkbaar. Van den visscher heeft hij 't kalme en koele, 't bedaarde van den man, die uren lang zich in 't zonnetje koestert, en den dobber in 't oog houdt. Na 't ongeluk, dat hem zijn arm kostte, is hij van 't jagen af, en daarmede is veel van zijn jagers-opgewektheid verloren gegaan; hij is nu doorloopend in de visschersstemming.

Korenschoofjes (schilderij in 't bezit der Koningin).

Van Essen kan zeer geestig en ad rem zijn. Als 't één collega goed gaat, zijn er zes, wien het tegenloopt, en daarbij minstens één, die zijne ontevredenheid tracht te wreken op den gelukkigen makker. Op eene tentoonstelling had van Essen reeds den eersten dag zijne teekening verkocht, toen hij een zeer onfortuinlijk collega ontmoette. „Zeg, amice," vroeg deze hem, „op welke buitenlandsche reis heb je 't gediert ontmoet, dat nu met „verkocht" prijkt?"

„O!" antwoordde v. Essen, „dat „gediert" ontmoette ik in het land, waar al jouw beren rondloopen."

Dat was niet vriendelijk, maar raak!

Ten slotte nog een paar woorden, hoe van Essen over de kritiek denkt.

Liggende hond.

„Zie je, kritiek is een mooi ding, als ze uitgeoefend wordt door volkomen bevoegde en eerlijke menschen, en een jong artist vooral, kan onmogelijk buiten de kritiek, die hem bekend maakt en de handelswaarde van zijn werk verhoogt. Maar hoewel ik zéér veel aan kritiek te danken heb, en ik door

Staande hond.

die „reclame" spoedig verder ben gekomen, worden de kolommen der bladen dikwijls te lichtvaardig opengesteld voor den eersten den besten kwajongen, die zich „solidair" verbonden heeft aan een klein troepje vrindjes, die ten koste van alles en ieder verheven moeten worden. Nog erger is 't, als die kritikus zèlf schilder is. Dan benadeelt hij zooveel hij kan, hen, die 't zelfde genre beoefenen als hij of zijn vriendjes. Zeker, er zijn wel eens uitzonderingen, maar in den regel is 't toch zooals ik daareven zei. En jongelui hebben zooveel steun noodig. Dat herinnert mij nog iets van mijne jonge jaren. Kever, Poggenbeek en ik wilden ons werk verkoopen, maar niemand kon 't gebruiken. Toen gingen wij met z'n drieën naar den Haag, om te trachten met Tersteeg zaken te doen. We kwamen voor den winkel en ons hart zakte ons allen in de schoenen. We lootten er om, wie binnen zou gaan en 't lot viel op Kever, die zenuwachtig de zware taak aanvaardde. In 't kort, wij deden alle drie zaken met den heer Tersteeg, die ons goeden raad gaf en . . . 't verdiende geld! Ik zou 't den menschen zoo willen inprenten: „helpt de jonge artisten. Hun leven is dikwijls zoo moeilijk."

Leeuwenkop.

Nu rest mij alleen nog de vermelding zijner onderscheidingen. Van Essen kreeg in 1883 een verguld zilveren medaille op de tentoonstelling te Amsterdam, een in Melbourne, in Nizza, in Keulen en een mention honorable te Parijs. De Société des Aquarellistes en de Haagsche Teeken-Maatschappij benoemden hem tot honorair lid, terwijl onze koningin een schilderij van hem kocht. Aan waardeering heeft 't hem dus niet ontbroken.

En hiermede besluit ik mijn schetsje, in de hoop u eenigszins nader een man te hebben doen kennen, van wien wij ongetwijfeld nog veel mooie dingen te verwachten hebben.

A. M. Krabbé

